

HØGSKULEN I VOLDA

Ma

Masteroppgåve i Kulturmøte

«Så norsk som en innflytter kan bli»

Ungarn 1956. Politiske helter og kulturmøte i et norsk lokalmiljø

Øyvind Nagy
05. 2013

On October 23, 1956 demonstrations arose in Hungary's capital, Budapest. The demonstrations were largely started by working youth and students, but soon up to 200 000 people attended in which degenerated into pure war. After a few days of Hungarian progress, the Hungarians' war luck turned, as Russian tanks invaded Budapest early morning on November 4. The Hungarians now suffered a crushing defeat.

An estimated 20,000 Hungarians were killed in these battles, while some 200 000 fled. 1500 of these 200,000 Hungarian emigrants, landed in Norway, where they at first were placed in transit camps. Twelve of the refugees, got a short stay in the Tveit camp near Kristiansand, before finally finding their way to the small town of Flekkefjord in Vest - Agder, where they arrived on January 5 1957.

This study revolves around the adaptation of Eastern European immigrants of the Cold War into the Norwegian society. The focal point of the study, will be the cultural meeting between a small selection Hungarian refugees of 1956 and the small town of Flekkefjord. The emphasis should be on different sides of their socialization process in a local context. As five of Flekkefjors twelve Hungarians traveled on, my informants is constituted by the seven immigrants who remained in this local community.

I place my study in a mixed category, as it involves the disciplines of history, anthropology and sociology. Furthermore, this study will operate with quite a few facets at a theoretical level. The topic will be addressed on the basis of a theoretical base, formed by the historical oriented sociologist Norbert Elias and by the social anthropologist Fredrik Barth. In a sense, i therefore operate by two slightly different theoretical basis. Firstly, it is a question whether there are grounds for claiming that it was a form of us - them relationship or whether the Hungarians experienced any form of systematic discrimination by the Norwegians. On the other hand, a key issue is how the refugees themselves perceive their own identity and belonging, after more than fifty years in Norway.

There will also be a small part study about whether one can find evidence that second generation, the descendants of Flekkefjords 1956 Hungarians, show signs of cultural membership in the Norwegian society. The theoretical basis of the study of the second generation, are associated with the French sociologist Pierre Bourdieu's concepts of habitus and capital.

Tittel: «Så norsk som en innflytter kan bli»

Ungarn 1956. Politiske helter og kulturmøte i et norsk lokalmiljø

5. januar 2007, markerte avisen Agder, Flekkefjord Tidende at det var 50 år siden de ungarske kaldkrig immigranterne kom til byen. Her er tre av dem, fotografert på fisketorget i Flekkefjord, der de ble mottatt femti år tidligere. Fra venstre, György Nagy, Lajos Nagy og Barnabas Silye.

Innhold

Tittel: «Så norsk som en innflytter kan bli»	4
Ungarn 1956. Politiske helter og kulturmøte i et norsk lokalmiljø	4
Noen innledende ord om min bakgrunn	8
1. Innledning	9
1. 1 Kulturmøte i en norsk kontekst. Politiske helter i møte med norsk enhetskultur	10
1. 2 Problemstilling. Kulturmøte i lokal kontekst	11
2. Bakgrunn, den historiske konteksten.	13
2. 1 Det politiske bakteppet, blokkdeling og kald krig	13
2. 2 Kommunistisk ensretting og ”sovjetisering”	14
2. 3 Økende misnøye i Polen og Ungarn	16
2. 4 Ungarske protester og revolusjonsforsøk	17
2. 5 RFE propaganda. USA og FN avventet. Mange flyktet	18
3. Forskning og litteratur på innvandring 1945 – 1970. Hvorfor er emnet berettiget en studie?	20
3. 1 Tidligere forskning, fokus på velferdsstaten	20
3. 1. 2 Lite fokus på tiden før 1970	21
3. 2 Emnet i faglitteraturen	23
3. 2. 1 Kulturmøte med norsk ikke-politikk, på etterskudd	24
3. 3 Metode, gjennomføring av intervju og utfordringer	25
3. 3. 1 Utfordringer	26
3. 4 Informantene	27
4. Definisjoner og teoretisk bakteppe	29
4. 1. Identitet	29
4. 1. 2 Kultur og identitet	30
4. 1. 3 Etnisitet, tilhørighet og nasjonale perspektiv	31
4. 2 Teoretisk ramme. Etablerte og outsiders	33
4. 2. 1 Hegemoni og definisjonsmakt	35
4. 2. 2 Dynamisk identitet, nasjonalfølelse og tilpasning	36
4. 3 Andre generasjon og kulturelt medlemskap	38
4. 3. 1 Kapital og habitus	38
5. Før ankomst til Norge. På flukt	40
5. 1 Hva motiverte Flekkefjords ungarere til å emigrere	40
5. 2 Hvem var flyktning?	42
5. 1 Norsk organisering av flyktningmottak	42
5. 1. 2 Overføringsflyktninger, ikke asylsøkere	43
5. 1. 3 KFUM gutter, studentgruppe og personlig garanti	44
5. 2 Politiske flyktninger eller arbeidsinnvandrere	44
5. 2. 1 Push og pull faktorer - totalvurdering	45
5. 2. 2 Flekkefjords ungarere - desertører og fremtidshåp	46

5. 3 Norge var ikke et mål for ungarere	48
5. 3. 1 Kunnskap om Vesten, men få ungarere kjente til Norge	48
6. Norsk innvandringspolitikk og mottak av ungarske flyktninger.....	51
6. 1 Avventende norsk holdning, men gryende entusiasme	51
6. 1. 2 Fra «hjelp på stedet» til mottak av flyktninger	52
6. 1. 2 Frivillige organisasjoner og privat engasjement	54
6. 2 Flyktningmottak. Statlig styring i Sverige – frivillige og lokale nemnder i Norge	54
6. 3 Mottatt som helter i Flekkefjord.....	55
6. 3. 1 Praktisk og sosial tilrettelegging	57
6. 4 Norske 1956 ungarere. Arbeidsfolk, ikke akademikere	57
7. Den første tiden. Lokalperspektiv	59
7. 1 Flekkefjords ungarere i arbeid. Lokal organisering	60
7. 1. 2 Raskt i arbeid.....	61
7. 2 Bosetting. Overgang fra storby til småby.....	62
7. 2. 1 Flekkefjords ungarere og første bolig	62
7. 3 Språkopplæring og sosial tilpasning	63
8. Ungarerne etablerte seg i lokalmiljøet	65
8. 1 Repatriering i perspektiv	65
8. 1. 2 Repatriering fra Flekkefjord.....	67
8. 2 Norsk statsborgerskap og amnesti.....	67
8. 3 Giftermål, barn og barnas språk	68
8. 4 Barnas navn	70
9. Bakgrunn, videreutdanning og yrkeskarriere i Norge	71
10. Den videre progresjon. Primærkilder	74
11. Etablerte og outsiders	75
11. 1 Stemningsskifte og kulturkonflikt på jobb	75
11. 1. 1 God mottakelse, men følte litt forventningspress.....	75
11. 1. 2 Opplevde immigrantene å bli diskriminert eller utnyttet i arbeidslivet?.....	76
11. 2 Forholdet til norske arbeidskamerater	78
11. 2. 1 Godtatt på arbeidsplass - og privat?	79
11. 3 Sosiale problem	80
11. 4 Språkproblem	81
11. 5 Ungarsk navn. Ubehag, men ikke stort problem	82
11. 5. 1 Ungarsk navn kjentes hemmende, navnebytte	83
11. 6 Opplevde Flekkefjords ungarere fall i sosial status?.....	84
11. 7 Hvordan opplevdes Flekkefjords boligmarked?.....	85
11. 7. 1 Informantenes forhold til naboer	86
11. 8 Identitet og kultur. Integrering eller assimilering.....	87
11. 8. 1 Forholdet til Ungarn	88
11. 8. 2 Forholdet til andre ungarere i utlendighet	90

11. 8. 3 1956. Revitalisering av NUFO. Etnisk inkorporering?.....	91
11. 8. 4 Finkultur og klasseskille.....	93
11. 9 Nasjonal identitet. Hvor norske informantene føler seg.....	94
11. 9. 1 Informantenes forhold til sin ungarske identitet	95
11. 9. 2 Informantene om fornorskingspress	96
11. 9. 3 Nasjonaldag	97
11. 10. Sosial inkludering. Tilskrevet identitet, eller hvor norsk en immigrant får lov å bli ...	98
11. 11 Informantenes tilpasning. «Følger norsk skikk og tradisjoner»	100
11. 11. 1 Religion og kulturtilpasning.....	100
11. 11. 2 Seremonier og livs ritualer	101
11. 11. 3 Kulturformidling, holdninger og språk	101
11. 11. 4 Barneoppdragelse	102
11. 11. 5 Norsk militærtjeneste	103
11. 11. 6 Engasjement - aktiv i lokalmiljøet	103
11. 11. 7 Norske mattradisjoner	104
11. 12 Privat omgangskrets, arbeidskamerater, ungarere og konas familie.....	104
11. 13 Hjemme igjen	105
11. 14 Informantene. Etablerte outsiders og over tilpasset?	105
11. 15 Noen slutninger omkring etablerte og outsiders	107
11. 15. 1 Noen slutninger omkring tilpasningsstrategier og identitet.	108
11. 15. 2 Individuell tilpasning og lokalt samhold.....	109
11. 15. 3 Lokalt samhold, lokal tilhørighet	110
11. 15. 4 Hjemme	111
12. Andre generasjon. Kulturelt medlemskap.....	113
12. 1 Andre generasjon. Utvalget.....	113
12. 2 Habitus. Utdannelse og yrkesvalg	114
12. 3 Andre generasjons faglige valg og yrkeskarrierer.....	116
12. 3. 1 Kulturøytrale fag, faglig habitus, mobilitet.	116
12. 3. 2 Kulturbundne fag, faglig habitus, mobilitet	118
12. 3. 3 Kulturøytrale akademiske fag, faglig habitus, mobilitet.....	119
12. 3 Noen slutninger om kulturelt medlemskap	120
12. 4. 1 Overført tilhørighet. Språk og navn	121
12. 5 Mobilitet og habitus	122
Primærkilder, informantene	125
Litteratur.....	126

Noen innledende ord om min bakgrunn

Min far og hans to tvillingbrødre, var blant dem som flyktet fra Budapest og Ungarn, høsten 1956.

Jeg er derved andre generasjon ungarer i Norge, med ungarsk far og norskættet mor. For ordens skyld, er jeg født og oppvokst i Norge.

Min far ble født på den ungarske landsbygda i 1939, men vokste opp i Budapest. Fram til november 1956 bodde han i Budafok - bydel 22, sammen med sine eldre tvillingbrødre, en yngre bror og sine foreldre.

Denne bakgrunnen har nok i noen grad innvirket på masterstudiens tema og emne, som er ulike sider ved ungarske 1956 immigranternes resosialisering inn i det norske samfunn. Det vil bli særskilt fokus på et lite lokalmiljø rundt Flekkefjord. Min far og brødrene hans blir sentrale informanter i studiens hoveddel, som dreier seg om kultur møte på lokalt nivå.

1. Innledning

La meg begynne med å plassere informantene i en kontekst.

Selv om studien i hovedsak skal operere på mikroplan, vil internasjonal stormaktspolitikk og den kalde krigen ligge som en ramme rundt det norske nasjonaleperspektivet, som i neste instans la føringer for 1950 – tallets norske innvandringspolitikk på lokalt nivå.

23 oktober 1956 brøt det ut demonstrasjoner i Ungarns hovedstad, Budapest.

Demonstrasjonene ble i hovedsak startet av arbeiderungdom og studenter, men snart deltok opp mot 200 000 mennesker i noe som utartet til rene krigshandlinger. Etter noen dagers kamphandlinger med ungarsk framgang, snudde ungarernes krigslykke da russiske tanks invaderte Budapest tidlig morgen 4. november og ungarerne led et knusende nederlag.

Anslagsvis 20 000 ungarere ble drept i disse kampene, samtidig som om lag 200 000 flyktet (to prosent av den ungarske befolkning). Av disse 200 000 ungarske emigrantene, havnet ca. 1500 i Norge, hvorav 605 ankom like før julen 1956.

I Norge, ble ungarerne plassert i gjennomgangsleirer. Noen av dem som ankom før jul, fikk et kort opphold i Tveit leiren ved Kristiansand. Tolv av disse fant veien til Flekkefjord i Vest – Agder, der de gjorde entre 5. januar 1957.¹

Fem av disse tolv reiste videre. De syv ungarske immigrantene som ble værende i Flekkefjord og omegn utgjør informantene mine.

Grovt tilskåret skal det altså dreie seg om østeuropeiske kaldkrig immigranternes tilpasning til det norske samfunnet, der kulturmøtet mellom et lite utvalg ungarske 1956 flyktninger og en liten sørlandsby blir sentralt. Tyngdepunktet skal ligge på ulike sider av deres fornorsking og sosialiseringsspross i en lokal kontekst.

Selv om studien skal ha et lokalt perspektiv, vil jeg underveis kontrastere lokale forhold i Flekkefjord mot ungarere i mer sentrale bystrøk på Østlandet.

Jeg plasserer min studie i en blandet kategori, idet den griper inn i disiplinene historie, antropologi og sosiologi.

¹ Agder Flekkefjord Tidende. 05. 01. 2007

Studien vil operere med ganske mange fasetter på det teoretiske plan. Jeg vil behandle temaet i lys av teori av den historisk orienterte sosiologen Norbert Elias og sosialantropologen Fredrik Barth. Jeg kommer tilbake til det teoretiske aspektet utover i studien.

I denne omgang nøyer jeg meg med å si at jeg på en måte opererer med to litt ulike teoretiske utgangspunkt. For det første blir det et spørsmål om det er grunnlag for å hevde at det var en form for oss – dem forhold eller systematisk forskjellsbehandling overfor ungarerne fra nordmenns side. På den annen side blir det et sentralt spørsmål hvordan flyktingene vurderer sin egen identitet og tilhørighet, etter mer enn femti år i Norge.

Det vil også bli en liten del studie av, etterkommere av ungarerne som kom til Flekkefjord i 1956, der spørsmålet blir hvorvidt man kan finne indikatorer på at andre generasjon føler kulturelt medlemskap i det norske samfunn. Det teoretiske grunnlaget bak vurdering av andre generasjon, blir tilknyttet den franske sosiologen Pierre Bourdieus begrep, habitus og kapital.

1. 1 Kulturmøte i en norsk kontekst. Politiske helter i møte med norsk enhetskultur

Studiens fokus rettes mot ungarske 1956 immigranternes resosialisering inn i et nytt samfunn. Emneområdet for studien er dermed norsk innvandringspolitikk i etterkrigstiden. To stikkord for dette innvandringspolitiske paradigmet, som varte til ca. 1970, er østeuropeiske kaldkrigflyktninger og assimilering. I tiden etter 1970, ble det innledet en ny fase i norsk flyktningeinnvandring, som ble dominert av folk med ikke – europeisk bakgrunn.

Jeg vil behandle norsk innvandringspolitikk både på nasjonalt og lokalt nivå. Underveis kommer også jeg til å se litt på hva som motiverte informantene til å forlate hjemlandet, såkalte push og pull faktorer, der ekstraordinære omstendigheter som for eksempel krigshandlinger, ofte motiverer folks beslutning om å emigrere.²

I denne forbindelse kan det nevnes, at det norske stortinget var tidlig ute med en tverrpolitisk fordømmelse av Sovjets handlinger overfor Ungarn, høsten 1956. Dette gjaldt i sær fra 4. november, da den røde arme intervenerte og slo ned det ungarske opprøret. Likevel kan man med en viss rett si, at etterkrigstidens Norge inntok en generelt tilbaketrukket posisjon i innvandringspolitiske spørsmål.

Derfor vil jeg underveis forsøke å trekke noen paralleller til Sverige, som var foregangslandet i Skandinavia.

² Lundh & Ohlsson. 1994: 15 (Lundh & Ohlssons kilde: Jackson, J. A. 1969)

På den annen side, påvirker ikke krigshandlinger bare dem som emigrerer, men også et mottakerlands vilje til å ta imot immigrantene. Med dette i mente, kan man nok si at konsekvensene av det mislykkede ungarske revolusjonsforsøket gjorde inntrykk på både Norge og verdenssamfunnet, som bidro til at den restriktive norske innvandringspolitikken ble lempet på.

For det annet, ble de østeuropeiske kaldkrigflyktningene politiske helter og et sterkt retorisk kort for Vesten, selve beviset på at øst - europeiske innbyggere ville velge Vesten om de fikk sjansen. Den vestlige verden ble på et vis fanget av sin egen propaganda og kunne vanskelig avvise flyktningene uten å komme i konflikt med egen retorikk.

For det tredje, hadde både Vesten og et Norge i oppgang behov for friske arbeidsfolk.

Idet studien skal ha fokus på kulturmøtet mellom ungarske immigranter og det norske, blir det å belyse deres resosialisering inn i det norske samfunnet et sentralt tema. En faktor som kan ha spilt inn på sosialiseringprosessen, var det faktum at Norge, etnisk sett, var på sitt aller «norskeste» og mest enhetlige i årene 1940 – 1960. Det flerkulturelle mangfoldet var lite, med 1,5 prosent utenlands fødte i 1950, så man kan nok si at det norske samfunnet var ganske ensrettet i den sosialdemokratiske orden.³ Dette medvirket til at Norge hadde en tilnærmet ikke-politikk i innvandringsaker, noe som kom til uttrykk i en målsetning om assimilering, der ett av virkemidlene var desentralisert flyktningpolitikk med geografisk spredning av immigrantene.⁴ Resultatet ble at syttifem prosent av 1956 ungarne ble plassert på småsteder.

1. 2 Problemstilling. Kulturmøte i lokal kontekst

Tittelen på denne studien er et bearbeidet sitat, fra avisen Agders Flekkefjord Tidendes femti års markering av de ungarske immigrantene som kom til den vesle norske sørlandsbyen Flekkefjord 5. januar 1957.

Ungarske 1956 immigranter fikk en god start i Norge. Som den mest populære immigrantgruppen overhodet, fikk de en solid symbolsk startkapital i det norske samfunnet. I Flekkefjord ble de tolv ungarske flyktningene mottatt med hornmusikk og norske flagg. Femti år senere fortalte et knippe av de gjenværende ungarerne til avisen Agder at de fort fant seg til rette, fikk seg jobb og venner og at de har blitt så ekte og rotfaste flekkefjæringer som

³ Furre. 1991

⁴ Kramer. 1986: 8

innflyttere kan bli.⁵ Flekkefjords ungarere fortalte også at de hadde møtt lite diskriminering eller fiendtlige holdninger. Avisen Agders femti – års markering framstår dermed som en solskinnshistorie om vellykket integrering av flyktninger på lokalplan.

Som en kontrast til disse uttalelsene, skriver historikeren Hallvard Tjelmeland om noen av problemene som ungarske immigranter møtte i sin nye tilværelse.⁶ Den gode mottakelsen, ble i første omgang fulgt opp av nordmenn flest. Men etter en tid opplevde mange av dem at stemningen snudde i det norske samfunnet og man kunne spore en holdningsendring overfor nykommerne. Både i Norge og i de fleste andre mottakerland fikk man rapporter om en negativ utvikling, som både gjaldt forhold på arbeidsplasser og i det sosiale liv. Problemene oppsto først og fremst på det sosiale plan, der ungarene fikk en slags systematisk underlegenhetsfølelse overfor både arbeidsgivere og samfunnet generelt.⁷

Sentrale spørsmål i denne studien, blir da for det første om Flekkefjord og byens ungarere var et unntak fra trenden i resten av landet, eller om uttalelsene i avisen Agders jubileumsartikkel var et utslag av femti års «blidgjøring» av nordmenn. Det er dette sakskomplekset jeg vil undersøke i ly av Norbert Elias teori om etablerte – outsiders og Fredrik Barths betraktninger omkring opplevd etnisk tilhørighet.

Hvordan har en eventuell forskjellsbehandling artet seg?

Hvor ekte og rotfast nordmann og flekkefjæring har en innflytter blitt etter femti år i landet?

⁵ Agder Flekkefjord Tidende. 5. januar 2007

⁶ Tjelmeland & Brochmann. 2003. 65

⁷ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 63

2. Bakgrunn, den historiske konteksten.

All den tid denne studien skal handle om etterkrigstidens immigranter, må temaet plasseres i en tidskontekst, altså historiseres. I dette kapittelet vil jeg skissere et bakteppe for studien av 1956 ungareres norske kulturmøte ved å plassere hendelsene i sin historiske kontekst. Jeg nøyer jeg meg med en relativt kortfattet framstilling av opptakten til revolusjonsforsøket og de mest sentrale begivenhetene høsten 1956.

Hvis man ser bort fra et mindre antall polakker og jøder, som allerede var i Norge ved krigsslutt, kom den kalde krigens flyktninger til Norge i tre hovedgrupper: Etter «kuppet» i Tsjekkoslovakia i 1948, det ungarske revolusjonsforsøket i 1956 og etter sovjetisk intervensjon i Tsjekkoslovakia i 1968.

Disse tre gruppene var en del av den kalde krigens stormaktspolitikk og samhandling, en kontekst som i høy grad rammer inne denne studien. For det første var det snakk om det verdenspolitiske øst – vest perspektivet.

2. 1 Det politiske bakteppet, blokkdeling og kald krig

For å få et grovt riss om øst – vest perspektivet og blokkdeling, kan man ta Stalin og Churchills prosentavtale fra 1944 som et utgangspunkt. Selv om betydningen av denne er omdiskutert blant historikere, kan den tjene som bakgrunn for Ungarns relasjoner til Sovjetunionen og prosessen som ledet til opptøyer i 1956. Med dette vil jeg også plassere temaet i en global kontekst - den kalde krigen.

9. oktober 1944 kom Stalin og Churchill sammen i Stalins bolig i Moskva, for å avgjøre Europas framtid. Begge visste at Tyskland ville bli beseiret innen få måneder og ønsket å foregripe maktfordelingen etter krigsslutt. På dette tidspunkt var fremdeles Storbritannia en størrelse å regne med, selv om USA hadde styrket seg kolossalt både økonomisk og militært. Interessesfæretenkerne Stalin og Churchill kom snart fram til at Storbritannia skulle ha 90 prosent dominans i Hellas, mens Sovjet skulle ha 10. I Romania var det motsatt. Der skulle Stalin skulle ha 90 prosent innflytelse, mens Storbritannia skulle ha 10. I Jugoslavia og Ungarn skulle innflytelsen deles 50/50.

Den røde arme, som allerede sto i Romania og Bulgaria, marsjerte dagen etter via Ukraina og inn i Ungarn, der den ble værende i 45 år.⁸

Man kan si at Ungarn ble ”stalinisert” i løpet av 1949. Etter dette tidspunkt var kommunistpartiet det eneste lovlige politiske partiet. Landet ble da en folkerepublikk under partisjef Matyas Rakosi.

Det var flere grunner til at russerne ønsket kontroll over Ungarn. For det første hadde Ungarn kjempet på tysk side i to verdenskriger: Horthy hadde deltatt sammen med Hitler i den andre verdenskrigen, i håp om å vinne tilbake Transylvania, Kroatia og Slovakia, som gikk tapt ved Trianon overenskomsten etter første verdenskrig. Etter andre verdenskrigs slutt, ville derfor Sovjet både unngå gjentakelse av ungarsk krigslyst og i tillegg innlemme Ungarn som del av en buffersone mot vest. På toppen av dette, ønsket Stalin også å utnytte okkupert territorium rent økonomisk, som kompensasjon for krigstap.

Den omtalte prosentavtalen, ble på en måte ble akseptert av USA på Jalta i 1945, noe ungarerne følte som et vestlig svik. Foruten stormaktslederne, var også Vyacheslav Molotov og Anthony Eden til stede i Moskva. Etter at avtalen var klar, repliserte Eden at han fryktet russerne ville fare hardt med Ungarn.⁹

2. 2 Kommunistisk ensretting og ”sovjetisering”

I 1945, ved verdenskrigens slutt, hadde Ungarn en slags samlingsregjering, på papiret. Selv om denne samlingsregjeringen var anerkjent av både Sovjet, Storbritannia og USA, lå den reelle makten allerede da hos Sovjet alene.¹⁰ Dette var realiteten, da mellomkrigstidens illegale kommunister, Matyas Rakosi og Ernő Gerő, kom tilbake fra sitt eksil i Moskva.

Etter 1917, hadde Rakosi hadde blitt en svoren kommunist mens han var i russisk fangenskap. Han ble nyttig for Stalin, idet han opprettet kommunistparti i Tsjekkoslovakia, Italia og Østerrike.¹¹ Sammen med Gerő og Laszlo Rajk reorganiserte han partiet, til ungarske Magyar Kommunista Part (MKP). I tillegg til MKP besto det ungarske etterkrigs partilandskapet av det liberal konservative Husmannspartiet og det revolusjonære, ikke – marxistiske nasjonale Bondeparti.

⁸ Sebestyen. 2007: 7

⁹ Sebestyen. 2007: 8

¹⁰ Rasmussen. 1975: 5

¹¹ Sebestyen 2007: 17

Imre Nagy, som fikk en sentral rolle under revolusjonsforsøket i 1956, var i 1945 hjemvendt landbruksminister og deltok i gjennomføringen av den ungarske jordreformen. Etter at en tredel av jorden hadde blitt konfiskert og omfordelt uten erstatning til tidligere jordeiere, ble Ungarn et land av småbrukere, der nøkkelindustri som jern og metall ble nasjonalisert.¹² Russerne på sin side, hjalp til med gjenoppbygging av både MKP og de andre partiene, men kommunistpartiets innflytelse ble snart uforholdsmessig stor. Selv om Husmannspartiet vant valget i 1945, (MKP hadde da bare 17 % oppslutning) insisterte russerne på at regjeringskoalisjonen fortsatte uendret, med Nagy som innenriksminister.

Den kommunistiske ensrettingen hadde begynt for alvor i 1947, da Rakosi satte i verk sin ”salamitaktikk”, der motstanderne ble utmanøvrert en for en. Taktikken bygde i stor grad på det ungarske sikkerhetspolitiet, AVO, der alle midler ble tatt i bruk, inkludert valgfusk, komplott og utrenskning innen MKP.

Denne prosessen resulterte i kommunistisk ensretting etter sovjetisk modell. Den første treårsplan, mot sosialistisk industrialisering ble iverksatt i 1948 og resulterte i at antall private næringsdrivende sank til null. Ved valget i 1949, gikk kommunistene av med seieren, med 92 prosent oppslutning.

Rakosi perioden, med innføring av en stalinistisk forfatning, la således mye av grunnlaget for misnøyen som skulle lede til opptøyer i 1956.

Etter at det kom til et brudd mellom Stalin og Tito i 1948, ble det også i Ungarn iverksatt en kampanje mot nasjonalistiske avvik. Dette ledet i sin tur til at utenriksminister Rajk ble arrestert i 1949, anklaget for ”folkefiendtlige” forbrytelser, spionasje for Vesten og Tito, mordforsøk på Rakosi samt forsøk på å gjeninnføre kapitalismen i Ungarn. Rajk ”tilsto” og ble hengt.¹³ I de påfølgende prosessene ble også tidligere innenriksminister Janos Kadar arrestert. Sammen med den tidligere nevnte Imre Nagy skulle Kadar komme i begivenhetenes sentrum høsten 1956.

¹² Rasmussen. 1975: 5

¹³ Rasmussen. 1975: 7

2.3 Økende misnøye i Polen og Ungarn

I et sovjetperspektiv kan man peke på flere faktorer som svekket moskvakommunismens autoritet i flere omganger. Allerede i 1953 markerte Stalins død et skille og en oppmykning av kommunismen, både i Sovjetrussland og ellers i Øst - Europa.

Dette ga seg alt i 1953 utslag i demonstrasjoner. I Tsjekkoslovakia ble demonstrasjonene slått ned av lokale styresmakter. I Øst – Tyskland måtte sovjetiske styrker intervenere. Der kom demonstrasjonene etter liberaliseringstendenser og misnøye med Sovjets økonomiske politikk.¹⁴

Stalins kommunistiske ensretting ble i 1955 erstattet med Khrustsjovs rehabilitering av Tito. I 1956 ble denne linjen fulgt opp med fordømmelse av Stalin, noe som i seg selv førte til svekking av sovjets autoritet innad i Øst- Europa. I neste omgang ledet denne avstaliniseringspolitikken også indirekte til neste anslag mot Moskvas autoritet.¹⁵

Det varte altså ikke lenge etter Stalins død i 1953, før det begynte å murre flere steder i Øst – Europa, med demonstrasjoner i Tsjekkoslovakia og Øst - Tyskland.

Opptøyene i Polen og Ungarn i 1956, må nok ses i lys av den omtalte avstaliniseringsprosessen, som skjød fart i 1956 da Khrustsjov forsøkte å rehabilitere og vinne tilbake Tito, ved å proklamere ulike veier til kommunismen. I denne sammenheng kulminerte altså det hele med Khrustsjovs tale i 1956, der han fordømte Stalin.

Det ungarske revolusjonsforsøket hadde på mange måter bakgrunn i mye av det samme årsakskomplekset som misnøyen i Polen samme år. Både nasjonalisme og en mislykket planøkonomi, som var rettet inn mot infrastruktur og tungindustri, spilte inn.¹⁶ Forut for opptøyene hadde konsumentmarkedet vært neglisjert, med økende mangel på livsnødvendige forbruksvarer – inkludert matvarer.

Dette var en utvikling som hadde blitt klarere etter 1953, som et resultat av den nasjonale arbeidsdelingen i COMECON. Øst- Tyskland og Tsjekkoslovakia var pekt ut til å være industriland, mens andre, som Bulgaria og Romania skulle være jordbruksland. Ungarn og Polen fikk en uklar mellomstilling, noe som medførte kostbare investeringer. I tillegg

¹⁴ Lundestad. 2004: 207

¹⁵ Lundestad. 2004: 209

¹⁶ Crampton. 1997: 288

medførte COMECONs indre marked at bøndene måtte gi fra seg all sin produksjon, for deretter selv å kjøpe korn til tredobbel pris på svartebørsen. Både Polen og Ungarn var med andre ord trett av kollektivisering, dårlig levestandard og underlegenhet ovenfor russerne.

2. 4 Ungarske protester og revolusjonsforsøk

Etter at Rakosi måtte gå av 13. juli 1956, fikk Moskva en vanskelig kabal å legge da det skulle utnevnes ny leder. Valget sto mellom tre kandidater, Janos Kadar, Imre Nagy og Ernő Gerő. Kadars navn klang ikke bra etter hans rolle i avhørene av Laszlo Rajk. Heller ikke Nagy var noen klar kandidat, fordi Moskva mente han var titoist. Derfor ble Gerő ny leder. Gerő på sin side, hadde tatt del i Rakosis utrenskninger fra 1948 av og var en fornærmelse mot ungarske nasjonalister.¹⁷

De ungarske demonstrasjonene tok til 23. oktober 1956 og ble startet av arbeiderungdom og studenter. Etter hvert deltok opp mot 200 000 mennesker. De hadde forfattet en liste med seksten punkt, der de krevde større frihet. Protestene var rettet mot både ungarske styresmakter, kommunismen og økonomisk vanstyre.

Både nasjonalismen og ungarernes bånd til polakkene, som hadde hjulpet dem mot russerne i 1848-49, ble symbolsk gjenspeilet i mange av oppstandens nøkkelement. For eksempel var marsjen til Bemstatuen i Buda 23. oktober, en polsk støttemarkering: *”for frihet i vennskapsånd mellom Bem og Kossuth”*.¹⁸ Foran statuen av Bem, ble det lest opp en syvpunktsresolusjon, der demonstrasjonen ble kalt revolusjonær, og et historisk vendepunkt.¹⁹

Senere på dagen marsjerte demonstrantene til parlamentet, der de ropte på Imre Nagy som leder. Rundt klokken ni talte Nagy til menneskemengden og adresserte dem ”kamerater”. Men da han fikk til svar, at de ikke var kamerater, slo han om tonen og avsluttet med å synge den forbudte ungarske nasjonalsangen.²⁰ Tre timer senere fikk han beskjed om at han var utnevnt til statsminister. Mye av grunnen til at demonstrantene så Nagy som sin kandidat 23. oktober, var nok minnet om at han i 1953 hadde lovet en ny kurs, med slutt på diskriminering av kulakker, endring av normsystemet i fabrikkene, bønders rett til å forlate kollektivene og

¹⁷ Crampton. 1994: 295

¹⁸ Rasmussen. 1975: 17 - Pressemelding fra det ungarske nyhetsbyrå. 23. 10. 1956

¹⁹ Rasmussen. 1975: 17

²⁰ Crampton. 1994: 296

private aktører i næringslivet. Selv om Nagy var kjent som en svoren kommunist som ønsket reformer innenfor systemets rammer, var folk overbevist om at han var mann for sine ord.²¹

Gerö fordømte demonstrasjonene i en radiotale 24. oktober, noe som gjorde situasjonen mer spent. Samme dag kalte Moskva, oppstanden for kontrarevolusjon. I pressemelding fra Tass het det blant annet at reaksjonære undergrunnsorganisasjoner om kvelden 23. oktober hadde forsøkt å starte en kontrarevolusjonær revolt mot folkets styre i Budapest.²²

Noen dager senere, 28. oktober, holdt Nagy en tale der han forkastet Sovjets kontrarevolusjon retorikk.²³

I kjølvannet av demonstrasjonene kom det til militære konfrontasjoner, der ungarerne vant fram mot både det ungarske hemmelige politi og sovjetiske styrker. 28. oktober ble det inngått våpenhvile mellom ungarske revolusjonære og Sovjet. Et par dager senere, 30. oktober, proklamerte Nagy på radioen, at regjeringen ga opp ettpartisystemet. Sammensetningen skulle nå baseres på flerpartikoalisjon. Som lojal kommunist var overgang til flerpartisystem tungt for Nagy, men presset fra de opposisjonelle var stort.²⁴

Da Nagy første november skjønnte at en russisk invasjon sto for døren, erklærte han at Ungarn forlot Warszawapakten, og at landet var nøytralt.²⁵ Nagyregjeringens oppgivelse av ettpartisystemet med overgang til flerpartikoalisjon, var et sjumilssteg, som han sannsynligvis forsto russerne ikke kunne gå med på.

2. 5 RFE propaganda. USA og FN avvententet. Mange flyktet

USA og FN inntok på sin side tidlig en vent og se holdning til konflikten i Ungarn. For ordens skyld, må det skytes inn, at USAs avventende stilling nok delvis hang sammen med suezkrisen i Egypt og den verdenspolitiske situasjonen, som var ganske spent høsten 1956. USA måtte balansere flere hensyn samtidig, og ta i betraktning at Sovjet, som møtte kritikk og boikott fra verdensopinionen, samtidig truet med å gripe inn i suezkrisen. En annen grunn til at de ungarske opptøyene kom ubeleilig for USA, kan ha vært Eisenhowers

²¹ Sebestyen. 07: 67

²² Rasmussen. 1975: 29 - Pressemelding, Tass. 24. 10. 1956

²³ Rasmussen. 1975: 34

²⁴ Sebestyen. 07: 207

²⁵ Sebestyen 2007: 232

valgkampinnsput, der USAs roll - back politikk kanskje ikke var tjent med fokus på voldelig uro i Sentral-Europa.²⁶

Samtidig som uroen tiltok, oppildnet Radio Free Europe (RFE), som hadde base i München i Vest – Tyskland, hele tiden ungarerne til militær opposisjon mot Sovjet. Denne vestlige agitasjonen fortsatte også etter 4. november, da den andre sovjetiske intervensjonen var et faktum. Disse oppmuntringene bar løfte om en umiddelbar amerikansk militær bistand. Ungarerne hadde hele tiden trodd at RFE målbar Washingtons offisielle syn på saken, noe som ikke var tilfelle. At RFE fortiet dette faktum, skulle bli katastrofalt for ungarerne, som etter hvert måtte innse at hjelpen de ventet på ikke ville komme.²⁷

Etter noen dager med ungarsk framgang, ble Budapest invadert av russiske tanks tidlig morgen 4. november. Krigslykken snudde nå for ungarerne, som led et knusende nederlag. Mange tusen ble drept i kampene, samtidig som om lag 200 000 flyktet (to prosent av en befolkning på ti millioner). Av disse 200 000 ungarske emigrantene, havnet ca 1500 i Norge, hvorav tolv fant veien til Flekkefjord.

²⁶ Sebestyen. 2007: 135

²⁷ Bekes, Byrne & Rainer. 2002: 389 - Doc. NO 87: RFE Press Review. 4. 11. 1956.

3. Forskning og litteratur på innvandring 1945 – 1970. Hvorfor er emnet berettiget en studie?

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for arbeidet bak denne studien. Jeg vil si litt om forskning og litteratur på området og forsøke å motivere mitt valg av emne. Jeg gjør også rede for arbeidet med primærkildene.

Jeg tok Tjelmeland & Brochmann 2003 som et utgangspunkt for tankeprosessen.²⁸ Jeg fikk en del impulser gjennom dette verket, i tillegg at jeg ettergikk henvisninger i notene.

I neste omgang, gjorde jeg søk i bibsys, på søkeord som innvandrere, immigrant, integrering, Ungarn og andre relaterte søkeord. Dette førte meg et stykke på vei. Da jeg også søkte på forfattere som gikk igjen i denne litteraturen, ga det en snøballeffekt, som ledet meg til andre verk.

For å få et overblikk over forskning, skaffet jeg meg en oversikt over hva som er skrevet og hva som rører seg innen de etablerte forskningsmiljø: NUPI – publikasjoner, pågående og avsluttede forskningsprogram, Idunn.no norsk tidsskriftsdatabase samfunnsfag og humanistiske fag, ISF Institutt for samfunnsforskning, IMER miljøer og FAFO migrasjonsforskning. Jeg har også forsøkt å skaffe meg en oversikt over hva som er skrevet om relaterte emner tidligere, blant annet gjennom antropologi info. category masteroppgaver, www.duo.uio.no og IMER Bergen.

3. 1 Tidligere forskning, fokus på velferdsstaten

Sosialantropologen Thomas Hylland Eriksen framholder at sosiologisk og antropologisk forskning på migrasjon fra fattige til rike land i hovedsak har fokusert på tre tema. For det første, har det vært fokusert på diskriminering og diskvalifisering fra vertsbefolkningens side. Det andre dominerende tema er strategier for opprettholdelse av gruppeidentitet. Det tredje temaet er forholdet mellom innvandrernes kultur og vertslandets.

Noen forskere har også studert spenningsfeltet mellom landsbysamfunnet i hjemlandet og det sosiokulturelle miljøet i vertslandet, ettersom mange innvandrere opprettholder viktige bånd til hjemstedet gjennom en slags kulturpendling.²⁹

²⁸ Tjelmeland & Brochmann. 2003

²⁹ Eriksen. 2006: 81

De ovenfor nevnte perspektivene er i noen grad interessante for denne studien, selv om de ikke treffer helt.

Det har for så vidt allerede blitt forsket en del på østeuropeiske immigranter, men man har konsentrert seg om tiden etter 1989/1990. Det har vært et særlig fokus på tiden etter EUs utvidelse fra 2004.

De som emigrerte fra Øst – Europa i tiden etter 2004 har i hovedsak kommet til Norge som arbeidsinnvandrere. I 2013 er det fri arbeidsinnvandring fra EU land, noe som har blitt et lite dilemma for den norske velferdsstaten og derfor har blitt viet oppmerksomhet. På den ene siden er dagens Norge avhengig av slik arbeidskraftimport, for å unngå at den norske befolkning om noen år får uforholdsmessig mange pensjonister, samtidig som det er få yrkesaktive til å finansiere velferdsstaten. På den andre siden er det bekymring for overbelastning av, eller svekket solidaritet overfor norske velferdsordninger. Derfor har forskningen i stor grad vært opptatt av å estimere eventuelle konsekvenser for velferdsstaten, som spørsmålet om hvorvidt man kan forvente lojalitet overfor norske velferdsordninger.

3. 1. 2 Lite fokus på tiden før 1970

Som jeg har vært inne på, tiltok norsk innvandringsforskning i og med paradigmeskiftet som inntraff på midten av 1970 – tallet, da Norge begynte å ta i mot ikke – europeiske innvandrere og innledet den moderne innvandringen. Jeg derimot, vil fokusere på innvandring før 1970.

Det har blitt forsket relativt lite på immigrasjon i årene 1945 – 1970.

Dette kan jo ha flere årsaker, blant annet at disse immigrantene var relativt fåtallige.

I tidsrommet 1945 – 1970, tok Norge i mot til sammen 3400 østeuropeiske innvandrere.

Immigrantene besto av jøder, tsjekkere, slovakere og ungarene, som ”gled inn i” det norske samfunnet omtrent samme dag de kom.

På 1950 – og 60 – tallet, var det heller ikke noen integreringsdebatt fra politisk hold. Man regnet rett og slett med at det ville «gå seg til». På den annen side, mente norske myndigheter den gang at man var på grensen av hva samfunnet tålte. Det var en betingelse at utlendingene hadde jobb og bolig å gå til.

Det at man i etterkrigs perioden anså innvandreres kulturmøte med det norske samfunnet som lite problematisk, betyr på den annen side ikke at dette møtet var uproblematisk for dem det gjaldt. På bakgrunn av det som er sagt ovenfor, mener jeg at denne studien kan bidra til

akkumulert kunnskap om en epoke som er litt oversett og som det er forsket relativt lite på. Jeg mener også at det kan være av verdi å se på hvordan sosialisering og tilpasning artet seg i et avgrenset lokalmiljø og om tendensen var den samme som i de større byene.

Jeg vil kort nevne et par relaterte studier, selv om jeg ikke involverer disse to i min egen: *Minoriteter og det norske samfunn. Forslag til et forskningsprogram om innvandrere og maktstrukturer*, 1983.³⁰ og studien *Innvandrere i et lokalsamfunn*, 1984-86.³¹

Førstnevnte tar for seg ulike sider ved norske samfunnsinstitusjoners håndtering av møtet med innvandrere og arbeider med en forutsetning om at det eksisterer grunnleggende maktstrukturer i samfunnet.

Før jeg går videre, må jeg påpeke, at dette ikke er ment som en sammenlignende studie.

For å få et grunnlag for å vurdere Flekkefjords ungarere, trekker jeg likevel inn noe materiale fra en tidligere studie som kan relateres til ulike sider ved min egen. Dette gjelder spesielt for sosialantropolog Julian Kramers NOU 1986. *Flyktningers tilpasning til det norske samfunn*, 1980-82, Sosialdepartementet. Den studien gjaldt kartlegging av det offentlige hjelpeapparatets betydning ved tilpasning av jødiske, ungarske, latin amerikanske og vietnamesiske flyktninger til Norge.

Kramer NOU 1986, behandler mange faktorer som er relevante for min studie, i det han undersøker et utvalg ungarere fra Oslo og en innlandsby på Østlandet. Denne gruppen besto av 49 informanter.³²

For å få litt perspektiv og en sammenlikning mellom lokale forhold i en småby, Flekkefjord og sentrale bystrøk på Østlandet, trekker jeg derfor inn noe av Kramers materiale som bakgrunns eller referansemateriale. Det kan være hensiktsmessig av flere grunner: Kramer framholdt tidsaspektet som en vesentlig faktor for å danne seg et godt bilde av utviklingen i sin undersøkelse. På det tidspunkt den undersøkelsen ble utarbeidet (1980 – 84), var det gått drøye 25 år siden 1956. Jeg kan legge til ytterligere 25 år langs tidsaksen.

Dette forlengede tidsperspektivet vil være særlig fordelaktig i forbindelse med å undersøke andre generasjon. På begynnelsen av 1980 – tallet var de fleste andre generasjon ungarerne så unge at det var vanskelig å si noe sikkert om utdanning og yrkesvalg. Årene som har gått

³⁰ *Minoriteter og det norske samfunn. Forslag til et forskningsprogram om innvandrere og maktstrukturer* 1983. Kommunal og arbeidsdepartementet

³¹ *Innvandrere i et lokalsamfunn* 1984-86, Diakonhjemmets sosialhøgskole.

³² Kramer. 1986: 84

siden da, har derfor gjort at jeg har et bedre grunnlag for å si noe om andre generasjon og kulturelt medlemskap.

Min studie skal videre ha et lokalt tilsnitt, knyttet opp mot 1950 - tallets desentraliserte norske flyktningpolitikk. Kramer påpekte i 1986, at man da ikke hadde noen nærstudie av dem som ble plassert i distriktene, men man hadde uoffisielle rapporter om at de fant seg vel til rette. På dette punkt kan denne studien kanskje fylle et hull. Riktig nok fantes det ungarere som ble plassert på mer rurale utposter enn flekkefjord, men i denne sammenheng mener jeg likevel man kan kontrastere.

Et siste moment ved min studie er det teoretiske aspektet. Alle vitenskapelige studier, impliserer selvsagt et visst teoretisk perspektiv. Jeg, på min side, har valgt å la ulike teoretiske posisjoner legge føringer for studien. Det ligger altså en uttalt, eksplisitt teoretisk ramme til grunn for arbeidet.

3. 2 Emnet i faglitteraturen

Jeg vil si noen ord om hva som er skrevet om emnet. Jeg har gjort et utvalg av litteratur for å belyse ulike sider ved temaet. Noe av dette er allerede nevnt. Det jeg har funnet av norsk litteratur, er i stor grad produsert av historikerne Knut Kjeldstadli og Hallvard Tjelmeland i samarbeid med sosiolog Grete Brochmann. Disse forfatterne bygger i stor grad på hverandre, og det er følgelig lite dissens dem imellom.

Tjelmeland, 2003, framstiller norsk innvandringshistorie i nyere tid og greier ut om flyktninger og utviklingen i norsk flyktningpolitikk i tidsrommet ca. 1940 – 2000. Kapittel 2, som er viet den kalde krigens flyktninger, framstiller ulike sider både ved utviklingen i norsk flyktningpolitikk og ved immigrantene selv.³³

Tjelmeland drøfter også selve flyktningbegrepet, som rommer flere kategorier: Tjelmeland & Brochmann skiller mellom ulike kategorier av immigranter og drøfter hvem som var flyktninger etter FN konvensjonen av 1951. Bare kort om dette her, da jeg kommer tilbake til dette nedenfor. Det er snakk om mennesker som har et spesielt behov for beskyttelse på grunn av reell frykt for forfølgelse politisk eller religiøst grunnlag i sitt opprinnelsesland. For eksempel ble tsjekkere og slovakere fra 1948 i hovedsak regnet som politiske flyktninger. Samtidig taler mye for at flertallet av både ungarske immigranter fra 1956 og tsjekkere og slovakere fra 1968 i realiteten var arbeidsinnvandrere, selv om også disse fikk flyktningstatus.

³³ Tjelmeland & Brochmann. 2003: Kap 2

De fleste som har forsket på temaet internasjonalt, har konkludert med at storparten av de ungarske flyktingene ikke svarte til vilkårene som politisk flykting, men rett og slett var emigranter.³⁴ Men også her må det nyanseres, noe jeg kommer tilbake til etter hvert.

3. 2. 1 Kulturmøte med norsk ikke-politikk, på etterskudd

Hallvard Tjelmeland kommer inn på selve kulturmøtet og immigrantenes tilpasning i Norge, og beskriver holdningsendringen overfor ungarerne. Etter god mottakelse i det norske samfunnet kom en negativ utvikling som gjaldt forhold på både på arbeidsplasser og i det sosiale liv og var en gjenganger i de fleste mottakerland.³⁵ Brochmann & Kjeldstadli 2008, framstiller i kapittel 7 norsk og internasjonal immigrasjon i etterkrigstiden, med mye av det samme perspektivet.³⁶

Brochmann & Hagelund 2010, tar opp utviklingen i etterkrigstidens innvandringspolitikk, med fokus på framvekst og av velferdsstaten og samfunnsborgernes rettigheter. Denne boken har et sammenliknende, skandinavisk perspektiv, med bidrag fra Norge, Danmark og Sverige.³⁷

I perioden 1945 - 1974 var velferdsstatlige hensyn lite involvert. Norske myndigheter var da heller ikke veldig fokusert på innvandringspolitikken, noe Brochmann & Hagelund kaller en periode med norsk ikke – politikk på området.³⁸ Jeg mener Brochmann & Hagelund 2010, har en god framstilling av datidens innvandringspolitiske paradigme: Grunnlaget ble lagt i 1927, da utlendingskontroll og visumplikt for ikke – nordboere ble lempet på. Neste steg, kom i 1954, med fellesnordisk arbeidsmarked, før man i 1956 fikk en ny fremmedlov. Denne lovendringen kom i hovedsak på bakgrunn av et stramt norsk arbeidsmarked. Fra 1953 av, var det en konstellasjon, bestående av Det Norske Flyktingråd (sosialdept) og frivillige organisasjoner som tok sag av arbeidet med flyktinger.

Som nevnt, var norsk og dansk innvandringspolitikk på etterskudd i forhold til Sverige, som formet den skandinaviske modellen for immigrasjonspolitik.

Som nevnt, er ikke dette en komparativ studie, men for å sette Norge i et perspektiv, trekker jeg tidvis noen paralleller til svensk innvandringspolitikk. For bedre forståelse av dette, har

³⁴ Tjelmeland & Brochmann. 2003: Kap 2

³⁵ Tjelmeland & Brochmann. 2003: Kap 2

³⁶ Brochmann & Kjeldstadli. 2008: Kap 7

³⁷ Brochmann & Hagelund. 2010:

³⁸ Brochmann & Hagelund. 2010: 223

jeg kastet et lite blikk også på svensk litteratur.³⁹ Lundh & Ohlsson 1994, tar for seg svensk innvandring i et historisk perspektiv, der utviklingen gjennom etterkrigstiden skisseres med fokus på samfunnsøkonomi, innvandringspolitikk og innvandring. Jeg har også sett på Hansen 2001, en studie av framveksten innen svensk innvandringspolitikk.⁴⁰

3.3 Metode, gjennomføring av intervju og utfordringer

Det metodiske arbeidet har i stor grad blitt styrt av kildetilfang og hva slags kilder som er tilgjengelige for meg. Som nevnt, har jeg for det første noe forskningsmateriale og faglitteratur å forholde meg til.

Kildene spenner over et ganske bredt spekter. Jeg har for det første anvendt både litteratur, forskning og statistikker, muntlige primærkilder og media. Mediekilder vil si aviser og er et nyttig supplement. Aftenpostens digitaliserte arkiv og Flekkefjords lokalavis, Agder, er mest brukt. Noen steder trekker jeg inn også andre aviser, for å se om holdningene var samstemte. Det finnes noe materiale hos Statistisk sentralbyrå, som ligger til grunn for arbeidet til Grete Brochmann, Hallvard Tjelmeland og Knut Kjeldstadli. Dette materialet har i stor grad vært tilgjengelig som bakgrunnsmateriale også for meg. I tillegg finnes det stortingsmeldinger og annet fra det offentlige.

For å innhente informasjon om de tema jeg ønsker å belyse, har jeg utarbeidet eget intervjumateriale. Jeg har hatt tilgang til et lite utvalg informanter blant ungarske immigranter fra 1956, som tjener til å belyse emnet på lokalt nivå - studiens utgangspunkt.

Det dreier seg om et slags livsløpsintervju, med flere tyngdepunkt – den første tiden, etableringsfasen og status i 2012/2013.

Jeg har gjennomført en intervjuundersøkelse, der jeg har spurt de tilgjengelige informantene om sentrale tema, som identitet, forskjellsbehandling og diskriminering.

Da dette i hovedsak en kvalitativ undersøkelse, spiller kvantitative data en underordnet rolle. Derfor finner jeg «matematiske skjema», med mekanisk, instrumentelle spørsmål lite egnet til å hente inn den type informasjon jeg er ute etter.

Følgelig har jeg arbeidet ut fra et semi strukturert skjema, der noen spørsmål ligger fast, men med mulighet for respondentene til å gå nærmere inn på spørsmålene. Jeg gjorde skjemaet

³⁹ Lundh & Ohlsson. 1994:

⁴⁰ Hansen, 2001:

halv strukturert, for at informantene skulle ha mulighet til å utdype et standpunkt, eller for at man skal kunne komme tilbake til et spørsmål senere i intervjuet.

Når jeg på denne måten likevel har strukturert spørsmålene i et skjema, var det for det første fordi det måtte være en slags felles struktur for alle respondentene. Dette for at det skal gå an å finne en eventuell trend i svar eller standpunkt, for eksempel i spørsmål om motiv for atferd, synspunkt på forskjellsbehandling ol.

Undersøkelsen foregikk på denne måten: Informantene fikk først presentert temaet og ble forespurt om de ville delta. Deretter fikk de henholdsvis tildelt eller tilsendt spørsmålene for å kunne reflektere litt. Alle informantene ble intervjuet enkeltvis. To av informantene ble intervjuet ansikt til ansikt, mens de øvrige på grunn av tilgjengelighet ble intervjuet på telefon.

Intervjuene forløp hovedsakelig i tidsrommet september til november 2012. Et par av informantene kom etterskuddsvis med utfyllende opplysninger, så det ble noen samtaler også i desember 2012 og januar 2013.

3. 3. 1 utfordringer

Et problem med en studie som skal undersøke menneskers oppfatning av fortiden, er det subjektive. I motsetning til ren sosiologi eller antropologi har ikke jeg anledning til deltakende observasjon i sanntid, men er prisgitt subjektive betraktninger, som riktignok kan sammenholdes med annet kildemateriale.

Det kan være en utfordring å få objektive svar på hvordan informantene opplevde kulturmøtet med det norske samfunn eller å finne en objektiv måte å sannsynliggjøre hva som var et individs subjektive motivasjon bak en handling.

Hvis man tar spørsmålet om flyktningsstatus og immigrantenes motiv for å forlate hjemlandet som eksempel, kan man kanskje trekke slutninger indirekte, eksempelvis ved å se hvor tidlig etter opptøyene de dro. Når det gjelder spørsmål om 1956 ungarernes grunnholdning til Vesten og Norge, eller hvorfor de ble værende, kan man kanskje se på om deres livsløp eller handlingsdisposisjoner støtter forklaringene.

Man kunne kanskje trekke den slutningen, at de ungarerne som fant seg norskfødte ektefelle, tidlig var motivert for å etablere seg i Norge, mens de som var usikre på en fremtid i Norge, derfor fant seg ektefelle i hjemlandet og i større grad drev kulturpendling.

På den annen side, fant eksempelvis en av Flekkefjords ungarere ektefelle både i Norge og i Ungarn og har i tur og orden bodd i begge land, så bildet er ikke entydig.⁴¹

Et annet problemfelt er etterrasjonalisering, spesielt i spørsmål der informanter vegrer seg for å svare. Dette kan eksempelvis gjelde en informant som har opplevd noe ubehagelig eller et spørsmål om hva som motiverte en handling. «Fakta» kan i ettertid ha blitt tilpasset livets gang, slik det kom til å utvikle seg.

Spørsmål som forskjellsbehandling og diskriminering berører æresfølelse og stolthet. Dette er kanskje forhold informantene har vegret seg for å ta stilling til og som derfor kan bli gjenstand for etterrasjonalisering. Det finnes ofte en «offisiell» og en egentlig versjon av hvordan man opplevde å bli behandlet av arbeidskamerater, sjefer, det offentlige og lignende. Man må derfor være oppmerksom på faren for at en respondent enten overdriver eller underslår et faktum.

Som akademiker, etterspør jeg kanskje forhold informantene vanligvis ikke legger vekt på og følgelig ikke har reflektert noe større over. Derfor må spørsmålene være akkurat presise nok til å bli forstått, men ikke så vidløftige at informantene får motvilje.

3.4 Informantene

I dette punktet vil jeg gjøre rede for informantene.

Først en liten avklaring. Når jeg skriver om informantene, har jeg valgt å ikke være helt konsekvent med hensyn til hva jeg kaller dem: Noen ganger kaller jeg dem flyktninger, andre ganger Flekkefjords ungarere, noen steder immigranter andre steder informanter osv.

Innimellom er dette språklige grep, for å understreke deres status i en tematisk eller kronologisk kontekst, andre steder et kosmetisk grep, for å få litt språklig variasjon. Jeg håper dette ikke blir kilde til misforståelser.

Jeg benytter dette avsnittet til en kort presentasjon av informantene og gir dem samtidig en nummerert identitet, for bruk i fotnoter.

Det var opprinnelig tolv ungarere som kom til Flekkefjord i 1957. Syv av dem ble værende i Flekkefjord og omegn. En av disse syv døde i 2010. Jeg har likevel flettet inn noe informasjon

⁴¹ Informant 6. Flekkefjord. 24. 10. 2012

om denne mannen, «informant 7», som var 23 år i 1957. Dette materialet skriver seg fra de andre informantene, som kjente ham godt og fra Agders jubileumsartikkel.⁴²

Dermed har jeg i realiteten seks tilgjengelige informanter. Fem av de seks bor fremdeles i Flekkefjord og omegn, hvorav tre av dem er brødre. To av brødrene (informant 1 og 2) er tvillinger og var 20 år i 1957, mens yngstebror (informant 3) var 17 år.

De neste to er mor (informant 5) og sønn, (informant 6), som var 29 og 11 år i 1957.

Den siste (informant 4) er mann og var 20 år i 1957. I 2011 flyttet han fra Flekkefjord til Oslo og bor nå halve året i Oslo og halve i Budapest.

Det er forskjellige problem å være oppmerksom på, med hensyn til informantene. Når studien baseres på et fåtall informanter, er det at de er så få, på flere måter et problem i seg selv.

For det første. Tatt i betraktning at deler av denne studien er basert på en ganske liten gruppe informanter i en norsk småby, som i tillegg er navngitt, er det så som så med informantenes anonymitet. Dette er de innforstått med og har sagt seg enig i.

Det andre er at det nå har gått 56 år siden gruppen på tolv ungarske flyktninger kom til Flekkefjord. Med tiden har denne gruppen blitt ytterligere redusert. Det gir derfor lite mening å spekulere i om utvalget er representativt eller om det er gjort et matematisk korrekt utvalg. Man må med andre ord gjøre det meste ut av det man har å rutte med.

De ungarene som dro videre etter kort tid, hadde nok en annen historie å fortelle, enten de repatrierte, dro videre til andre vestlige land eller flyttet innen Norge. På den annen side, er dette en studie av de som ble værende i nærområdet rundt småbyen Flekkefjord, der de ble utplassert i 1957.

Et tredje problem, er at jeg som nevnt er etterkommer etter en av informantene og i slekt med to andre. I tillegg er jeg jo selv en del av studiens undersøkelse av andre generasjon og kulturelt medlemskap, der jeg på en måte skal gjøre meg selv til et forskningsobjekt. Dette stiller selvsagt spørsmål ved min objektivitet, men jeg har strebet etter å bearbeide primærmateriale nøkternt og i tråd med problemstillingen.

⁴² Agder Flekkefjords Tidende. 05. 01. 2007

4. Definisjoner og teoretisk bakteppe

I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for studiens teoretiske bakteppe, det vil si sosiologisk teori av Norbert Elias, Fredrik Barth og Pierre Bourdieu. Først vil jeg avklare innholdet i sentrale begrep, som identitet, kultur, etnisitet og nasjonalitet. Identitet er det sentrale utgangspunkt for disse begrepene, som på mange måter henger sammen i en kjede.

4. 1. Identitet

Identitet er blant de mest sentrale begrep i denne studien. Det er identiteten som definerer individets « jeg » i alle tenkelige sammenhenger.

Identiteten er individets orienteringsramme, som definerer en persons oppfatning av seg selv, i første rekke på individnivå. Når jeg skal undersøke ungarske immigranter, er det derfor deres egen oppfatning av seg selv, som skal definere tilhørighet og identitet.

Identitet er følgelig en subjektiv konstruksjon, som i tillegg kan variere med den sosiale konteksten et individ til enhver tid befinner seg i. I en forlengelse av dette, vil mennesker i gitte sammenhenger føle seg knyttet til en større gruppe, for eksempel i forbindelse med kulturell, etnisk eller nasjonal identitet.

Kanskje det dermed er riktig å si, at det å ta stilling til hvem man er, kun blir aktualisert i møte med andre mennesker. I en slik tankerekke står identiteten sentralt i en hvilken som helst sammenheng der et individ tar stilling til sin egen rolle innen et fellesskap.⁴³

Rent generelt, må det påpekes at mye tyder på at individets identitet og opplevde tilhørighet for det første kan endre seg over tid. For det annet er identiteten sirkulær, det vil si at man i gitte situasjoner regner seg som medlem av det ene eller det annet fellesskap.

Man impliserer altså en forestilling om et vekslende og avgrenset fellesskapet, der noen (oss), hører hjemme innenfor, mens andre (dem), faller utenfor. I en gitt sammenheng vil man derfor kanskje flagge som nordmann, til forskjell fra svensker. I en annen sammenheng er det kanskje viktigere å understreke sin tilhørighet til arbeidsplassen eller til et avgrenset lokalsamfunn - til forskjell fra dem som bor i nabobygda.

⁴³ Burgess. 2000: 7

4. 1. 2 Kultur og identitet

Når jeg skal skrive om kulturmøte, må jeg si noen få ord om begrepet kultur. Min studie berører norsk kultur på ulike plan. Jeg tenker da først på norsk rikskultur i form av statlig styring og lovregulering, men også sentralkultur i form av opinion og media. I neste omgang dreier det seg om i hvilken grad 1956 - ungarerne har kunnet regnes som en etnisk subkultur, eller om de ble fornorsket. I tillegg impliserer kanskje studiens lokale tilsnitt et spørsmål om det i Flekkefjord har vært en egen lokalkultur for ungarske innvandrere.

Det er vanskelig å gi en kulturdefinisjon som er presis nok til å dekke enhver tenkelig sammenheng. På samme måte som andre sentrale begrep jeg kommer inn på i dette kapitlet, er kultur et andre ordens begrep. Det vil si at begrepet kan fylles med et meningsinnhold, som vil variere med den konkrete anvendelsen, eller hva man vil med definisjonen.

Kulturbegrepet har forskjellige bruksmåter og opptrer som nevnt på ulike nivå.⁴⁴ I dagligtale er kulturbegrepet ofte forbundet med finkultur, som teater musikk eller kunst. I neste omgang, kan man legge til et ekstra lag, som i kulturdepartementets utvidede kulturbegrep, der idrett og amatørkultur er regnet med.

I neste instans kan man operere med en deskriptiv, antropologisk definisjon, med referanse til summen av hva mennesker innen et avgrenset samfunn har tenkt, skrevet, gjort og sagt.

Kultur i vid forstand, legger til grunn en kulturforståelse, som ligger nær E. B. Taylors definisjon fra 1871: "Den kompliserte helhet som omfatter kunnskap, trosforestillinger, kunst, lovregler, moral, skikk og bruk og alle andre ferdigheter og vaner mennesket har ervervet seg som medlem av et samfunn".⁴⁵

I denne studien er det jo for det første møtet og brytningen mellom to sett av kulturelle helhetsforståelser som skal drøftes - ungarere i møte med det norske. I neste omgang, kunne jeg derfor tilføye Arne Martin Klausens presisering, som fokuserer på at kultur er summen av internaliserte normer, som overtas fra foregående generasjon og i neste omgang videreføres til neste generasjon, gjerne i en noe forandret form. En slik presisering kan ha relevans i forbindelse med andre generasjons ungarere og kulturelt medlemskap, fordi andre generasjons disposisjoner direkte eller indirekte kan fortelle noe om hva slags normer og kulturforståelse de har fått overlevert fra sine foreldre, 1956 immigrantene.

⁴⁴ Redse. 2007: 26

⁴⁵ Redse. 2007: 28

Når man skal undersøke om innvandrere har endret identitet eller blitt fornorsket, må man se på deres verdisyn. Domineres 1956 ungarernes verdisyn fortsatt av deres opprinnelige kulturnormer, eller har det endret seg, slik at det harmonerer med hva majoriteten i det nye landet oppfatter som viktig. I en slik vurdering, kan Pierre Bourdieus definisjon være relevant. Han vektlegger at kultur er summen av internaliserte normer, som samtidig blir oppfattet som verdifullt i samfunnet.

4. 1. 3 Etnisitet, tilhørighet og nasjonale perspektiv

Gjennom media får man ofte det inntrykk, at etniske grupper og konstellasjoner opererer med en selvforståelse, som nærmest fordrer genetiske særtrekk. Likevel kan det være grunn til å hevde at etnisk tenking først og fremst er basert på at mennesker innenfor et definert, avgrenset fellesskap søker å fremme en gruppeinteresse gjennom å trekke grenser mot dem som ikke er medlem.

På den annen side, består jo alle samfunn av individ, som er høyst forskjellige på en rekke områder, men som likevel mener at de har en felles identitet og kultur. Generelt, har faktorer som språk, religion eller en forstilling om felles opphav fungert som etniske og nasjonale markører. Det som er viktig, er hvilke grensemarkører individene innen et slikt forestilt fellesskap ser som samlende og som de selv opplever som viktige for sin egen identifikasjon.⁴⁶

På 1950- og 60- tallet var syv års botid i Norge, kravet for å få norsk statsborgerskap. Legger man norsk lovverk til grunn for hvem som lovmessig kan regne seg innenfor et nasjonalt norsk «oss» fellesskap, til forskjell fra svensker eller engelskmenn, vil man fort se at det er meningsløst å snakke om et genetisk fellesskap – med mindre man går svært langt tilbake i tid. Det må det påpekes, at etnisitet og nasjonalfølelse, er andre ordens begrep, på samme måte som kultur, religion og identitet og som kan være vanskelig å definere. Begrep av denne typen må med andre ord fylles med innhold.⁴⁷

⁴⁶ Redse. 2007:53

⁴⁷ Thorkildsen. 1995: 16

Etnisk tilhørighet kan kanskje best beskrives som en forestilling om en sosial organisme, der medlemmene ikke nødvendigvis kjenner hverandre personlig, men likevel kjenner en form for samhörighet.

Med andre ord er enhver form for etnisk tenking avhengig av en grensedragnning, der noen faller utenfor gruppen. Ofte finner man økt fokus på etnisitet i tilknytning til nasjonal mobilisering, eller der en gruppe mennesker søker autonomi innad i en nasjonalstat. Formålet med å tenke etnisk, er dermed å mobilisere til indre samhold og enhet, blant dem som er på innsiden av oss – grensen. Samtidig vil et slikt fokus ofte fremme den etniske gruppens interesser utad, mot «dem» som faller utenfor.

Benedict Anderson definerer nasjon og nasjonalisme, som «et forestilt politisk fellesskap – og det blir oppfattet som både begrenset og suverent».⁴⁸

På tross av at nasjonalstaten som fenomen, er en relativt ny konstruksjon, ønsker ofte tilhengerne av en slik definert gruppering ofte å trekke sine linjer langt tilbake i tid. Dette er et retorisk grep, som foretas for å definere et «oss» fellesskap, som ligger forut i tid for «dem» man oppjonerer mot. Slike tendenser var det jo også fra enkelte hold i den norske nasjonsbyggingsprosessen på 1800 – tallet, da man lette etter det urnorske i en norsk storhetstid i høymiddelalderen og lignende.

Anderson skriver at nasjon og nasjonalisme som fenomen og begrep, vokste fram i form av et forestilt fellesskap, parallelt med framveksten av den moderne nasjonalstaten.⁴⁹

Selv om det ungarske opprøret fant sted lenge etter selve ideen om nasjonalstaten, kan man kanskje likevel si at polske og ungarske demonstrasjoner i 1956, var tidlige tegn på gryende nasjonal orientering i etterkrigstidens Øst – Europa, der opprøret fremmet ungarske interesser på bekostning av sovjetrussiske.

Enkelte paroler under det ungarske revolusjonsforsøket, impliserte at mange av demonstrantene hadde en forståelse av et nasjonalt fellesskap, der element av nasjonalisme skinte gjennom. Eksempelvis, viste demonstrantene til 1848 og hendelser som lå i en tid forut for Sovjetstaten. I tillegg, var «ruskik haza» - russere dra hjem, et av slagordene til de ungarske 1956 demonstrantene.⁵⁰

⁴⁸ Anderson. 1995: 19

⁴⁹ Anderson. 1995: 15

⁵⁰ Sebestyen. 2006: 111

Ofte vil en etnisk minoritet være synonymt med en gruppe i demografisk mindretall. Dette trenger ikke alltid være tilfelle. Mange ganger er det underlegenhet og avmaktfølelse som blir avgjørende. Dette var eksempelvis tilfelle i Sør Afrika, der den mørkhudete befolkningen var i et tallmessig flertall, men ble undertrykket av et mindretall hvite. Det var nok mye av den samme avmaktfølelsen som bygget opp frustrasjonen som ga seg utslag de ungarske demonstrasjonene høsten 1956.

Selv om det var ektefødte ungare som i praksis hadde stått bak det ungarske vanstyret, var det russerne som hadde voldshegemoniet og som kontrollerte Øst – Europa. I tillegg var russerne leverandører av kommunistisk statsideologi.

De ungarske flyktingenes opprinnelige perspektiv på nasjon, etnisitet og identitet må ha blitt rokket ved ganske drastisk i løpet av høsten 1956. Med det historiske bakteppet i mente, må det å gå fra en opplevelse av å være nær en nasjonal triumf den ene dagen, til å stå i et fremmed land som flykting og outsider den neste, ha vært en stor overgang for mange ungare. Hvordan opplevde de denne overgangen?

Dette vil etter hvert bli koblet sammen med spørsmålet om i hvilken grad immigrantene maktet eller ønsket å bygge en ny identitet, tilhørighet og nasjonalfølelse i Vesten.

4. 2 Teoretisk ramme. Etablerte og outsiders

Det som er sagt ovenfor, skal sammenstilles med teorigrunnet til Elias og Barth.

For det første har Knut Kjeldstadli pekt på den tyske historisk orienterte sosiologen Norbert Elias teori om at det i alle samfunn kan utvikles et maktforhold mellom etablerte og outsiders.⁵¹ Utgangspunktet er at en etablerte gruppen, som kan være dannet på nasjonalt eller sosialt grunnlag, søker ofte å fremme sine interesser gjennom å rangere eller opphøye seg selv over en annen definerbar gruppe.

Blant andre, har Hallvard Tjelmeland antydnet et stemningsskifte overfor 1956 ungarene, både i Norge og i andre vestlige mottakerland. Var dette en front mellom etablerte og outsiders? Hvordan var det med nordmenns innstilling til de ungarske nykommerne, vekslet holdningene med sosial kontekst? Har nordmenn satt grenser for hvor norsk en utlending kan bli? I en drøfting, må ungarenes syn på identitet sammenholdes med den identiteten nordmenn har tilskrevet dem.

⁵¹ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 404

På den annen side blir det også et sentralt spørsmål, i hvilken grad identiteten til de ungarske 1956 - immigranterne har endret seg over tid. Tok de vare på sin ungarske identitet, eller har de ofret denne for en ny, fornorsket? Det teoretiske kartet mitt blir dermed tosidig, men ikke motstridende.

Sosialantropologen Fredrik Barth understreker at gruppeinteresser kan være økonomisk eller materielt betinget og rasjonelt bestemt, men det kan også være snakk om prestisje, stolthet eller den etablerte gruppens behov for å øke eller konsolidere sin egen verdi.⁵²

Definisjonsmakt og grensedragning tilfaller den dominerende, etablerte gruppen. Ofte tilskrives outsidergruppen ymse negative, stereotype egenskaper, som uorden, umoral, lovløshet, mangel på kunnskap og lignende.

Karakteristikkene som tilskrives outsiderer varierer med hvilken gruppe det er snakk om og hvilke normer som dominerer i det konkrete samfunn og kontekst. Ofte fungerer ytre kjennetegn ved en gruppe mennesker, for eksempel utseende, som ”knagg” for å framstille negative holdninger som naturlige og opplagte. De ytre faktorene er altså ikke i seg selv det sentrale, men anvendes som et retorisk redskap for å identifisere og legitimere stigmatisering.

De etablerte, dominerende, som har definisjonsmakt i et samfunn, bruker ofte en «oss - dem» kontrastering som et redskap for å underbygge sitt eget positive selvilde. For å opprettholde dette «oss – dem» skillet, må også de som hører til oss – konstellasjonen sanksjoneres ved normbrudd. Hvis ikke ville dette true det kollektivt, etablerte selvildet. De etablertes holdninger, kan noen ganger være så innarbeidete og «selvsagte» at den dominerte gruppen overtar dette synet på seg selv.

Elias påpeker at dette sosiale spillet ikke nødvendigvis er et produkt av vond vilje eller ondskap. Det er heller ikke snakk om enkle fordommer som kan fjernes med holdningskampanjer, men at holdningene snarere springer ut av strukturtrekk ved selve samfunnet.

Identiteten er sirkulær, også den sosiale. Det vil si at mennesker inntar ulike sosiale posisjoner i samfunnet, alt etter hvilken «hatt» de til en hver tid har på. Dette innebærer at to mennesker kan være vel forlikt i en gitt sammenheng, f. eks. på jobb. I en annen sammenheng, der den

⁵² Barth, 1969:

ene føler sin sosiale posisjon usikker, blir det en annen sak. Denne usikkerheten kan skyldes fordeling av goder, eller rett og slett frykt for omskiftninger av ett eller annet slag.⁵³

4. 2. 1 Hegemoni og definisjonsmakt

Elias opererer altså med en forståelse av at det i ethvert samfunn finnes etablerte grupper, som definerer seg i opposisjon til outsiders.

Hvordan skaper og konsoliderer en etablert gruppe en forståelse av at dens egne medlemmer ikke bare er sterkere, men også bedre mennesker enn outsidersene?

Den etablerte gruppen trekker opp grenser mot outsidersene, og tillegger seg selv høyverdige egenskaper og sosial atferd, som outsidersene angivelig mangler og derfor kan sies å være underlegne eller av lavere menneskelig verdi.⁵⁴

Da maktrelasjoner opptrer på mange arenaer og på ulike nivå i et samfunn, kan det i mange sammenhenger være like riktig å operere med termene dominerende / underlegne som etablerte / outsidersene. I møtet mellom ungarske 1956 immigranter kan man derfor like gjerne snakke om dominerende og underlegne, som etablerte og outsidersene, idet det var de etablerte, «norske nordmenn» som hadde hegemoni og definisjonsmakt.

For ordens skyld. De underlegne behøver ikke nødvendigvis å være nykommere i forhold til den dominerende gruppen i en bokstavelig, kronologisk forstand. I enkelte sammenhenger kan det være mer presist å snakke om hvem som har hegemoni og definisjonsmakt. Eksempelvis kan man vise til kastesystemet i India, der slike maktrelasjoner er inkorporert i samfunnsstrukturen og gitt en religiøs begrunnelse.

Elias gjorde studier på lokalt nivå, som «Winston Parva studien».⁵⁵

I «Winston Parva studien» tar Elias for seg ovennevnte problemfelt, som diskuteres med referanse til et, geografisk avgrenset lokalsamfunn.⁵⁶ Denne bruken av lokalstudier, antyder at Elias teori også er anvendelig i en undersøkelse av et lite, norsk lokalsamfunn, Flekkefjord.

⁵³ Scotson & Elias, 1965 (1990): 69

⁵⁴ Scotson & Elias. 2008: 2

⁵⁵ Scotson & Elias. 2008: 35

⁵⁶ Scotson & Elias. 2008: 2

I «Winston Parva studien», fant Elias at beboerne i det spesifiserte området, referert til som de eldre familiene, regnet seg som bedre eller overlegne som mennesker i forhold til de som bodde i de nyere områdene av lokalsamfunnet. De eldre familiene pleiet nødig sosial omgang med nykommerne utover det som var påkrevd i jobbsammenheng og plasserte dem i en bås, merket med «dårlig avstamning». I dette lokalsamfunnet ble alle nykommere behandlet som folk som ikke hørte hjemme der, som outsiders.⁵⁷

De etablertes holdninger ble etter hvert overført til outsiderne, idet de etablertes negative bilde til slutt ble outsidernes egen oppfatning av seg selv. Outsiderne resignerte og aksepterte etter hvert en selvforståelse, der de etablertes holdninger ble innkorporert som sannheter om seg selv. De aksepterte at de tilhørte en gruppe av lavere dyd, uten krav på respekt.

Videre, ble alle medlemmer av outsidergruppen ekskludert fra sosial kontakt, utover det som var nødvendig rent yrkesmessig. For å opprettholde dette oss – dem skillet, bedrev den etablerte gruppen en form for intern sensur, der gruppens egne medlemmer ble tilskrevet høyverdige egenskaper. I tillegg ble det utøvet streng sosial kontroll innad i den etablerte gruppen, der overtredelser ble møtt med sanksjoner. Eksempelvis var det lovprisningssladder til fordel for dem som observerte og påpekte overtredelser, samtidig som mistenkte overtredere, sto i fare for å bli møtt med anklagesladder.⁵⁸

4. 2. 2 Dynamisk identitet, nasjonalfølelse og tilpasning

I tillegg til å undersøke om Flekkefjords ungarere har opplevd forskjellsbehandling, skal jeg undersøke om det har vært bevegelser i deres syn på nasjonalitet. Fredrik Barth understreker at etnisitet først får reell betydning når gitte egenskaper ved en gruppe understrekes, gis mening og får oppmerksomhet. Dette innebærer at grenser blir trukket for å fremme interesser, og at det nasjonale ikke nødvendigvis veier tyngst, slik at det å identifisere seg med eller i opposisjon til andre på aktørnivå, kan ses som en slags ad hoc identitet.

Barths rasjonalistiske tilnærming har blitt kritisert av andre antropologer, blant annet Andreas Wimmer. Også kritikerne finner klare kulturelle skillelinjer, som språk, historie og tradisjon, men de mener Barth gir inntrykk av at de etniske grensene kan trekkes for enkelt og vilkårlig. Dette er for så vidt ha noe for seg, men Barth mener på den annen side, at etnisitet er et

⁵⁷ Scotson & Elias. 2008: 2

⁵⁸ Scotson & Elias. 2008: 3

spørsmål om sosial organisering som står over empirisk målbare kulturforskjeller.⁵⁹ Derfor blir det individets definisjon av seg selv i samspill med andre som avgjør, ikke analytikerens. Derfor er identiteten både individuell og sirkulær og mye taler for at den kan endres over tid eller inngå i nye konstellasjoner, både på individ og gruppenivå.

Når jeg skal se på grad av tilpassing i det norske samfunn, eller spørsmål om hvorvidt informantene har opplevd diskriminering, vil jeg relatere dette til noen begrep, som igjen setter immigrantenes identitet i fokus. Samtidig vil jeg kople dette sammen med den tyske sosiologen Friedrich Heckmanns kategorier for tilpasning i et nytt samfunn.⁶⁰

Den posisjonen Heckmann kaller politisering, synes ikke særlig relevant når det gjelder ungarske kaldkrigimmigranter, idet den fordrer et sterkt fokus på gruppeidentitet. Som gruppe har 1956 ungarerne holdt en lav profil og i liten grad søkt å fremme sine interesser gjennom etnisk gruppeidentitet.

Det Heckmann kaller dobbel tilpasning, en balanse mellom tilfang fra to kulturer, har nok i noen grad vært gjeldende for enkelte ungarske immigranter. Denne kategorien korresponderer med moderne innvandringspolitikks uttalte målsetning om integrering, som for det første innebærer resosialisering og tilpasning av immigranter, innenfor majoritetskulturens rammer. Samtidig impliserer denne målsetningen at innvandrere skal beholde sin kulturelle egenart, slik at det blir tilfang fra to kulturer. Det er sentralt i integreringspolitikken, at også majoritetskulturen må komme minoriteter i møte og legge forholdene til rette, i form av morsmålundervisning og lignende.

Imidlertid synes heller ikke dette å være et dominerende trekk ved 1956 ungarere i Norge. Heller ikke såkalt opphavsorientering eller segregeringstendenser ville være noen fruktbar innfallspport til denne studien.

Det er Heckmanns tre kategorier, marginalisering, assimilering og overtilpasning, som for meg framstår som mest relevante for min studie.

Assimilering og marginalisering står i nøye sammenheng med hverandre, idet jeg anser at både gruppeidentitet og tokulturelt tilfang må dempes eller utviskes for at individene skal kunne oppslukes av majoritetskulturen i det nye samfunnet. Det var da også assimilering, som

⁵⁹ Barth 1969: 6

⁶⁰ Heckmann, 1992

var den uttalte målsetningen og den underliggende premiss for etterkrigstidens desentraliserte norske, innvandringspolitikk.

Det har muligens også har vært tendenser til overtilpasning blant noen av Flekkefjords ungarske immigranter, det Knut Kjeldstadli kaller «å bli mer katolsk enn paven».⁶¹

4. 3 Andre generasjon og kulturelt medlemskap.

For å få en indikator på om andre generasjon ungarere føler kulturelt medlemskap i Norge, kan man se på hva slags fagkrets andre generasjon har prioritert - kulturnøytrale eller kulturbundne.

For å si noe om dette, har jeg laget en liten delstudie, der jeg forsøker å belyse andre generasjon, dvs. etterkommere etter Flekkefjords ungarske 1956 immigranter med hensyn til kulturelt medlemskap og sosial mobilitet. Det teoretiske bakteppet for denne delstudien blir i hovedsak den franske sosiologen Pierre Bourdieus begrep, habitus og kapital.

4. 3. 1 Kapital og habitus

Hva har vært viktigst for andre generasjons valg av yrkesretning, adgang til økonomisk eller kulturell kapital? Den franske sosiologen Pierre Bourdieus teorier, kan være relevante for en slik analyse.

Jeg bruker uttrykket kulturell kapital om det å tilegne seg kulturbunden, norsk kompetanse, innen akademiske humanistiske fag. Når det gjelder bruk av begrepet kapital, dreier det seg strengt tatt om personlig kompetanse som er tilkjent verdi innen det feltet den er aktuell. Slik jeg ser det, blir det derfor et spørsmål om hvilket felt andre generasjon har orientert seg imot.⁶²

Man må hele tiden ha i mente, at første generasjon, de ungarske immigrantene fra 1956, i hovedsak var arbeidsfolk og at dette var andre generasjons habitus i denne sammenheng.

Habitus, kan beskrives som et tillært, vanebestemt normsystem, som til dels ubevisst styrer et individs valg i forskjellige situasjoner og sammenhenger.⁶³

Man kan kanskje si at habitus er avledet av begrepet habitat, med en vesentlig forskjell.

Habitat viser til de fysiologiske vekstomgivelser og livsbetingelser til et individ, mens habitus

⁶¹ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 408

⁶² Bourdieu. 1995: 74

⁶³ Bourdieu. 1996: 15

peker på det sosiologiske oppvekstmiljøet, som får betydning for individets sosiale konstitusjon. Ifølge denne tankerekken, har vi alle utviklet et slikt habitusskjema, som i konkret og forkroppsliggjort form, veileder oss og normerer våre praktiske og økonomiske valg, yrkesvalg, etiske vurderinger og smak og behag.

For individet virker derfor habitus som et rasjonaliserende filter, der aktørene tenderer mot å reproducere sin egen habitus. Samtidig konstituerer habitus også et sosialt spenningsfelt, som posisjonerer individet i et rom. I dette sosiale spenningsfeltet, vil de forskjellige habitusene tendere mot å tillegge f. eks økonomisk eller kulturell kapital ulik verdi. Uten at man snakker om klasser i marxistisk forstand, kan man derfor likevel si, at den enkelte habitus også har en slags «motpol».⁶⁴ Ifølge denne tankerekken, vil kanskje folk fra arbeiderklassehabitus oppfatte nettopp akademikere og intellektuelle (kulturbundet utdannelse) som en sosial motpol, som prioriterer andre verdier.

I analysen legger jeg til grunn at det var inntektsevnen i seg selv, som var høyest verdsatt og tilkjent verdi i feltet arbeiderklassehabitus, ikke kulturell kompetanse.

For det første blir det derfor et spørsmål om hva slags kapital andre generasjon har prioritert, kulturell eller økonomisk? For det et andre, blir spørsmålet i hvilken grad andre generasjons arbeiderklassehabitus kan ha styrt handlingsdisposisjoner, mht. utdannelse og yrkesvalg.

Hvis det skulle vise seg, at andre generasjon i noen grad har orientert seg mot norsk, kulturbunden kapital, kan dette for det første indikere kulturelt medlemskap.

For det annet, kan spørsmålet om kulturelt medlemskap samtidig utvides, til indirekte å si noe om første generasjons grad av fornorsking, idet andre generasjons valg kan implisere hvilke kulturelle normer 1956 ungarerne har tilkjent verdi og dermed videreført til neste generasjon.

Om det derimot skulle vise seg at andre generasjon har valgt kulturnøytrale fag, der det å tilegne seg økonomisk kapital og materielle goder ble det viktigste parameter ved fag og yrkesvalg, kan man kanskje si at andre generasjons arbeiderklassehabitus har fått gjennomslag.

Når jeg så har brakt de ovennevnte forhold på det rene, vil jeg i neste omgang også kunne si noe om sosial mobilitet.

⁶⁴ Bourdieu. 1995: 74 - 77

5. Før ankomst til Norge. På flukt

I dette kapitlet, kommer jeg for det første inn på forskjellige sider ved hvorfor informantene valgte å emigrere og hvordan de havnet i Norge. Jeg vil også ta for meg flyktningbegrepet og ulike sider ved norsk immigrasjonspolitik.

Disse temaene blir siden koplet sammen, idet jeg sammenholder emigrantenes motivasjon for å forlate hjemlandet, med norsk motivasjon for å ta dem i mot. Det blir derfor også en liten drøftelse av push og pull faktorer, i spenningsfeltet mellom flyktningstatus og arbeidsinnvandring.

5. 1 Hva motiverte Flekkefjords ungarere til å emigrere

Under den kalde krigen var det ganske risikabelt å forsøke å flykte fra en sovjetstat. Mange ungarske 1956 - flyktninger ble fanget av det ungarske hemmelige politi, AVO, mens andre fant døden i minefeltene som var lagt ut ved den østerrikske grensen for å stoppe dem.⁶⁵ Hva var det som fikk Flekkefjords ungarere til å trosse denne faren?

Samtlige av de 12 ungarske flyktningene kom opprinnelig fra Ungarns hovedstad Budapest. Dette var en sammensatt gjeng, med forskjellig bakgrunn og ulike «roller» i oppstanden. Noen deltok ikke, mens andre var soldater som nektet å skyte på sine egne, og valgte å flykte ettersom de ble regnet som desertører.

En av informantene, som bodde i Budapest fram til november 1956, fortalte at han ikke hadde noen rolle i verken demonstrasjonene eller opptøyene. Han bodde i bydel Budafok, på Buda - siden av Donau, mens mesteparten av kamphandlingene i Budapest foregikk på Pest - siden. Det ikke var mulig for vanlige folk å ta seg over Donau til Pest, idet alle broene var kontrollert av russerne. I tillegg var all kommunikasjon, som buss og trikk stoppet opp.⁶⁶ Denne informanten forteller videre, at det han opplevde av kamphandlinger på nært hold, var en ganske kraftig motstand på Gellertfjellet, som er en høyde like ved Donaus bredd, på Buda – siden.

De tre informantene som er brødre, flyktet samtidig og i samlet flokk. Dette skjedde tidlig i november, før den østerrikske grensen ble helt stengt. En av disse informantene, forteller at de

⁶⁵Intervju, informant 1, 2 og 4, Agder Flekkefjord Tidende. 5. 1. 2007

⁶⁶ Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012

to eldste av de tre brødre kalte sammen ytterligere ti kamerater til et ”rådsmøte” i slutten av oktober. Disse tolv besluttet da, ganske spontant, at det ikke var levelig i Ungarn og bestemte seg for å emigrere til Vesten. De to eldste av de tre brødrene var ikke innstilt på å ta med sin yngste bror på flukten, da de mente han var for ung, men ga etter da denne insisterte.⁶⁷ Selve flukten, ble gjennomført ved at de først dro med tog mot den østerrikske grensen, der de fikk ”los” av en lokal kjentmann. Deretter fortsatte de til fots over grensen til en liten landsby. Det var ikke risikofritt, og de turte ikke å krysse grensen på noen av grensestasjonene.⁶⁸

Også mor og sønn tok seg til fots over grensen til Østerrike. Denne kvinnen var kokk i det ungarske militæret da uroen startet. I tillegg var hun gift med en offiser i den ungarske hæren. Denne informanten forteller, at da hun ikke hørte fra sin mann på noen dager, fryktet hun at han hadde omkommet i kampene i Budapest. I tillegg husket hun hvordan russiske soldater hadde faret fram mot ungarske kvinner ved andre verdenskrigs slutt. I frykt for at noe lignende skulle skje igjen, valgte hun å ta med seg sin unge sønn og flykte.⁶⁹

En annen informant var 21 år gammel og soldat i den ungarske hæren i oktober 1956. Avdelingen hans ble beordret å skyte mot landsmenn, men soldatene nektet, og la ned våpnene. Dermed ble informanten og soldatkameratene hans betraktet som desertører og det var ikke trygt for dem i Ungarn.⁷⁰

Atter en informant, gjorde militærtjeneste i panservåpenet da Sovjet gikk til angrep på Ungarn 4. november. Han var 23 år gammel, og nektet på samme måte som foregående informant å skyte på sine landsmenn. Denne informanten mintes godt at de rømte til fots gjennom myrene nattetid.⁷¹

De to eldste av de tre informantbrødrene, var 20 år i 1956, og var på sesjon, i ferd med å bli innrullert i den ungarske hæren på den tiden opptøyene brøt ut. Det var ikke fristende for noen av dem å skulle skyte på sine egne landsmenn. De forteller at de da ble stemplet som forrædere og valgte å flykte.⁷²

⁶⁷ Informant 1. Flekkefjord, 10. 11. 2012

⁶⁸ Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012

⁶⁹ Dette er informant 4 og 5. - Informant 5. Sira. 19. 09. 2012

⁷⁰ Informant 4. Oslo. 17. 04. 2012

⁷¹ «Informant» 7. Intervju, Agder Flekkefjord Tidende. 05. 01. 2007

⁷² Informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

5. 2 Hvem var flyktning?

Fredsoppgjøret etter andre verdenskrig la grunnlaget for ny tenking omkring universelle rettigheter og innledet et nytt regime mht. menneskerettigheter. I FNs menneskerettighets erklæring § 14, fra 1948, het det at alle hadde rett til asyl i et annet land for å unngå forfølgelse.

Dette peker fram til FNs flyktningkonvensjon av 1951. Fra da av, ble flyktningbegrepet gjort universelt, og var ikke lenger var knyttet til bestemte grupper eller bestemte hendelser som legitimerede flukt. Konvensjonen omfattet nå «alle som med rette, levde i frykt for forfølgelse på grunn av rase, religion, nasjonalitet, medlemskap i en spesiell sosial gruppe eller på grunn av politisk oppfatning, befinner seg utenfor det land han er borger av». Bestemmelsen var dog avgrenset til å gjelde dem som hadde flyktet før 01. 01. 1951.⁷³

Selv om det trolig var flertall i FN for at ratifiserende stater ikke skulle avgrense bestemmelsen til å gjelde europeiske flyktninger, hvilket det var anledning til, var store stater som USA, Frankrike og Italia i praksis innstilt på å avgrense til flyktninger fra Øst – Europa. I tråd med den kalde krigens retorikk og politiske klima, var USA interessert i å prioritere kaldkrig flyktninger fra den stalinistiske Østblokken, som ønsket seg til Vesten.

Det ble etablert to organisasjoner som hadde dette formålet for øye, USEP og ICEM.

I praksis sto signaturstatene likevel fritt i å definere og avgrense den geografiske rekkevidden for flyktninger. De skandinaviske land valgte å ikke foreta slik avgrensning.

5. 1 Norsk organisering av flyktningmottak

Det norske Flyktningråd ble opprettet i 1953, etter samarbeid mellom Sosialdepartementet og de humanitære organisasjonene. Dette rådet skulle være «koordinerende og rådgivende fellesorgan for alt flyktningarbeid i Norge».

Arbeid innenlands skulle underlegges statlig finansiering, mens aktivitet utenlands skulle finansieres med innsamlede midler. DnF hadde for eksempel lånekasse for flyktninger, men arbeidet ble nedprioritert i perioden 1953 – 56.

Spørsmålet om flyktningmottak, ble re aktualisert 30 november 1956 (st. prp. 144), da bevilget stortinget 1 million kroner til overføring av ungarske flyktninger til Norge.

⁷³ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 42

6. desember, ble det nedsatt et styre som skulle ta seg av overføring av disse flyktingene. Dette overføringsstyret ble en mangfoldig forsamling, bestående av representanter fra Norsk Folkehjelp, Norske Kvinners Sanitetsforening, Norges Røde Kors, Kirkens Nødhjelp, Norsk Arbeidsgiverforening, Arbeidsdirektoratet og LO. Sosialdepartementet, DnF, Norsk Folkehjelp, Redd Barna og norske Kvinners Sanitetsforening hadde observatører i styret.⁷⁴

5. 1. 2 Overføringsflyktinger, ikke asylsøkere

Før jeg går videre, vil jeg kort avklare forholdet mellom asylsøkere og overføringsflyktinger. Heller ikke i bestemmelsen fra 1951, hadde begrepet asyl blitt brukt.

Det var først i «Framandloven av 1956» (§ 2), at prinsippet om politisk asyl ble et begrep i norsk rett: «Politisk flyktning skal med mindre særlige grunner taler mot det, gis fristed i riket dersom han søker om det. Som politisk flyktning ansees i denne lov utlending som i sitt hjemland, med rette, frykter politisk forfølgelse». Denne bestemmelsen ble til etter mønster av den svenske utlending loven av 1954, på et tidspunkt da det allerede hadde kommet et hundretalls spanjoler, polakker og finner illegalt til Norge, i den hensikt å søke politisk asyl. For å konkretisere dette litt. Det man vanligvis kaller asylsøkere, ankommer ofte et mottakerland uanmeldt og som enkeltindivid. Derfor har asylsøkere i utgangspunktet en uavklart sak, med hensyn til flyktningstatus.

Flertallet (1300) av de 1500 ungarske flyktingene som kom til Norge, hadde derimot status som overføringsflyktinger. Overføringsflyktinger er en definert, avgrenset gruppe mennesker, der mottakerlandet på forhånd hadde avklart deres juridiske status som flyktinger. Overføringsflyktingene mottas altså som en gruppe og har fått flyktningstausen avklart allerede før de ankommer mottakerlandet.

Mottakerlandet på sin side, går ofte ut fra visse kriterier som bestemmer sammensetningen av en gruppe overføringsflyktinger. I 1956, var det kjønn, alder og yrkesbakgrunn som var de viktigste kriteriene for norske myndigheter.

Ungarske overføringsflyktinger fra 1956, ble plukket ut av komiteer, bestående av representanter for det norske overføringsstyret. Dette skjedde mens de enda var i

⁷⁴ Kramer. 1986: 87

flyktningleirene i Østerrike og Jugoslavia. Deretter ble flyktningene videresendt til transittleirer i Norge, før de til slutt ble fordelt ut over i distriktene.⁷⁵ Flekkefjords ungarere, var blant disse 1300 overføringsflyktningene. Mer om dette nedenfor.

5. 1. 3 KFUM gutter, studentgruppe og personlig garanti

I tillegg til overføringsflyktningene, kom ytterligere tre grupper. For det første, kom det i desember 1956, 119 enslige ungarske gutter i alderen 13 – 19 år, som ikke hadde familie i Norge. Disse ble kalt KFUM guttene og var underlagt en egen kommisjon, som sørget for å plassere dem ut i norske familier, hovedsakelig på Østlandet. En av Flekkefjords ungarere var 17 år i 1956, men forteller at han ikke regnet som enslig, i det han ankom Norge sammen med sine to eldre brødre.⁷⁶

Den andre av disse undergruppene, var studenter, som ble plukket ut av kommisjoner fra Norsk studentforbund. I denne gruppen var det ca 80 stykk, hvorav 69 menn og 12 kvinner. De fleste av disse var i alderen 20 – 25 år, og ble plassert i Oslo.⁷⁷ Til slutt var det noen få som hadde slekt i Norge og kom på personlig garanti.

5. 2 Politiske flyktninger eller arbeidsinnvandrere

I litteratur om dette emnet, har ofte frykt for deportasjon til Sibir blitt framholdt som motiv for ungareres flukt. På den annen side har internasjonal forskning konkludert med at flertallet av de ungarerne som flyktet i 1956, ikke var flyktninger i flyktningkonvensjonens forstand, men snarere regulære emigranter.

Jo lenger tid det var mellom opptøyene og flukten, jo større sjanse var det for at de ikke var flyktninger, men regulære emigranter. Det var for det første mange som var politisk indifferente, ressurssterke og som hadde planlagt flukt i lenger tid. Noen av dem hadde slekt eller venner i vestlige land. Andre «flyktninger» var til og med tilhengere av kommunist regimet de flyktet fra, eller de var rett og slett kriminelle.

⁷⁵ Kramer. 1986: 93

⁷⁶ Informant 3. Hauge i dalane. 17. 11. 1012

⁷⁷ Kramer. 1986: 93

Komiteen som valgte ut dem som skulle komme til Norge, hadde ingen klar formening om ungarernes faktiske status, utover det at mange av dem emigrerte av velferdsmessige eller økonomiske grunner.⁷⁸

På den annen side, fantes det selvsagt også personer som var flyktninger i lovens forstand.⁷⁹ Når dette er sagt, virker det heller ikke sannsynlig, at folk som repatrierte etter kort tid hadde grunn til å frykte for liv og helse, eller for å bli politisk forfulgt.

5. 2. 1 Push og pull faktorer - totalvurdering

Push - pull teorien har som utgangspunkt, at migrasjon bunnar i mer eller mindre frivillige og individuelle beslutninger. 1956 ungarerne var ikke noen homogen flokk. De hadde varierende bakgrunn, forskjellige personlige egenskaper og ulike motiv for å forlate hjemlandet. Selv om vestlig propaganda framstilte ungarerne som politiske flyktninger i flyktningkonvensjonenes forstand, var nok bildet mer sammensatt enn som så.

Man kan peke på både push og pull faktorer i tilknytning til den ungarske masseflukten i 1956. Både opptøyene og det mislykkede revolusjonsforsøket var i seg selv nok til å fylle noen og enhver med mismot og kan nok regnes som en sterk push faktor. Samtidig lokket Vesten, med utsikter til materiell velstand og frihet, en pull faktor som nok fristet mange. Det er ikke plass til noen dyptgående analyse av slike faktorer i denne studien, men jeg ønsker likevel å peke på noen forhold som kanskje fikk betydning både for ungareres ønske om å flytte på seg, og for norsk vilje til å ta imot dem.

Lundh & Ohlsson, som har diskutert faktorer bak immigrasjon til Sverige, peker på at det ikke nødvendigvis trenger å være så ille i hjemlandet til de som utvandrer. Det som blir avgjørende, er summen av negative og positive faktorer i det landet noen ønsker å forlate, sammenholdt med tilsvarende totalsum i et destinasjonsland. I en slik vurdering kan man legge inn en rekke faktorer. Migrasjonsforskningen har identifisert minst 25 migrasjonsstimulerende faktorer, der krigslignende tilstander og fattigdom i hjemlandet naturlig nok veier tungt.

For det første, har nok den økonomiske faktoren vært sterkt motiverende også i land der krigshandlinger har stått sentralt. Det er bred enighet om at økonomiske og velferdsmessige

⁷⁸ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 55

⁷⁹ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 53

motiv har veid tungt når østeuropeere har ønsket å dra til vestlige land, der utsiktene til økt levestandard er gode.⁸⁰ Dette gjaldt nok også for ungarere som emigrerte til Norge i 1956. Man kan også tale om ulik grad av frivillighet, der tidlig flukt i tillegg kan indikere at de hadde reell grunn til å frykte represalier. Videre, kan man forutsette at folk som vurderer å emigrere gjennomgår en tre trinns prosess: beslutning om å emigrere, hvordan emigrere og tidspunkt for emigrasjon.⁸¹

På den annen side finnes det om lag 15 faktorer, som virker inn på hvilket land eller område emigrantene velger som destinasjon.⁸² I følge dette skulle det bety at folk ofte forlater hjemlandet fordi levekårene totalt sett ser ut til å være bedre i et annet land. Lundh mener at økonomiske motiv har spilt en hovedrolle for etterkrigstidens immigrasjon til Sverige. Eksempel på slike pull faktorer kan være lønnsnivå, sosial trygghet, bedre arbeidsmarked og bostandard, samt kvaliteten på skole og utdanning. Stabile politiske forhold og menneskerettigheter har også hatt betydning når emigranter velger destinasjon.

Selv om Norge ikke var noen økonomisk stormakt på 1950 – tallet, var det et vestlig land i økonomisk vekst og derfor attraktivt for østeuropeere. Her vil jeg bare minne om at Norge var inne i en økonomisk høykonjunktur. Norsk behov for arbeidsfolk var nok en faktor som motiverte Norge til å ta imot et begrenset antall ungarske immigranter i 1956. Dette behovet bestemte i stor grad utvalg og sammensetning av immigrantgruppen, noe jeg kommer tilbake til nedenfor.

5. 2. 2 Flekkefjords ungarere - desertører og fremtidshåp

I dette punktet vil jeg se litt bak det Flekkefjords ungarske immigranter har sagt om flukten. Som jeg har vært inne på ovenfor, var også Flekkefjords ungarere en sammensatt gruppe, som besto av individer med ulike motiv for å emigrere til Vesten. Jeg skal forsøke å trekke noen slutninger mht. spørsmålet politiske flyktninger versus arbeidsimmigranter.

Flere av informantene forteller at de flyktet i begynnelsen av november, hvilket kan indikere reell frykt for represalier.

⁸⁰ Lundh & Ohlsson. 1994: 15

⁸¹ Lundh & Ohlsson. 1994: 17

⁸² Lundh & Ohlsson: 1994: 14

Noen av informantene var soldater. En av informantene, var en 20 år gammel soldat i den ungarske hæren da opprøret brøt ut. Det virker derfor troverdig, at det ble utrygt for ham og soldatkameratene da de la ned våpnene og ble betraktet som desertører og derfor hadde grunn til å frykte både ungarske styresmakter og de russiske okkupasjentene.⁸³ Mange flyktninger ble visselig fanget av AVO.⁸⁴

På samme måte var det med en av de andre ungarerne i Flekkefjord, som var 23 år gammel og tjenestegjorde i panservåpenet da Sovjet angrep.⁸⁵ Også han nektet han å skyte på sine egne landsmenn. Denne flyktningen, som ble «granatskadet» i opptøyene, slet med både fysiske og psykiske skader da han kom til Norge og forble arbeidsufør resten av sitt liv.

En av informantene forteller, at det ikke bare var denne ene, men også flere av de andre ungarske immigrantene til Flekkefjord som slet med lignende skader etter krigshandlingene i Budapest.⁸⁶ To – tre av denne ganske lille gruppen på tolv måtte få psykiatrisk behandling her i Norge, for psykiske lidelser og ettervirkninger av krigshandlingene.

To av informantene var i ferd med å bli innrullert i den ungarske hæren da opptøyene brøt ut, men deltok ikke i krigshandlinger. Med dette utgangspunktet, virker det ikke som om disse to hadde konkret grunn til å frykte represalier, selv om de etter eget sigende var innstilt på å nekte å beskytte sine landsmenn. De ville i så fall blitt stemplet som forrædere og valgte heller å flykte.⁸⁷

Når informantene har fortalt om hvorfor de flyktet, har altså flere lagt vekt på at de fryktet represalier og at flukten skjedde spontant. En av de yngste ungarerne som kom til Flekkefjord, var bare 17 år gammel i 1956. Han forteller at han ikke var delaktig i verken demonstrasjoner eller skyting og hadde følgelig lite å frykte fra styresmaktene. Denne informanten forteller selv at han «hang seg på» sine to eldre brødre og insisterte på å få bli med da de flyktet til Vesten.⁸⁸ Han forteller at han emigrerte for å få frihet fra kommunismen og håp om lysere framtidsutsikter. Denne informanten forteller også at mange han kjente, reiste av ren eventyrlust. Heller ikke kvinnen som kom til flekkefjord var konkret forfulgt i Ungarn, men forlot hjemlandet på grunn av dystre framtidsutsikter.

⁸³ Informant 4. Oslo. 17. 10. 2012

⁸⁴ Informant 2. Intervju i Agder Flekkefjord Tidende. 5. 1. 2007

⁸⁵ «Informant 7». Intervju Agder Flekkefjord tidende. 05. 01. 2007

⁸⁶ Informant 3. Hauge i dalane. 17. 11. 2012

⁸⁷ Informant 2, Flekkefjord. 08. 10. 2012

⁸⁸ Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012

5. 3 Norge var ikke et mål for ungarere

Sammenliknet med andre vestlige land, var ikke Norge et attraktivt mål for 1950 – tallets østeuropeiske emigranter.

Selv om også Norge, mye på grunn av USA's Marshallplan, hadde hatt betydelig økonomisk vekst i etterkrigstiden, var det fremdeles langt igjen til 2000 – tallets moderne oljenasjon. Derfor tyder mye på at Norge ikke var førsteprioritet for flyktingene, som heller valgte USA, Canada, Frankrike eller Storbritannia der mulighetene var større.⁸⁹

En norsk komite slo i 1956 fast at veldig få ungarske flyktingene ønsket seg til Norge. Det var først etter at kvotene til de mest attraktive landene var fylt opp at Norge ble et ønsket mål. En av informantene forteller om da han fikk spørsmål om hvor han ønsket å dra. På det tidspunktet hadde norske utsendinger i den østerrikske flyktingleiren 250 ledige plasser å fylle. Til å begynne med, fikk nordmennene litt problemer med å fylle denne kvoten, da det ikke var mange av ungarerne som så for seg at de skulle reise til Norge. Noen av dem hadde hørt at det var kaldt og mørkt i Norge, mens andre hadde blitt fortalt at det gikk ville dyr, som isbjørn, i gatene i Skandinavia.

Informanten forteller at de fleste ungarske emigrantene han kjente, først og fremst ønsket seg til sveits, USA, Frankrike og England og Canada.⁹⁰

Flere av mine informanter, har fremdeles (2012) en del ungarske kjenninger i disse landene.

Alle informantene har fortalt at de så det som gode nyheter at den norske kvoten ikke var full og at de dermed hadde gode muligheter for å komme til Norge. Informantene har også fortalt, at de ikke nølte med å takke ja og at mye av grunnen til dette, var at norske utsendinger ga dem et utvetydig inntrykk av at de var velkomne.

5. 3. 1 Kunnskap om Vesten, men få ungarere kjente til Norge

Som nevnt, var det få ungarere som ønsket seg til Norge.

En sentral faktor i push pull teori, er informasjon. Emigranter må vite noe om det landet eller området de ønsker som destinasjon.⁹¹ I det moderne internett og mediasamfunnet skorter det ikke på informasjon, som spenner fra saklig opplysning til reklamepropaganda.

Hvor fikk ungarske emigranter kunnskap om den vestlige verden?

⁸⁹ Brochmann & Kjeldstadli. 2008: 181

⁹⁰ Informant 3. Hauge i dalane. 17. 11. 2012

⁹¹ Lundh & Ohlsson. 1994: 20

På generelt grunnlag, var det nok en del ungarere som fikk informasjon om aktuelle destinasjoner via landsmenn, som allerede bodde i den vestlige verden.

Det bodde meget få ungarere i Norge før 1956.⁹² Hallvard Tjelmeland skriver at det bare var to familier blant alle ungarerne i de Østerrikske flyktningleirene, som hadde Norge som første valg. Disse hadde familie eller kjente i Norge fra før. Det var med andre ord få ungarere som i 1956 hadde noe særlig kjennskap til Norge.

Manglende kunnskap om Norden kan derfor være en av grunnene til at ganske få ungarere ønsket seg til skandinaviske land, sammenliknet med f. eks Canada, som var et av ungarske immigranternes foretrukne land. I tidsrommet 1956 – 1957 tok Canada i mot 37 000 ungarske immigranter. Selv om Canada var et vesentlig større land enn noen av de skandinaviske, var dette et stort tall. Grunnen til at så mange ungarere ønsket seg til Canada, var kanskje nettopp Canadas etablerte gruppe, etter at det hadde kommet 30 000 ungarere i årene 1924 – 1930.⁹³

Hvis jeg nå flytter fokus over på informantene og hva slags forkunnskaper de hadde om vesten i 1956, har eksempelvis de tre brødrene fortalt at de hadde hørt mye positivt om vesten generelt.⁹⁴ På den annen side visste de ikke så mye om Norge.

Den kunnskapen de hadde, fikk de først og fremst via München baserte Radio Free Europe (RFE), som brakte Øst – Europa siste nytt om alt som var fordelaktig med vestlig ideologi og kultur. Radiokanalen RFE, var også bevisste på å gjøre østeuropeere oppmerksom på alt som var negativt med Sovjet og Øst – Europa.⁹⁵

På samme måte som mange andre ungarere, ble altså et flertall av mine informanter innviet i både vestlig kultur, livsstil og levestandard gjennom RFEs sendinger.

Dette skjedde på tross av at ungarske myndigheter gjorde sitt ytterste for å sabotere disse sendingene, gjennom radiostøy og interferens. Det var først og fremst store vestlige land, som USA, England og Frankrike som ble markedsført via radiokanalens agitasjon. Det var også disse landene som var ledende innen 1950 – tallets ungdomskultur, rock n roll, som i følge en av mine informanter ble umåtelig populær også i Ungarn.

Denne informanten forteller også, at tilstelninger som fremmet den vestlige rock n roll kulturen, måtte finne sted etter midnatt, for å unngå å komme i klammeri med statlige

⁹² Kramer. 1986: 136

⁹³ Adam. Mfl. 2010: 203

⁹⁴ Informant 1, 2 og 3.

⁹⁵ Informant 1. Flekkefjord. 05. 11. 2012

kontrollører, som jevnlig sjekket at tilstelninger på Budapests tallrike forsamlingslokaler forløp etter forskriftene.⁹⁶

⁹⁶ Informant 3. Hauge i dalane. 17. 11. 2012

6. Norsk innvandringspolitikk og mottak av ungarske flyktninger

I foregående kapittel var jeg inne på faktorer som motiverer folk til å forlate hjemlandet.

Mye tyder altså på at folk ofte velger å migrere, når de finner at forholdene totalt sett er bedre i et annet land. På den annen side er det ikke slik at folk flytter vilkårlig. I så fall skulle flere østeuropeere ha emigrert oftere, ikke bare i tre puljer, som i 1948, 1956 og 1968. Når og hvor folk velger å emigrere, henger jo også sammen med immigrasjonspolitikken i potensielle destinasjonsland, for eksempel i spørsmål om hvilke folkegrupper et mottakerland åpner for. Eksempelvis, hadde innvandrere fra ikke - europeiske land lav prioritet i Norge før 1975.

I dette kapittelet, vil jeg ta for meg forskjellige sider ved norsk flyktningpolitikk på 1950 – tallet og mottaket av de ungarske 1956 flyktningene. Jeg beholder push pull perspektivet en stund til, men nå med fokus på faktorer som motiverte Norge for å ta imot ungarerne. Underveis, vil jeg trekke noen paralleller til våre naboland. Samtidig gjør 1950 - tallets desentraliserte utplassering av flyktninger i Norge, at jeg også beveger meg ned på lokalt nivå.

6. 1 Avventende norsk holdning, men gryende entusiasme

Tidspunktet for når folk velger å emigrere er, som nevnt, ofte påvirket av konjunkturrelle forhold eller ekstraordinære tilstander, som krigshandlinger. Følgelig kan man nok være enige om at ungarske opptøyer og sovjetrussisk intervensjon var både motiverende og utløsende faktor for mange av dem som flyktet.

Den samme faktoren, krigshandlinger, er i høyeste grad også motiverende for et mottakerlands vilje til å ta imot immigranter. Man kan nok si at konsekvensene av det mislykkede ungarske revolusjonsforsøket gjorde inntrykk på store deler av verdenssamfunnet og samtidig bidro til at den restriktive norske innvandringspolitikken ble lempet på.

Det at 20 000 ungarere ble drept i kampene og 200 000 flyktet fra landet, gjorde et sterkt inntrykk. På det norske storting, kom det tidlig en tverrpolitisk fordømmelse av Sovjets handlinger, spesielt etter 4. november 1956, da den røde arme intervenerte og slo ned det ungarske opprøret.

Den norske statsminister, Einar Gerhardsen, uttrykte klar støtte til ungarerne. 4. november, på dagen for den sovjetrussiske invasjonen, holdt Gerhardsen en tale i kringkastingen angående

situasjonen i Ungarn, der han betegnet hendelsene som dypt tragiske. Gleden over utvikling mot større frihet og uavhengighet var nå erstattet av sorg. Gerhardsen beklaget at optimismen etter polsk frihet ble avløst av ungarsk tragedie. Han var også av den oppfatning at storparten av det ungarske folk hadde stått samlet bak frihetsønsket.⁹⁷

I tråd med denne holdningen, hadde den norske delegasjonen til FNs generalforsamling 4. november, fått instruks om å stemme for det framsatte FN forslaget. Dette forslaget gikk ut på at sovjetrussland måtte straks stanse enhver form for intervensjon i Ungarn – spesielt væpnet. Også store norske medieinstitusjoner, som Arbeiderbladet, Dagbladet, Aftenposten og Nationen inntok enn fordømmende holdning av Sovjet. Til og med «Friheten», NKPs hovedorgan var kritisk til sovjetisk invasjon.

På den annen side. Selv om Norge var tidlig ute med å fordømme sovjetrussernes framferd, etter det ungarske revolusjonsforsøket, kan man kanskje si at Norge hadde en vent og se holdning, som USA og at det muligens var først ved Sovjets andre intervensjon, 4. november, at norsk «entusiasme» våknet for alvor.

Sammenliknet med våre naboland, Sverige og Danmark var norske myndigheter likevel noe tilbakeholdne når det kom til spørsmålet om å ta i mot ungarske flyktninger i Norge. Blant de skandinaviske land, var det på en måte Sverige som viste vei i holdningene overfor ungarske 1956 flyktninger. Også når det gjaldt immigrasjons og flyktningpolitikk generelt var Sverige et forbilde for resten av Skandinavia.

6. 1. 2 Fra «hjelp på stedet» til mottak av flyktninger

De fleste ungarerne flyktet i første omgang over til Østerrike, noen også til Jugoslavia. Store private hjelpeaksjoner ble satt i gang. I Østerrike gikk Røde kors og flyktningrådet aktivt inn i drift av leirer.

Til å begynne med var norske myndigheter altså mest innstilt på å yte hjelp i nærområdet, framfor «hente» ungarske flyktninger til Norge. Denne politikken var et ledd i en nyorientering av norsk flyktningpolitikk og ble begrunnet med effektivitet og at den tok hensyn til flyktningenes egne ønsker.

I følge Morgenbladet, juli 1956, var denne nyorienteringen innen flyktningpolitikk, et resultat av rapporter om tilpasningsproblemer blant flyktninger som allerede var i Norge. Det ble

⁹⁷ Aftenposten 5. 11. 1956: 1. Morgen

hevdet at denne linjen var riktig, fordi flyktningene ikke ble fortrolige med den norske kulturen og slo ikke rot i Norge.⁹⁸

Først 20. november kom det ungarske flyktningsspørsmålet opp i det norske storting. Sosialdepartementet var da tilbakeholdne og viste til at få av flyktningene ønsket seg til land langt vekk fra hjemlandet, idet de håpet på snarlig retur. Kjell Bondevik, sosialkomiteens formann, så derfor ikke at det skulle bli aktuelt for Norge å ta imot ungarske flyktninger. Sosialdepartementet hadde også fått tilrådinger fra flyktningrådet, som gikk inn for en slik «restriktiv» linje.

Det skulle vise seg at norske myndigheter ikke var helt på linje med det norske folk, som spontant reagerte med et ønske om at Norge måtte ta i mot flyktninger. Samtidig mottok den norske charge d'affaires i Wien, Sigurd Ekland, et sterkt ønske fra østerriksk UD, om at Norge tok i mot flyktninger for å lette Østerrikes byrde, et ønske som i første omgang ble avslått.

På dette tidspunktet hadde Sverige allerede tatt imot 495 flyktninger og i tillegg gjort vedtak om å ta imot ytterligere 3000. Vårt andre naboland, Danmark hadde vedtatt å ta imot 1200. Store norske aviser la press på norske myndigheter, med kritiske artikler, der det het at den restriktive norske politikken harmonerte dårlig med vår humanitære profil. Både Østerrike, UNCHR, ICEM og FNs generalsekretær hadde kommet med oppfordringer om å ta i mot flyktninger og derved lagt et økt press på Norge.

Det kom snart et stemningsskifte på stortinget. Allerede 20. november, hadde representanter fra flere parti, blant annet Paul Engebretsen (Krf), tatt til orde for at Norge måtte ta i mot ungarske flyktninger og 30. november, ble det bevilget 1. million kroner (St. prp. 144) til overføring av i første omgang 1000 ungarske flyktninger⁹⁹.

6. desember ble det oppnevnt et overføringsstyre, som skulle ta seg av disse flyktningene. Uttakskommisjonene som ble sendt til Østerrike, henvendte seg til både frivillige organisasjoner og norske kommuner, for å få hjelp til organisering utplassering, innkvartering og arbeid til flyktningene.¹⁰⁰

⁹⁸ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 50 - 51

⁹⁹ Kramer. 1986: 87

¹⁰⁰ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 52

6. 1. 2 Frivillige organisasjoner og privat engasjement

Etter at Norge først hadde avventet situasjonen i det lengste, sammenliknet med Sverige og Danmark, var entusiasmen stor og helhjertet da stemningen snudde.

De ungarske flyktningene fikk helte status, og var kanskje den mest populære gruppen av immigranter som kom til Norge overhodet. Dette gjorde at man fikk pengeinnsamlinger som ga rekordhøye beløp.¹⁰¹ Andre november var det kommet inn over 100 000 kroner på en egen innsamlingsliste, som Aftenposten hadde fått i stand. Spekteret av givere var bredt: Det spente fra syklubber og anonyme private givere, til skoleklasser og bedrifter.¹⁰²

Også de frivillige organisasjonene (NGOs) viste stort engasjement og Vise - general Meinich i Norges Røde Kors, berømmet norsk aktivitet og innsats i situasjonen.

Her følger noen eksempler. Lokale Røde Kors avdelinger viste et sterkt engasjement: Ålesund Røde Kors skaffet et stort parti fisk og kondensert melk. Sør- Trøndelag / Strinda Røde Kors skaffet raskt et stort parti fisk og kondensert melk og fra Stavanger ble det sendt tre lastebiler med tilsammen ti tonn hermetikk. 30 oktober ble syv tonn sendt med fly fra Stavanger, via Wien, til Budapest. I tillegg fikk elever ved Ås landbrukshøyskole i 3000 kroner, ved å spille revy for Ungarnhjelp.¹⁰³

6. 2 Flyktningmottak. Statlig styring i Sverige – frivillige og lokale nemnder i Norge

Totalt kom det ca. 1500 ungarske flyktninger til Norge i 1956 og 57, hvorav 600 kom like før julen 1956. Den aller første gruppen kom 13. desember og ble innkvartert på Wøyen gård i Sandvika utenfor Oslo.

I januar 1957, kom det ytterligere 403 ungarske flyktninger til Norge, som sørget for at den første kvoten ble fylt. I februar 1957, kom det også en mindre gruppe på 83, som inkluderte tuberkuløse og familiegjenforening.

I Norge fikk immigrantene samme rettigheter og plikter som landets egne innbyggere. Det samme gjaldt i Sverige og Danmark. Dog var det forskjeller i den praktiske gjennomføringen av utplasserings og tilpasningsprosessen.

¹⁰¹ Brochmann & Kjeldstadli. 2008: 182

¹⁰² Aftenposten. 02. 11. 1956: 13 morgen

¹⁰³ Aftenposten. 02. 11. 1956: 11. morgen

I Sverige var det staten som ledet integreringsarbeidet, mens dette i Norge var, et samarbeid mellom frivillige organisasjoner og de lokale flyktning nemnder.¹⁰⁴ I Norge var det i tillegg kommunene som i praksis fikk oppgaven med å ta i mot og integrere flyktningene.

Desentralisert utplassering og delegering av oppgaver til distriktene rundt om i Norge, var en sentral del av norsk flyktning- og velferdspolitik i etterkrigstiden. Denne politikken hadde røtter tilbake til 1949, da norske styresmakter forsøkte å skape et bredere grunnlag for arbeid overfor flyktninger som kom til landet. Den gang (1949), ble det opprettet 460 kommunale flyktningnemnder, der mottoet var «hver kommune / menighet, en flyktningfamilie».¹⁰⁵

De 100 tsjekkiske og slovakiske fagarbeiderne som hadde kommet til Norge høsten 1948, ble hentet fra flyktningleirer i Tyskland. Opplegget fra 1948 ble et slags forbilde for norsk flyktningpolitikk anno 1956. Regjeringen hadde den gang sendt en kommisjon til Tyskland, der det ble sagt fra om hvilke yrkeskategorier man ønsket å hente. I tillegg ble det den gang forutsatt at tsjekkosllovakene var sikret jobb og bosted før ankomst til Norge.

Selve utplasseringen gikk i «etapper», der de ungarske flyktningene i første omgang ble fordelt mellom 10 gjennomgangsleirer, på strekningen Kristiansand – Trondheim.

For å unngå «leirmentalitet» blant flyktningene, var man spesielt opptatt av å få immigrantene innkvartert og i jobb så snart som råd. Etter et kort opphold i gjennomgangsleirene, ble flyktningene fortløpende fordelt rundt om i distriktene og i løpet av to til tre uker etter ankomst hadde de fleste fått seg bosted og arbeid. Så snart flyktningene var kommet i orden rundt om i kommunene, ble overføringsstyret lagt ned, dvs. i slutten av mai 1957.

Når norske myndigheter overveiende valgte å prioritere arbeidsføre menn i sin beste alder, hadde dette flere fordeler. For det første hadde de kvalifikasjoner det norske arbeidsmarkedet etterspurte og var klar for det norske arbeidsliv. For det andre var unge enslige menn relativt enkle å innkvartere, sett i forhold til familier.¹⁰⁶

6. 3 Mottatt som helter i Flekkefjord.

Som nevnt, hadde Norge mottatt sine første østeuropeiske kaldkrigflyktninger i 1948.

¹⁰⁴ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 53

¹⁰⁵ Tjelmeland & Brochmann.. 2003: 42

¹⁰⁶ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 52

Denne lille gruppen politiske asylsøkere fra Tsjekkoslovakia, var den første bølgen av kaldkrig flyktninger og et retorisk trumfkort i propagandakrigen mellom øst og vest. På samme måte, fikk også de ungarske 1956 flyktingene helte status, noe som fulgte naturlig, av den vestlige verdens oppfatning av dem som frihets og demokratiforkjempere.¹⁰⁷

Denne helte statusen, gjorde at de ungarske 1956 immigrantene ble møtt av et velvillig norsk samfunn og mottaksapparat, både på sentralt og lokalt nivå, noe som i høyeste grad gjenspeilet seg i mottakelsen de tolv ungarene fikk i Flekkefjord. Både Flekkefjords lokalavis, Agder og flere av informantene forteller om de rørende scener, de ble møtt med, da de ankom byen.

Her er et lite sitat fra Agder «Det var lørdagskveld da bussjåfør Sverre Moi rullet inn på fiskebryggen i Flekkefjord med de 12 ungarske flyktingene fra Tveitleiren ved Kristiansand. Med på mottakelsen var også formann i hovedkomiteen, pastor Lang og byens brannmester, Myhre. De tolv nykommerne fikk en hjertelig mottakelse, der musikkorpset stod oppmarsjert og en stor folkemasse var samlet».¹⁰⁸

Informantene er enstemmige, når de forteller at de ble målløse da musikken spilte opp, noe ingen av dem kommer til å glemme.¹⁰⁹ En av informantene forteller, at den frammøtte menneskemengden og musikkorpset, som spilte opp med Flekkefjordssangen, ble en overveldende opplevelse.¹¹⁰ Tilbake i 1957, opplevde ungarene det som ganske utrolig at musikkorps og massevis av mennesker hilste tolv hjemløse flyktinger velkommen.¹¹¹

Scenene jeg nettopp har referert til, vitner om den popularitet de østeuropeiske flyktingene hadde i 1957. Mer enn femti år senere, i 2013, forteller de gjenværende ungarene at de husker at de ble tatt imot som om de skulle vært æresborgere av byen. Samtidig forteller de, at de satte umåtelig stor pris på mottakelsen, idet de var både redde og usikre på hva fremtiden hadde å by på for dem i en fremmed by i et fremmed land.

¹⁰⁷ Brochman & Kjeldstadli. 2008. 182

¹⁰⁸ Agder, Flekkefjord Tidende 5. 1. 1957

¹⁰⁹ Informant 1, 2, 3, 4, 5 og 6

¹¹⁰ Informant 4. Oslo. 17. 10. 2012

¹¹¹ Agder, Flekkefjord Tidende. 9. 1. 1957

6. 3. 1 Praktisk og sosial tilrettelegging

Selv om hjelpen ungarske 1956 immigranter fikk fra norske myndigheter ikke strakk seg så mye lenger enn at de var innkvartert og i jobb, fikk de likevel mer hjelp og oppfølging enn andre innvandrergupper, for eksempel jødene, hadde fått.

Dette hadde nok sammenheng med tidens politiske klima, gruppens størrelse og det at myndighetene og de frivillige organisasjonene hadde opparbeidet seg erfaring på feltet.

Norske myndigheter forsøkte på forskjellige måter å lette overgangen for ungarerne.

På norsk radio, ble det ukentlig sendt nyhetsmeldinger på ungarsk og det kom ut en ungarsk språklig avis. Det ble også gitt tilbud om språkopplæring for immigrantene, ofte ledet av norskspråklige ungarere. På den annen side, fantes det også norske lærere som ga norsk språkopplæring av norske lærere, slik det var i Flekkefjord. Dette kunne by på problem, noe jeg kommer litt inn på nedenfor.

Det var en del av de mange unge, enslige ungarske flyktingene (under 21 år), som slet med «rotløshet» og ensomhet. Noen av disse, havnet i kriminelle miljø, der de fant en slags tilhørighet. Norske myndigheter forsøkte å avhjelpe dette problemet gjennom dedikerte sosialarbeidere, ansatt av flyktingrådet.¹¹²

6. 4 Norske 1956 ungarere. Arbeidsfolk, ikke akademikere

Som et siste punkt i dette kapittelet, vil jeg si litt om norske 1956 ungarere som gruppe, spesielt når det gjelder alder, kjønn og yrkesbakgrunn. Samtidig vil jeg sette det norske mottaket i et perspektiv.

Når det gjaldt kjønn og alder, skilte den norske ungarerkontingenten seg ikke ut fra ungarere som kom til Danmark og Sverige. Sett under ett, var gruppen mannsdominert (70 prosent menn). Av de 1162 man har aldersopplysninger om, var en av fem under femten år. Halve gruppen, var i alderen femten til tjuetvå. ¹¹³

¹¹² Tjelmeland & Brochmann.. 2003: 60

¹¹³ Kramer. 1986: 96

Ser man derimot på utdanning og yrkesbakgrunn, skilte den norske 1956 gruppen seg ut, sammenliknet med ungarske immigranter som kom til andre vestlige land. Dette gjaldt også om man sammenliknet med våre skandinaviske naboland.

Den norske gruppen så i grove trekk slik ut: For det første, oppga en fjerdedel av den samlede gruppen uspesifisert fabrikkarbeid som yrkesbakgrunn, altså ufaglærte.¹¹⁴

Drøyt halvparten av mennene og litt under halvparten av kvinnene var fagarbeidere eller elever ved en ungarsk yrkesskole. Bare en fjerdedel av flyktningene som kom til Norge var gymnasiaster, studenter og læregutter. Det var få som hadde høyere utdanning, bare syv prosent av mennene og knappe to prosent av kvinnene.

Til sammenlikning, hadde tretti prosent i et utvalg av svenske 1956 ungarere artium eller høyere utdanning.

I et skandinavisk perspektiv, skilte altså de norske 1956 ungarerne seg ut i egenskap av ikke – akademikere.

For å kontrastere dette ytterligere, kan jeg trekke en parallell til Canada.

Canadas 1956 ungarere skilte seg ikke ut i forhold til den norske gruppen når det gjaldt kjønns og alderssammensetning, da den overveiende besto av unge menn, under tretti år. På den annen side, skilte Canadas 1956 ungarere seg ut når det gjaldt utdanningsnivå. Dette gjaldt ikke bare i forhold til den samtidige norske gruppen, men også i forhold til tidligere ungarsk - canadiske bølger, idet en betydelig andel av canadas 1956 ungarere enten var teknisk utdannede, fagarbeidere eller universitetsstudenter.¹¹⁵

Slik sett, var ikke Canadas 1956 gruppe ulik USAs, der tretti prosent hadde hatt høystatus yrker i hjemlandet, mens tjuefem prosent var fagarbeidere eller lavere funksjonærer. Denne sammensetningen kom av at folk med høyere utdanning hadde forrang i de land ungarerne helst ville til.

¹¹⁴ Kramer. 1986: 111

¹¹⁵ Adam, Mfl. 2010: 204

7. Den første tiden. Lokalperspektiv

Innledningsvis vil jeg forsøke å sette både 1950 – tallets desentraliserte innvandringspolitikk og 1956 ungarene i et perspektiv, ved å sammenligne ungarene med en annen av etterkrigstidens immigrantgrupper, jødene.

Sammenliknet med jødene, må 1956 ungarene for det første ha fått en lettere overgang til arbeidslivet. Mye av grunnen, var at de fleste ungarene hadde en yrkesbakgrunn som var etterspurt og startet i jobber som sto noenlunde i forhold til kvalifikasjonene.

Videre viser tall fra 1960, at 90 prosent av jødene var konsentrert i byer, i hovedsak Oslo og Trondheim. Selv om også en del ungarene trakk inn til byene, ble de i større grad boende spredt utover i distriktene. Også når det gjaldt yrkesbakgrunn, var disse to gruppene, jøder og ungarene, forskjellige. Jødene var høyere utdannet og jobbet nesten utelukkende i tertiærnæringene (16 prosent industriarbeidere), mens forholdet var omvendt for ungarene, som nesten utelukkende jobbet i industrien.¹¹⁶

De fleste av Norges ungarene ga uttrykk for at de ønsket å komme i arbeid så snart som mulig. De hadde et uttalt ønske om å klare seg selv og ikke ligge det norske samfunnet til last.¹¹⁷ Også Agder Flekkefjord Tidende rapporterte at byens ungarene ivret etter å komme seg i arbeid.¹¹⁸ Dette ville sette dem i stand til å bygge opp sin egen tilværelse, fra bunnen av. Det å komme seg i arbeid, berørte altså både det materielle og selvfølelsen.

Ovenfor har jeg flere steder vært innom den norske entusiasmen, som til uttrykk gjennom innsamlingsaksjoner, entusiastiske avisoppslag og norske lokalsamfunns vilje til å stille opp med arbeid og bosted.

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for informantenes møte med lokalmiljøet. Samtidig vil dette etablere et faktagrunnlag omkring studiens informanter. Hensikten med dette, er for det første å få en kronologisk framdrift. For det andre ønsker jeg å etablere et fundament for drøftelsene, som kommer etterpå.

Jeg begynner med å ta opp den tidlige fasens lokale organisering av arbeidsutplassering, innkvartering i bolig, repatriering og språkopplæring.

¹¹⁶ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 58

¹¹⁷ Kramer. 1986: 108

¹¹⁸ Agder, Flekkefjord tidende. 09. 01. 1957

7. 1 Flekkefjords ungarere i arbeid. Lokal organisering

Når man legger sammen faktorer, som at Flekkefjords 1956 ungarere var kvalifiserte for et arbeidsmarked som hadde bruk for dem, at de ivret etter å komme i gang og at de var populære «politiske helter», skulle de ha et godt utgangspunkt for å lykkes i byen.

En annen faktor som lettet tilpasningen, var at de ungarske immigrantene var fåtallige, tolv stykker. De var heller ikke veldig forskjellige fra nordmenn, verken utseendemessig eller kulturelt (nærkulturelle).¹¹⁹

En uke etter flyktningenes ankomst i Flekkefjord, ble det avholdt et møte mellom representanter for de kommunale flyktningkomiteer i distriktet, arbeidsformidlingen i Flekkefjord og representanter for hovedkomiteen. Det var innkvartering og innpass på det lokale arbeidsmarkedet som sto på dagsorden.

Foruten møteleder, pastor Øyvind Lang, hadde følgende møtt fram for å bli orientert:

Mygland for Fjotland, sokneprest Kjøl for Tonstad, Thv. Engedal for Feda, Theodor Dunsæd for Gyland, Georg Ulland for Hidra, Thora Åmodt for Kvinesdal, Hanna Skullerud for Bakke og Sverre Egås for Flekkefjord arbeidsformidling.

Jobbmulighetene var størst i Flekkefjord og Kvinesdal (Nes), som var distriktets største tettsteder og naturlig nok hadde mest variert arbeidsmarked. De øvrige bygdesamfunnene kunne tilby jobb innen gruvedrift (Knaben), gårdsarbeid (Fjotland) og hermetikkarbeid (Hidra).¹²⁰

Det lokale arbeidsmarkedet var ganske magert, men flyktningenes utdanning og yrkeserfaring gjorde at mulighetene for å få dem i arbeid ble vurdert som gode.

Flekkefjords tolv immigranter hadde kompetanse, som meieriarbeider, mekaniker, karosseriarbeider, møbelsnekker og to hadde arbeidet som ufaglært på gummifabrikk. Den eneste kvinnen som kom til byen, hadde bakgrunn som kokk fra hjemlandet.¹²¹

De var altså både faglærte og ufaglærte og hadde bakgrunn som var etterspurt i distriktet.¹²²

Dette var, som jeg har vært inne på tidligere, ingen tilfeldighet. 50-tallets norsk immigrasjonspolitikkk gikk hovedsakelig ut på å plukke ut arbeidsføre menn i sin beste alder,

¹¹⁹ Brochmann & Kjelstadli. 2008: 183

¹²⁰ Agder, Flekkefjord tidende. 09. 01. 1957

¹²¹ Informant 1 og 2 var ufaglært, informant 3 møbelsnekker, informant 4 mekaniker og informant 5 kokk.

¹²² Agder, Flekkefjord tidende. 09. 01. 1957

med de rette kvalifikasjonene.¹²³ Flekkefjords ungarere var ikke noe unntak i så måte. De var overveiende menn i alderen 17 -23 år, som var vant med å arbeide 10-12-timers dag helt fra 12-års alder.

7. 1. 2 Raskt i arbeid

I Flekkefjord fikk flyktningene litt hjelp til å søke arbeid. Med unntak av en, som slet med krigsskader, hadde samtlige fått sge jobb i løpet av to-tre uker.¹²⁴

Flertallet av Flekkefjords tolv ungarske flyktninger var fagarbeidere, med bakgrunn i jern og metall eller mekanisk arbeid. Likevel startet flere av disse faglærte ungarerne opp i sin første jobb som ufaglærte, riktignok innen den bransjen de var utdannet. Dette mønsteret gikk igjen over hele landet og gjorde seg til dels gjeldende, også i Flekkefjord.

En av informantene var bilmekaniker og fikk seg jobb som mekaniker på Salvesen Auto.¹²⁵

To andre informanter, av ufaglærte og ble i første omgang bygningsarbeidere hos Halvorsen & Sønner i Flekkefjord.¹²⁶

En annen informant hadde gått i lære som møbelsnekker i Ungarn. Selv om han var ung, var han så godt som ferdig utdannet og ble regnet som faglært.¹²⁷ Han tok sin første jobb på Olav Tønnesen snekkeri i Flekkefjord. Senere jobbet han hos Alfred Sand og på Dalens garveri, også i Flekkefjord.

De ungarske kvinnene hadde for det meste bakgrunn i tekstil arbeid. Grete Brochmann kaller 50- årene for husmødrenes æra, med lite lønnet kvinnearbeid. Dette ble et problem for mange ungarske kvinner i Norge, som ble slitende med sosial isolasjon, når de ble gående hjemme.¹²⁸ Flekkefjords eneste kvinnelige immigrant slapp å bli gående hjemme, idet hun fikk jobb som servitør hos Alf Wiestad på Kafé Esprit.¹²⁹

¹²³ Brochmann & Kjelstadli. 2008: 181

¹²⁴ Med unntak av «informant 7» som var karosseriarbeider av yrke, men arbeidsufør etter krigsskade

¹²⁵ Informant 4

¹²⁶ Informant 1 og 2

¹²⁷ Informant 3

¹²⁸ Brochmann & Kjelstadli. 2008: 185

¹²⁹ Informant 5

7. 2 Bosetting. Overgang fra storby til småby

Norske myndigheter plasserte syttifem prosent av de ungarske immigrantene individuelt eller i små grupper rundt om i distriktene, noe som skapte vansker for enkelte av nykommerne. Det var mange som ikke fant seg til rette på den norske landsbygda.

På landsbasis ble det rapportert at livet på den norske landsbygda kunne oppleves isolert og monoton for mange av 1956 immigrantene. Hvordan artet det seg for Flekkefjords ungarere?

Med sine 3000 innbyggere i 1957, var Flekkefjord var en liten by, selv i norsk målestokk. Dette må ha stått i kontrast til Budapest, hjembyen til alle Flekkefjords ungarere, som var en millionby allerede i 1956. Det å flytte fra en urban tilværelse i en europeisk storby til en norsk småby ble da også en vanskelig overgang for noen av dem, som dro videre etter kort tid.

På den annen side, var noen av 1956 immigrantene positive til de landlige omgivelsene i Flekkefjord. De tre informantene som er brødre, hadde vokst opp i Budafok, i utkanten av Budapest, men bodde sine første barneår på den ungarske landsbygda. Disse informantene forteller at de taklet overgangen bra.

Etter noen få år, i 1970, bosatte en av disse informantene seg i en nabobygd til Flekkefjord, som igjen bare er halvparten av Flekkefjords størrelse.¹³⁰

Et par av informantene kom fra det sentrale Budapest, og var typiske «bygutter» En av disse to er blant informantene. Han forteller at det gikk greit å venne seg til norske forhold, men forteller samtidig at han lengtet veldig hjem i begynnelsen. Ikke etter det politiske systemet, men etter de vante omgivelsene og venner og familie som var blitt spredd for alle vinder.¹³¹

Hans far var død, men tankene gikk ofte til moren som ble igjen i Ungarn.

En annen av informantene har fortalt, at han ikke hadde nær familie i live i Ungarn, og lengtet derfor aldri tilbake. Han så ikke at han hadde noe alternativ.¹³²

7. 2. 1 Flekkefjords ungarere og første bolig

Bortsett fra en mor med sin sønn, var Flekkefjords ungarske immigranter enslige menn. Som nevnt var dette et karakteristisk trekk ved etterkrigstidens norske flyktningpolitikk. Når

¹³⁰ Informant 3. bosatte seg i Hauge i dalane.

¹³¹ Informant 4. Oslo. 17. 10. 2012

¹³² «Informant 7» Intervju, Agder Flekkefjord Tidende, 05. 01. 2007

norske myndigheter foretrakk å plukke ut enslige menn, var denne gruppen særlig fordelaktig med tanke på husvære fordi den var lettere og innkvartere enn familier.

Alle Flekkefjords ungarere bodde de første fjorten dagene på «Bondeheimen» gjestgiveri midt i byen. Deretter ble de innkvartert i private hjem, der huseiere i Flekkefjord og Nes stilte opp. Alle informantene har fortalt at det gikk greit å finne egnede boliger og at folk var hjelpsomme. Eksempelvis, forteller de tre brødrene at de først to hybler på Uenes, i utkanten av byen, men etter en tid fikk de alle egen leilighet nede i Flekkefjord sentrum.

Ved første øyekast, later det til at innkjøringsfasen gikk knirkefritt i Flekkefjord. På den annen side kom det etter ett års tid rapporter om at stemningen mange steder snudde, når det gjaldt ungareres popularitet, både på arbeidsplasser og overfor ungarere på boligjakt. Det ble hevdet at det pågikk grov diskriminering når det var tale om ungarske leietakere på pensjonater og at de heller ikke fikk leie seg egne hus.¹³³ Aftenposten rapporterte at det var friksjon, nær sagt over alt, men at det gikk noe lettere på mindre steder.

Utover i studien kommer jeg inn på spørsmålet om hvordan informantene opplevde dette.

7. 3 Språkopplæring og sosial tilpasning

Språkbarrieren var et problem for Flekkefjords flyktninger, som med ett unntak bare snakket ungarsk. Nest etter arbeid og bolig, mente den lokale flyktningkomiteen at språkopplæring måtte prioriteres.¹³⁴

Denne opplæringen kom i gang allerede i januar, der lærere og elever, ifølge Agder Flekkefjord Tidende, kom sammen tre ganger i uken. Mange steder i landet sto norskspråklige ungarere for undervisningen. I Flekkefjord, var det lektorene Henriksbø og Trædal fra den videregående skolen, som ble immigrantenes norsklærere.

Selv om en av ungarerne kunne tysk og fungerte som tolk, måtte lærerne ta i bruk kreative metoder for å formidle budskapet. De hang opp fargelagte plansjer med bilder fra dagliglivet, som de satte pekestokken på.¹³⁵

Noen av immigrantene følte det som et press, at språkopplæringen i Flekkefjord kom så raskt i gang, mens andre var positive og ønsket å bli en del av det norske samfunnet så fort som mulig.

¹³³ Aftenposten. 30. 09. 1958 (aften)

¹³⁴ Agder Flekkefjord Tidende. 09. 01. 1957

¹³⁵ Agder Flekkefjord Tidende. 25. 01. 1957

For å lette den generelle tilpasningen, ga norske myndigheter ut brosjyren «norske samfunnsforhold» til opplysning for immigrantene. På den annenside forteller flere av informantene, at de fant sin egen vri på dette. En av dem forteller at de var ivrige kinogjengere og var nesten daglig innom den lokale kinoen, som hver fredag sendte norsk filmavis. For de nyankomne fungerte filmavisen både som opplysningstjeneste om norske samfunnsforhold og et supplement til språkopplæringen.¹³⁶

En av informantene forteller at det offentlige tilbudet var ganske begrenset når hverdagen kom. Likevel var det ikke noe problem å aktivere seg selv.

Flere av ungarene ble med i Flekkefjord AUF, og bygde et sosialt nettverk derfra.¹³⁷ En av informantene var også medlem av Flekkefjord Røde Kors, og spilte fotball på Flekkefjords a – lag, i tredjedivisjon.¹³⁸ Etter hans første trening, spekulerte lokalavisen, Agder, i om byen skulle få en liten Puskas på laget.¹³⁹

¹³⁶ Informant 2. Flekkefjord, 08. 10. 2012

¹³⁷ Informant 1, 3 og 4

¹³⁸ Informant 3, Hauge i dalane. 11. 09.2012

¹³⁹ Agder Flekkefjord Tidende. 14. 01. 1957

8. Ungarerne etablerte seg i lokalmiljøet

En del av de ungarske 1956 flyktingene repatrierte eller re emigrerte til tredjeland. For å få en logisk fremdrift, innleder jeg derfor kapittelet med å se litt på dette emnet.

De som ble værende i Flekkefjordsregionen, informantene, har gjennomgått ulike tilpasningsfaser, som glir noe over i hverandre. I dette kapittelet vil jeg fokusere på det man kanskje kan kalle etableringsfasen.

Jeg er foreløpig mest opptatt av å etablere et faktagrunnlag, for drøftelser som kommer litt lenger ut i studien. Derfor vil jeg også prøve å kartlegge mer litt personlige sider ved informantene som statsborgerskap, giftermål, barn og barnas språk.

8.1 Repatriering i perspektiv

Mye tyder på at Norge var et av landene med lavest repatrieringsprosent blant 1956 ungarene. Fram til august 1958, dro en tidel av norske ungarene hjem igjen, mens tre prosent hadde flyttet innen Norge eller reist videre til tredjeland.¹⁴⁰

Et par år senere, i 1960, viste målinger at de nordiske land, Norge, Sverige og Danmark, lå på omtrent samme nivå når det gjaldt repatriering, der ca. ti prosent av 1956 ungarene da hadde returnert til Ungarn. Samtidig hadde 23 prosent av danske 1956 ungarene dratt videre til tredjeland. Det finnes ikke sikre tall for norske og svenske 1956 ungarene som dro til tredjeland, men det antas at tallet var vesentlig lavere enn for Danmark.¹⁴¹

Denne lave hjemreiseprosenten hang kanskje sammen med at myndighetene i de nordiske land ikke la til rette for repatriering av ungarene, noe som vanligvis var ønskelig. Denne politikken var muligens et utslag av datidens retorikk, at østeuropeere valgte den vestlige verden, når de fikk sjansen. I denne tankerekken ville det tatt seg dårlig ut om de dro hjem igjen.

Ifølge folketellingene, steg antall personer bosatt i Norge, med Ungarn som oppgitt fødeland fra 198 i 1950 til 1360 i 1960. Tatt i betraktning at det kom 1500 ungarene i 1956/57, må minst 350 ungarene ha forlatt Norge i årene 1956 – 1960. Etter 1960, flatet det ut, med en liten nedgang fra 1360 til 1255 i tidsrommet 1960 - 1970.¹⁴² Når det gjaldt tidspunkt for repatriering, føyde derfor norske 1956 immigranter seg inn i mønsteret fra andre vestlige land.

¹⁴⁰ Kramer. 1986: 91

¹⁴¹ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 54 - 56- fotnote 55

¹⁴² Tjelmeland & Brochmann. 2003: 56

De fleste som repatrierte, gjorde det innen kort tid. Dette inntrykket underbygges av den første tidens rapporter om hyppige adresseendringer. I august 1958 meldte imidlertid sosialdepartementets arbeidsutvalg at det ikke var mer enn fem til ti adresseendringer per måned.

Også i de påfølgende år var det flyttebevegelser mellom Norge og Ungarn. For eksempel, var det negativ flyttestrøm i 1959, da 17 ankom Norge, mens 28 dro til Ungarn. Denne trenden ble i en sosialrapport forklart med den desentraliserte norske flyktningpolitikken, der mange ble plassert på fraflytningstruede utposter, der det var ledig boligkapasitet. I denne forbindelse kan det pekes på et annet problem, nemlig at ungarske familier i Norge ble brutt opp. Fem gruvearbeiderfamilier opplevde at mennene ble plassert i Indre Sogn, mens resten av familien ble plassert i Sunnfjord og i nord Trøndelag. Ifølge en rapport angående 130 repatrierte, hadde halvparten oppgitt at de returnert på grunn av vantrivsel, som både skyldtes bosetting i utkantstrøk og det kalde klimaet.¹⁴³

Når det gjelder ungarernes valg om å repatriere eller ikke, var nok grunnene sammensatte og ikke bare et spørsmål om hvor de ble utplassert. Informantene viser jo, at noen fant seg til rette i små norske lokalsamfunn.

For det første, hadde nok ungarernes motivasjon sammenheng med hvilke grunner de hadde hatt for å emigrere. Eksempelvis har det blitt antatt at de som hadde grunn til å frykte forfølgelse i hjemlandet, var blant de første som flyktet og som forlot Ungarn via Østerrike. Til støtte for en slik slutning, viser tall, at bare 6 prosent av dem som flyktet via Østerrike returnerte, mens 14 prosent av dem som flyktet via Jugoslavia returnerte til Ungarn.¹⁴⁴

Noen ungarere dro hjem av sosiale grunner. En femtedel repatrierte på grunn av familiære eller psykiske vansker, mens en gruppe på 20 personer var straffedømt i Norge og stemplet som «vanskelige».

Det var kanskje ikke så rart at noen slet med psykiske problemer. Om vi eksempelvis, ser på Flekkefjords ungarere, hadde flere i den lille gruppen på tolv vært soldater og dermed direkte involvert i krigshandlingene i Budapest, inkludert to av informantene.¹⁴⁵ Noen av disse slet følgelig med psykiske problemer.

¹⁴³ Kramer 1986: 92

¹⁴⁴ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 54

¹⁴⁵ Dette var informant 4 og «informant 7»

På den annen side kan beslutningen om å repatriere eller bli værende også bero på forhold i mottakersamfunnet, som for eksempel stemningsskiftet de politiske heltene fra 1956 opplevde i Norge etter et års tid. Kanskje noen av dem følte seg diskriminert eller dårlig behandlet. Dette kommer jeg tilbake til.

8. 1. 2 Repatriering fra Flekkefjord

Repatriering og videre vandring blant norske 1956 ungarere avtok etter 1960. Jamført tallene ovenfor, stabiliserte antall ungarskfødte seg og sank bare fra 1360 til 1255 tidsrommet 1960 - 1970. Dette indikerer at de hadde slått seg til ro i Norge.

Hvordan var bildet i Flekkefjord?

Av Flekkefjords gruppe på tolv, var det to som reiste tilbake til Ungarn etter et par år. Disse to klarte ikke overgangen så godt. De lengtet hjem og fant seg ikke til rette i Norge. To andre reiste ganske snart videre til andre vestlige land i det de re emigrerte til USA. Ytterligere en flyttet etter ganske kort tid til Oslo.¹⁴⁶

De resterende syv 1956 ungarerne (informantene) ble værende i Norge, de fleste av dem arbeidet og bodde i nærområdet til det lokalmiljøet de først ble kjent med.

Av dem som ble værende i Flekkefjord, var det fem som byttet bolig lokalt, to til tre ganger i løpet av de første fem årene i Norge.¹⁴⁷ De to siste var i utenriks sjøfart større deler av de fem første årene, men byttet bopel et par ganger innen Vest Agder fylke.¹⁴⁸

8. 2 Norsk statsborgerskap og amnesti

På 1950- og 60- tallet var det syv års botid i Norge som var kravet for å oppnå norsk statsborgerskap. Alle ungarerne som ble værende i Flekkefjord, fikk norsk statsborgerskap på midten av 1960 - tallet.

En informant, forteller om da han i 1965 fikk sitt norske statsborgerskap. samme år fikk han offisielt amnesti i Ungarn - men forteller at han ikke våget å reise tilbake før fire år senere.¹⁴⁹ Etter dette tidspunkt reiste han ofte på besøk.

¹⁴⁶ Jeg har opplysningene fra informant 2 Flekkefjord, 08. 10. 2012 og informant 3, 11. 09. 2012

¹⁴⁷ Dette var informantene 1, 2, 5, 6 og «7»

¹⁴⁸ Dette var informant 3 og 4

¹⁴⁹ Informant4, Oslo, 17. 10. 2012

Også tre av de øvrige informantene forteller at de fikk sitt norske statsborgerskap i 1965. To av disse reiste til Ungarn på ferie i 1972, for første gang etter flukten. Denne reisen gikk med tog fra Sverige, via Øst – Tyskland og Tsjekkoslovakia.¹⁵⁰

Ytterligere en informant fikk sitt norske statsborgerskap på midten av 1960 – tallet. Han dro aldri tilbake i Ungarn.¹⁵¹

Også den kvinnelige informanten og hennes sønn fikk sitt norske statsborgerskap. På grunn av omstendigheter rundt flukten og vanskelige familiære forhold, reiste hun aldri tilbake til hjemlandet.¹⁵²

8. 3 Giftermål, barn og barnas språk

I følge statistisk sentralbyrå, var det vanlig at de ungarske immigrantene rekrutterte ektefelle blant den innfødt norske befolkningen.¹⁵³ Jeg vil nå se litt på hvordan dette bildet ble seende ut for ungarerne i det lille lokalsamfunnet, Flekkefjord. Jeg har delt inn i kategorier, alt etter som de fant «innfødt» ektefelle, eller ungarskfødt.

a) Giftet seg ungarsk

En av informantene fra Flekkefjord giftet seg med en ungarsk kvinne. Han forteller, at han i møte kvinnen som ble er hans kone i 1969, den første gangen han var tilbake i Ungarn etter flukten.¹⁵⁴ De to giftet seg i Budapest samme år, men paret ble boende i Flekkefjord.

De hadde en katolsk vielse og en av de andre ungarerne i Flekkefjord var brudgommens forlover.¹⁵⁵

Paret fikk to barn sammen. Dette paret, som begge snakket ungarsk, snakket, naturlig nok, også en del ungarsk i hjemmet. Begge barna deres snakker bra ungarsk i tillegg til norsk.

b) De fleste giftet seg norsk

På det tidspunktet, ovennevnte informant fant seg kone i hjemlandet, hadde alle de tre informantene som var brødre, funnet hver sin norske kone i lokalmiljøet rundt flekkefjord.

Den første av disse tre, forteller, at han i 1964 fant sin tilkommende kone i en av Flekkefjords nabokommuner. De to giftet seg i 1965, i Stavanger.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Informant 2 og 3.Hauge i dalane 11. 09. 2012

¹⁵¹ « Informant 7»

¹⁵² Informant 5 og 6. Sira. 07. 02. 2013

¹⁵³ Ssb.no

¹⁵⁴ Informant 4. Oslo. 17. 10. 2012

¹⁵⁵ Dette var informant 2, Flekkefjord

Denne informanten giftet seg borgerlig, altså religiøst nøytralt. Hans katolske bakgrunn fikk ikke betydning. Siden ingen av dem var troende, valgte de en «nøytral» vielse. Denne informanten bosatte seg senere i konas hjembygd.

Paret fikk tre barn sammen. Ingen av barna snakker ungarsk, bare enkle ord og setninger.

I 1966, ble også nummer to av de tre brødrene, gift med en norskfødt kone fra en nabobygd. Også dette ekteparet, valgte en borgerlig vielse.¹⁵⁷ De to ble boende i Flekkefjord.

Paret fikk to barn sammen. Ingen av barna snakker ungarsk, bare enkle ord og setninger.

I 1967 ble også den tredje av brødrene gift, med en norskfødt jente fra Flekkefjord.¹⁵⁸ Denne informanten foretrakk en norsk, kirkelig vielse. Også dette ekteparet ble boende i Flekkefjord. Paret fikk to barn sammen. Ingen av barna snakker ungarsk, bare enkle ord og setninger.

Den eneste kvinnelige 1956 immigranten til Flekkefjord, ble gift med en norskfødt mann og bodde en del år i en annen sørlandsby.¹⁵⁹ Hun hadde en norsk, statskirkelig vielse.

Dette paret fikk to barn sammen. Hun har bare pratet norsk til barna i hjemmet. Ingen av de norskfødte barna snakker ungarsk.

Den ungarske kvinnen hadde en sønn på 11 år da hun kom til Norge. De norskfødte barna, fra hennes norske ekteskap, har bare lært seg norsk og snakker i liten grad ungarsk. Den kvinnelige informant returnerte til Flekkefjord regionen på sine eldre dager, der hun bor på aldershjem.

c) Giftet seg norsk og ungarsk

Den yngste informant, var bare 11 år da han kom til Norge, sammen med sin mor.

Han har årenes løp vært gift både i Norge, med en norsk kvinne og i Ungarn med en ungarsk kvinne.¹⁶⁰ Han ble gift i Ungarn mens han bodde der over en lengre periode (1988 – 1997), da han jobbet i Ungarn på oppdrag for Telenor. Hans ungarske kone flyttet med ham tilbake til Norge (Rogaland).

Denne informanten har to barn fra sitt første ekteskap, med den norske kvinnen og tre fra ekteskapet med den ungarske kvinnen.

¹⁵⁶ Informant, 3. Hauge i dalane

¹⁵⁷ Informant 1, Flekkefjord. 05. 11. 2012

¹⁵⁸ Informant 2, Flekkefjord. 08. 10. 2012

¹⁵⁹ Informant 5. Sira. 19.09. 2012

¹⁶⁰ Informant 6. Sira. 24. 10. 2012

Barna fra ekteskapet med den norske kvinnen, snakker bare norsk.

Barna hans fra ekteskapet med den ungarske kvinnen, snakker godt ungarsk, i tillegg til norsk.

Det ble naturlig nok snakket ungarsk i hjemmet, mens paret bodde i Ungarn, men dette avtok gradvis etter at de flyttet til Norge og den ungarske kvinnen lærte seg norsk.

Etter noen år tilbake i Norge, brøt han ut av også dette ekteskapet og flyttet tilbake til en bygd i nærheten av Flekkefjord.

8. 4 Barnas navn

Alle barna som har en norsk og en ungarskfødt forelder, har sin fars etternavn, enten far er norsk eller ungarskfødt.

Alle barna som har en norsk og en ungarsk født forelder, har fått vanlige norske døpenavn (fornavn).

De barna som har to ungarskfødte foreldre, har fått navn som er typiske for Norge, men som også er vanlige i Ungarn (i en litt endret form).

9. Bakgrunn, videreutdanning og yrkeskarriere i Norge

Jeg vil bruke dette kapittelet til å kartlegge informantenes yrkesbakgrunn, videreutdanning og yrkeskarrierer. Hensikten med denne kartleggingen er å frambringe noen nøkkeldata, som i sin tur vil legge grunnlaget for senere drøftelse. Dette blir spesielt relevant i forbindelse med spørsmålet om andre generasjons habitus og sosial mobilitet.

For å sette informantene i et perspektiv, har jeg hentet inn noe bakgrunnsmateriale fra Julian Kramers NOU 1986. Av den gruppen som ble undersøkt i Oslo og på det sentrale Østlandet i årene 1980 – 84, hadde ca. halvparten bakgrunn som faglært eller de hadde hatt ledende stillinger i Ungarn. Mange av disse startet opp som ufaglært i sin første jobb i Norge. Ti prosent av Kramers gruppe var i utgangspunktet ufaglært. Undersøkelsen viste at andelen ufaglærte holdt seg ganske stabil etter tjuefem år i Norge, mens omtrent halvparten av mennene i undersøkelsen kom inn i det man kan kalle en klatrekarriere, det vil si at de klatret i bedriftens hierarki.¹⁶¹

Undersøkelsen viste også at det stort sett var forskjell på mennenes og kvinnenes utvikling i arbeidslivet. Mennene ofte kom inn i det man kan kalle et karrieremønster, mens kvinnene ble værende i et stagnasjonsmønster.

Hvordan var utviklingen blant Flekkefjords Ungarere, informantene?

Som vi så ovenfor, startet omtrent halvparten av Flekkefjords 1956 ungarere opp som ufaglærte i sin første jobb. Fire av de syv ungarske 1956 immigrantene, som ble boende i Flekkefjords regionen, hadde fagutdanning da de kom til Norge.¹⁶²

Av de fire som hadde yrkesfaglig utdanning i 1956, var en arbeidsufør hele tiden han bodde i Norge og tok ikke videre utdanning. Ytterligere to av 1956 immigrantene var ufaglærte.¹⁶³

En av de fire faglærte immigrantene hadde mekanisk utdanning. Han videreutdannet seg innen mekaniske fag. Etter den første arbeidsutplasseringen i flekkefjord, arbeidet denne informanten først noen år som sjømann i utenriksfart, før han deretter arbeidet seg opp innen offshore i oljeindustrien.¹⁶⁴ Denne informanten kom inn i det Julian kramer kaller

¹⁶¹ Kramer. 1986: 116 - 119

¹⁶² Dette var informantene 3, 4, 5 og «7»

¹⁶³ Dette var informant 1 og 2

¹⁶⁴ Informant 4. Oslo. 17. 10. 2012

klatrekarriere, type 1. Det vil si at han skiftet arbeidsplass noen ganger, før han etter interne kurs og innsats rykket opp internt.¹⁶⁵

En annen av de faglærte 1956 immigrantene, hadde snekkerutdannelse. Etter den første arbeidsutplasseringen i flekkefjord, reiste han til sjøs i utenriksfart i den norske handelsflåten. Han utdannet seg som maskinist. I tillegg tok han norsk handelsskole. Fra 1972, jobbet han på mekanisk verksted, de siste femten årene som verksmester.¹⁶⁶ Også denne informanten kom inn i det man kan kalle klatrekarriere type 1.

De to av Flekkefjords 1956 immigranter som var ufaglærte fabrikkarbeidere, tok aldri videreutdannelse og jobbet begge hele sitt yrkesaktive liv som ufaglærte. De jobbet begge i samme bedrift, som sveisere (riktignok sertifiserte) i førti år.¹⁶⁷ Disse to informantene hadde identisk utvikling, og kom inn i det Kramer kaller stagnasjonskarriere type 1. Det innebærer at de ble værende på samme arbeidsplass, med samme arbeidsoppgaver, uten å endre sosial status.¹⁶⁸

Kramers NOU 1986 viste at flertallet av kvinnene forble ufaglærte, hele sin karriere. I tillegg kom over halvparten av kvinnene i denne undersøkelsen inn i en eller annen form for stagnasjonskarriere, dvs. de avanserte ikke.¹⁶⁹

Den kvinnelige 1956 immigranten i Flekkefjord var utdannet kokk da hun kom til Norge. Etter den første arbeidsutplasseringen, arbeidet hun noen år i ulike serviceyrker i Flekkefjord, før hun deretter giftet seg og flyttet til en annen sørlandsby.¹⁷⁰ Fra det tidspunktet ble hun hjemmeværende.

Den siste 1956, immigranten i min undersøkelse, var bare 11 år da han kom til Norge. Han utdannet seg til økonom og ingeniør. Først jobbet og utdannet han seg i den norske marinen (1965 – 72), men tok senere også videreutdannelse i det sivile. Han jobbet det meste av sitt yrkesaktive liv i Telenor, der han flere steder var prosjektleder, både i Norge og i Ungarn (1988 – 1997).¹⁷¹ Denne Informanten kom inn det man kanskje kan kalle en blanding av

¹⁶⁵ Kramer. 1986: 117

¹⁶⁶ Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012

¹⁶⁷ Informant 1 og 2. Flekkefjord. 05. 11. 2012 og 08. 10. 2012

¹⁶⁸ Kramer. 1986: 117

¹⁶⁹ Kramer. 1986: 116 - 119

¹⁷⁰ Informant 5, Sira. 19.09. 2012

¹⁷¹ Informant 6, Sira. 24. 10. 2012

klatrekarriere type1 og type 2. Dette innebærer at han klatret ved å bytte arbeidsplass, i tillegg til at han klatret internt i bedriften.

10. Den videre progresjon. Primærkilder

Ovenfor har jeg gått gjennom ulike sider ved 1950 - tallets norske innvandringspolitikk. I tillegg har jeg forsøkt å kartlegge og redegjøre for forskjellige parameter ved Flekkefjords 1956 immigranter.

Resten av studien dreier seg om de syv ungarerne som ble værende i lokalmiljøet og er dermed basert på primærkilder. Dette er status anno 2013: Tre av informantene har bodd i Flekkefjord og omegn i alle sine år som nordmenn. Også en fjerde 1956 ungarer bodde hele tiden i Flekkefjord, fram til sin død i 2010. En av informantene har flyttet til Oslo, etter femti år i Flekkefjord. Denne informanten har også bygd seg hus i Ungarn, der han bor deler av året. Ytterligere to informanter har vendt tilbake til nærområdet rundt Flekkefjord, den ene etter en del flytting, både innen Norge og i Ungarn.

Det teoretiske aspektet gjør at denne delen av studien på en måte blir todelt. Det skal for det første dreie seg om hvordan Flekkefjords ungarere har opplevd sitt forhold til nordmenn, på ulike arenaer. Som jeg har vært inne på i teorikapitlet, impliserer denne studien at det eksisterer et slags oss – dem skille mellom etablerte og nykommere i et samfunn. Derfor vil jeg forsøke å få svar på om Flekkefjords ungarere har opplevd noen diskriminering eller forskjellsbehandling.

For det annet, vil jeg samtidig prøve å finne ut noe om 1956 ungarernes identitet og nasjonal tilhørighet, etter mange år i Norge. Da må jeg se på hva slags forhold de har hatt til hjemlandet og til ungarske landsmenn i Norge. Jeg vil også belyse deres syn på nasjonal identitet og det å være en del av det norske samfunn.

Spørsmålet om det finnes et oss – dem skille, vil dukke opp igjen i forbindelse med identitet. Forholdet mellom etablerte og outsiders går altså ikke bare på om det fantes ren diskriminering, men vil også berøre nykommeres identitet, i den forstand at det kanskje finnes grenser for hvor norsk en nykommer får lov til å bli. Hvis det derimot skulle vise seg at 1956 ungarerne har blitt helnorske, kan det jo også hende at de ikke lenger føler seg som outsiders.

Til slutt i kapittel 11 vil jeg prøve å trekke noen slutninger og samtidig forsøke å knytte eventuelle funn opp mot problemstilingskomplekset.

11. Etablerte og outsidersere

11. 1 Stemningsskifte og kulturkonflikt på jobb

Som nevnt, gjorde Elias småskalastudier, på lokalt nivå.¹⁷² Dette skulle i det minste antyde, at Elias teoretiske perspektiv kan anvendes på ungarske flyktninger som outsidersere i et lite norsk lokalsamfunn, Flekkefjord.

Elias opererer med en forståelse av at det i alle samfunn finnes etablerte grupper, som definerer seg i opposisjon til outsidersere og trekker grenser mot disse. Eksempelvis, kan den etablerte gruppen tillegge seg selv høyverdige egenskaper og sosial atferd som outsidersere angivelig mangler, og derfor kan sies å være underlegne eller av lavere menneskelig verdi.¹⁷³ I dette kapittelet vil jeg følgelig se litt nærmere på om informantene opplevde å bli diskriminerte, eller at innfødte nordmenn satte grenser for inkludering.

Som et utgangspunkt, vil jeg sammenholde Elis teoretiske perspektiv med stemningsskiftet som kom i det norske samfunn, der den positive holdningen overfor 1956 immigrantene etter en tid snudde. Disse holdningsendringene ble først merkbare i Østerrike, men snart også i andre vestlige land, som Norge. I Danmark inntok folk en slags likegyldig holdning til ungarerne og i Sveits opplevde halvparten av ungarerne å bli diskriminert. Denne negative trenden kom i medias fokus, der det blant annet ble rapportert om at arbeidsplasser var negative til ungarere som arbeidskraft.¹⁷⁴ Var dette en front mellom etablerte og outsidersere?

11. 1. 1 God mottakelse, men følte litt forventningspress

Først vil jeg vite litt om hvorvidt den overveldende mottakelsen informantene fikk i Flekkefjord gjorde at de følte et forventningspress.

Et par av informantene forteller at den varme velkomsten gjorde at man virkelig fikk lyst til å yte sitt beste i det nye samfunnet, også på arbeidsplassen.¹⁷⁵

¹⁷² Scotson & Elias. 2008: 35

¹⁷³ Scotson & Elias. 2008: 2

¹⁷⁴ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 65

¹⁷⁵ Informant 2, Flekkefjord 08. 10. 2012 og informant 3, 09. 01. 2013

En annen informant fortalte at mottakelsen var motiverende. Noe annet hadde kanskje vært litt rart. Samtidig forteller informanten at han nok følte et lite forventningspress, men han mener at dette likevel ikke kjentes tyngende.

På den annen side understreker den samme informanten, at tanken på å skulle skuffe noen som var såpass entusiastiske til ham som nykommer, var lite forlokkende. Han forteller at både han og de andre ungarerne var motiverte og innstilte på å skape en ny tilværelse i dette landet, så det var egentlig aldri spørsmål om å sluntre unna. De ønsket først og fremst å klare seg selv, både når det gjaldt økonomi og det å få et sosialt nettverk.¹⁷⁶

11. 1. 2 Opplevde immigrantene å bli diskriminert eller utnyttet i arbeidslivet?

Utseendemessig skilte ungarerne seg ikke nevneverdig fra nordmenn flest og deres verdigrunnlag og arbeidsmoral var strengere enn det som var vanlig i Norge, noe norske arbeidsgiverne i utgangspunktet satte pris på.

På den annen side, viste det seg at ungarernes arbeidsiver kunne skape sosiale problemer på arbeidsplassen, idet mange av immigrantene la opp til et arbeidstempo som gjorde dem upopulære blant arbeidskamerater. Dette bidro nok til at det hvert oppsto en kulturkollisjon mellom nordmenn og ungarske immigranter på arbeidsplassene. Som nevnt, angikk dette dels ungarernes arbeidstempo som sprenget akkorden og gjorde at de ble uglesett. I tillegg gjaldt det også maktforhold på arbeidsplassene.

De ungarske immigrantenes velvillige innstilling og iver etter å føye sjefen, gjorde at de i mange tilfelle ble utnyttet av arbeidsgivere. En tidligere norsk undersøkelse (NOU 1986), av ungarere på Østlandet, underbygger et inntrykk av at mange 1956 ungarere opplevde å bli utnyttet av arbeidsgiverne. Til sammenlikning, viste en svensk undersøkelse fra 1959 (Lundquist & Busch.1960), at også ungarere i vårt naboland, Sverige, opplevde å bli urettferdig behandlet i arbeidslivet den første tiden.¹⁷⁷

I dette punktet blir det stilt spørsmål om hvordan informantene opplevde dette.

a)Følte litt press

¹⁷⁶ Informant 3. Hauge i dalane. 09. 01. 2013

¹⁷⁷ Kramer. 1986: 114

En av informantene forteller han at han kanskje kjente et visst press om å prestere litt ekstra, både når det gjaldt innsats og fleksibilitet med hensyn til arbeidstid.

Han tilføyer imidlertid at dette presset kanskje var noe han la på seg selv og at dette ikke nødvendigvis var nordmennes skyld. Han forteller at de var lærevillige og gjorde så godt som de kunne, fordi de ønsket å bli godtatt på grunnlag av at de arbeidet minst like hardt som nordmenn.¹⁷⁸

b)Evig takknemlighetsgjeld

En annen informant forteller at han i alle år har gått med en følelse av han har takknemlighetsgjeld til det norske samfunnet. Jobben har i alle år tatt det meste av tiden hans, også etter han ble pensjonist. Han forteller at mye av grunnen til all jobbingen, foruten å tjene penger, har vært at han alltid har følt at han må prestere og derfor har hatt vanskelig for å si nei til arbeidsgiver, også på sin fritid.

Informanten forteller videre, at denne trenden har fortsatt etter at han ble pensjonist. På grunn av sine kvalifikasjoner som mekaniker og snekker, har han fått mange forespørsler om å ta «alt mulig mann» oppdrag for både bedrifter og private. Han har i alle år hatt en følelse av å ha blitt utnyttet av mange i lokalsamfunnet, mye på grunn av at han har hatt vanskelig for å avslå slike forespørsler.¹⁷⁹

Han forteller at det har såret ham at mange bare tok kontakt når de trengte gratis hjelp, samtidig som de ikke ville kjennes ved ham i andre sammenhenger.

c)Har betalt sin gjeld

Når jeg spurte informantene om hvor norske de føler seg, har tre av dem poengtert at de i alle år har vært i arbeid, betalt skatt og klart seg selv uten å ligge samfunnet til last. Derfor mener de også at de har betalt sin gjeld til det norske samfunnet.¹⁸⁰

Slike utsagn impliserer vel for det første, at disse 1956 ungarerne har følt at det norske samfunnet har pålagt dem en takknemlighetsgjeld de må betale.

For det andre, later det til at det faktisk at de har vært i arbeid og ikke har ligget samfunnet til last, for dem betyr at de med rette kan kalle seg nordmenn. Med dette i mente, tror jeg ikke

¹⁷⁸ Informant 4. Oslo, 10. 10. 2012

¹⁷⁹ Informant 3, Hauge i dalane. 11. 09. 2012

¹⁸⁰ Informant 1. Flekkefjord. 05. 11. 2012, informant 2. Flekkefjord, 08. 10. 2012, informant 6, Sira, 07. 01. 2013

det er noen overdrivelse å si at en følelse av å ha gjort opp for seg har betydd mye for selvfølelsen deres.

11. 2 Forholdet til norske arbeidskamerater

I dette punktet stiller jeg spørsmål omkring hvorvidt informantene opplevde å bli godtatt av norske arbeids, den første tiden de var i Norge. Flertallet av informantene fortalte at de har blitt godt behandlet. Derfor holder jeg fram noen synspunkter som står i kontrast til hverandre.

a)Ungarsk nordmann i utenriksfart – godtatt av norske arbeidskamerater

To av informantene var til sjøs i utenriksfart på norsk skip større deler av 1960 - tallet. Den ene av disse, presiserer at dette var på den tiden man fremdeles hadde norsk mannskap på norske skip. Begge disse informantene forteller at de ble godt mottatt både som medarbeidere og kamerater. Begge fortalte at de allerede på den tiden (1960 – tallet) følte seg norske og at arbeidskameratene inkluderte dem i sitt norske fellesskap. Dette var de veldig stolt av og satte pris på, spesielt når de var i havner utenfor Norge.¹⁸¹

b)Ungarer i den norske marinen – ble ikke godtatt

En annen informant utdannet seg i det norske forsvaret i årene 1965 – 72. Han virker tydelig berørt, når han forteller om tiden i marinen. Han forteller at han mesteparten av disse årene fikk gjennomgå skikkelig av sine norske medarbeidere.¹⁸²

Han fikk til stadighet slengt etter seg bemerkninger, som «forbanna kommunist» eller «jævla ungarer». Disse bemerkningene kom fra både overordnede og menige. Det var verst på fritiden. Informanten forteller, at dette er en tid han på mange måter kunne vært foruten. Han forteller at han opplevde dette som mobbing fra arbeidskollegenes side. På den annen side, er informanten nøye med å presisere, at han aldri har opplevd slikt i Flekkefjord.

¹⁸¹ Informant, 3 Hauge i dalane. 11. 09. 2012 og informant 4, Oslo, 17. 10. 2012

¹⁸² Informant, 6. Sira. 19. 09. 2013

11. 2. 1 Godtatt på arbeidsplass - og privat?

Norbert Elias undersøkelser impliserer at nykommere ofte ble godtatt som arbeidskamerater, mens den etablerte lokalbefolkningen på den annen side kunne reservere seg mot å ha omgang med outsiders privat.¹⁸³ En norsk undersøkelse fra begynnelsen av 1980 – tallet, viste at 1956 ungarere på Østlandet i stor grad hadde gode erfaringer, der norske arbeidskamerater også viste omsorg for dem privat.¹⁸⁴ Hvordan opplevde Flekkefjords ungarere dette?

Den yngste informanten, var så ung at han begynte på skolen i Flekkefjord i 1957.¹⁸⁵ Der ble han godt mottatt og fikk mange venner. På den annen side, har jeg allerede ovenfor referert til denne informantens møte med arbeidslivet på 1960 – tallet, da han ikke ble godtatt, verken på jobb eller privat.

Alle de andre informantene har fortalt at arbeidskameratene også ble private omgangsvenner, som bygget sosialt nettverk.

Kvinnen i Flekkefjords gruppe har framhevet arbeidskameratenes betydning for å komme raskt inn i lokalmiljøet og det å lære å snakke norsk.¹⁸⁶

En informant forteller at han opplevde at alle nykommerne ble godtatt av innfødte flekkefjæringer godtok både på jobb og som venner på fritiden. Denne informanten forteller at han hadde sosial omgang med arbeidskamerater som omgangsvenner på fritiden. De fleste av dem han kjente, hadde som regel tid til å slå av en prat når de traff hverandre i byen.¹⁸⁷

En annen informant, forteller at jobben har gjort at han alltid har pleiet nær sosial omgang med nordmenn, både på og utenfor jobb. Folk man hadde omgang med privat, var ofte de samme som man jobbet med til daglig i yrkessammenheng. Jobben har derfor betydd en del på det sosiale plan, gjennom aktiviteter som bedriftsotball, og lignende. Derfor ble arbeidsplassen sentral, både for å komme inn i lokalmiljøet den første tiden i Flekkefjord, når han var sjømann og i senere år som etablert familiemann.¹⁸⁸

Som nevnt, har også flere av de andre informantene understreket at jobben har vært et viktig springbrett for sosialisering i lokalsamfunnet.

¹⁸³ Scotson & Elias. 2008: 2

¹⁸⁴ Kramer 1986: 120

¹⁸⁵ Informant 6. Sira. 24. 10. 2012

¹⁸⁶ Informant 5. Sira. 19. 09. 2012

¹⁸⁷ Informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

¹⁸⁸ Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012

Dermed har så nær som alle informantene lagt vekt på arbeidsplassens betydning for det å bli kjent med folk. Med disse uttalelsene i bakhånd, kan man derfor ikke si at informantene i særlig grad har opplevd at nordmenn har oppført seg forskjellig på jobb og privat.

11. 3 Sosiale problem

I de fleste mottakerland opplevde mange av ungarerne, om lag en fjerdedel å komme i konflikt med ”innfødte” i sosiale sammenhenger, f. eks på utesteder og dansetilstelninger.¹⁸⁹ Også i Norge ble det rapportert om slikt.

Det norske overføringsstyret forklarte i stor grad det at mange 1956 ungarere reiste hjem igjen, med moralske skavanker hos flyktingene. Det ble da hevdet at de var asosiale eller at de manglet vilje til å tilpasse seg.

I dette punktet vil jeg prøve å finne ut om informantene i noen grad identifiserer seg med de nevnte problemene og hvorvidt de opplevde at deres bakgrunn som utlendinger var kilde til et konfliktfullt forhold til nordmenn. Nedenfor har jeg stilt opp synspunkt som skilte seg litt ut.

a)Konflikt, men ikke diskriminering

Et par av informantene forteller at de flere ganger opplevde å komme i konflikt med nordmenn i sosiale sammenkomster i løpet av de første tre årene i Norge.¹⁹⁰

På den annen side, understreker informantene, at de ikke nødvendigvis opplevde at disse konfrontasjonene var rettet mot dem som utlendinger. Det at det oppsto konflikter på dansetilstelninger og lignende, var jo ikke uvanlig i Ungarn heller.

b)Enkelte negative holdninger fra nordmenn

En av mine informanter forteller, at han merket litt av de omtalte holdningsendringene i den norske befolkningen, men at dette ikke var problematisk. Denne informanten ønsker å understreke at både han og de andre ungarerne opplevde å bli godt behandlet av folk flest, i alle fall i Flekkefjord.

Informanten forteller at han husker det forekom påstander fra enkelte nordmenn i byen, om at de som var utlendinger bare fikk alt opp i hendene og at de kunne be om ting, som ikke nordmenn fikk.¹⁹¹ Sannheten var vel i stor grad at de var hardt arbeidende, slik de var vant med fra Ungarn. I denne forbindelse, har flere av informantene fortalt, at de var ganske

¹⁸⁹ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 54

¹⁹⁰ Informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012 og informant 3. Hauge i dalane 17. 11. 2012

¹⁹¹ Informant 3. Hauge i dalane. 09. 01. 2013

sparsommelige, spesielt de første årene. De kunne ikke risikere å skusle bort pengene de tjente, når de først hadde fått muligheten til en bedre tilværelse.

c) Informantene mener ungarere fortjente dårlig rykte

Jeg har konfrontert informantene med de anklagene som nordmenn på et tidlig tidspunkt hadde mot 1956 ungarere, når det gjaldt forhold på arbeidsplasser og på den sosiale arena. Responsen deres har forundret meg litt. Jeg har opplevd at flere av dem sier seg enige i at nordmenns kritikk mot ungarske immigranter i stor grad var berettiget.¹⁹²

Flertallet av informantene hevder at det er disse egenskapene ved sine «tidligere landsmenn» som er hovedgrunnen til at de på mange måter har tatt avstand fra Ungarn som hjemland og i tillegg vegret seg for kontakt med ungarere i «utlendighet».

Det kommer jeg nærmere inn på i forbindelse med spørsmål om identitet.

11. 4 Språkproblem

Som tidligere nevnt, fikk Flekkefjords ungarere litt norsk språkopplæring da de kom til byen. Imidlertid, gir alle informantene uttrykk for at Agder Flekkefjord Tidende i sin tid dannet et for optimistisk bilde av dette språkkurset og presiserer at det dreide seg om et «lynkurs». Norsk har informantene i realiteten måttet lære seg på egen hånd.

Språket har til tider vært et problem for informantene. En av dem forteller at dårlig uttale av ord eller uttrykk, noen ganger har ført til misforståelser med nordmenn. I noen tilfeller, har dette bare frambrakt latter, andre ganger har hun følt at folk har oppfattet henne som dum.¹⁹³ Ofte har språkproblemene hatt fonologiske årsaker. I ungarsk har man for eksempel ikke den norske «Y – lyden». Dette gjør at norsk y, ofte blir utalt som u. Dette er et karakteristisk trekk ved uttalen til de fleste informantene, selv mer enn femti år senere, noe som har gjort dem lett gjenkjennelige rent språklig.

Dette språklige særpreget har også forårsaket en del negative eller spottende kommentarer fra innfødte nordmenn, både på jobb og privat.¹⁹⁴ Det er imidlertid ett unntak: en av Flekkefjords immigranter var 11 år i 1956. Han gikk i vanlig norsk skole og snakker så godt norsk at man ikke kan høre at han er født i utlandet.¹⁹⁵

¹⁹² Dette var informant 1, 2, 3 og 6

¹⁹³ Informant 5. Sira. 19. 09. 2012

¹⁹⁴ Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012 og informant 1. Flekkefjord. 05. 11. 2012

¹⁹⁵ Dette er informant 6. Sira

11. 5 Ungarsk navn. Ubehag, men ikke stort problem

Noen 1956 ungarere byttet til navn som var typiske for vertslandet. En norsk undersøkelse fra 1980 - tallet, påviste at det forkom tilfeller der ungarske 1956 immigranter i Osloregionen tok norske navn.¹⁹⁶ Bare en av informantene fra Flekkefjord har endret sitt opprinnelige navn til et norsk klingende for og etternavn.¹⁹⁷ Jeg kommer tilbake til dette nedenfor.

Hvordan har informantene opplevd å ha et utenlandsk navn i Norge?

Flere av informantene forteller, at deres ungarske navn tidvis har vært en kilde til frustrasjon, spesielt når de skal introduseres for nye mennesker og har måttet stave navnet om og om igjen.

På den annen side. Et par av informantene har bodd i Flekkefjord hele tiden og har i tillegg jobbet i samme bedrift i praktisk talt alle sine år som yrkesaktive. Disse to, har fortalt at folk kjenner dem godt, så derfor har ikke navnet vært noe problem for noen av dem, hverken i yrkessammenheng eller privat.¹⁹⁸

Også to av de andre informantene kunne fortelle at navnet ikke hadde voldet dem problem. Flekkefjords kvinnelige 1956 ungarer giftet seg med en nordmann og tok mannens etternavn, så hun ble på en måte «usynlig».¹⁹⁹ Den andre av disse to, forteller at han har opplevd at navnet har gitt ham et positivt fortrinn i lokalmiljøet, på den måten at navnet har gitt ham et slags særpreg.²⁰⁰ Samtidig forteller han, at han i ettertid skulle ønske han hadde latt barna få konas norske etternavn, med det ungarske som mellomnavn. På den annen side, legger han til, er det jo i dag en enkel sak å bytte navn for dem som er misfornøyd med det de har fått tildelt.

Selv om flertallet av informantene forteller at de ikke har følt seg forbigått ved jobbsøking eller stigmatisert med sitt utenlandsk klingende navn, forteller de at det likevel har vært et lite irritasjonsmoment å hele tiden måtte stave etternavnet når man skal introduseres et nytt sted. Som et apropos, har dette fenomenet også blitt bemerket blant flere av andre generasjon ungarerne.²⁰¹ Selv om de er født og oppvokst i Norge, gjør etternavnet at flere av disse har

¹⁹⁶ Kramer. 1986

¹⁹⁷ Dette var informant 6. Sira

¹⁹⁸ Informant 1. Flekkefjord. 05. 11. 2012 og informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

¹⁹⁹ Informant 5. Sira. 19. 09. 2012

²⁰⁰ Informant 3. Hauge i dalane. 17. 11. 2012

²⁰¹ Begrenset til dem jeg har skrevet om i denne studiens siste kapittel

opplevd å bli plassert i en bås merket «utlending». På den annen side, har ingen av informantenes etterkommere byttet navn.

11. 5. 1 Ungarsk navn kjentes hemmende, navnebytte

Som nevnt, har en av informantene byttet navn. Han byttet både sitt ungarske for og etternavn, med et norsk klingende. Hva var grunnen til at informanten byttet til et helnorsk navn?

Var det fordi han følte seg så norsk, eller var det et resultat av bemerkninger? Har han blitt forbigått ved ansettelse eller rett og slett gått lei spørsmål omkring navnets bakgrunn?

Denne informanten var ung da han kom til Norge.²⁰² Han gikk på vanlig norsk skole og lærte seg norsk språk fra grunnen av, både skriftlig og muntlig. I så måte var han den av Flekkefjords 1956 immigranter som kunne være vanskeligst å avsløre som utlending, med unntak av navnet.

Han byttet navn rundt 1980 og forteller at byttet delvis var et resultat av at han har følt seg hemmet av sitt utenlandsk klingende navn, spesielt når han til stadighet måtte forklare eller stave etternavnet for nordmenn. Stundom har han også lurt på om navnet gjorde at han ble forbigått når han har søkt på jobb.

I 1988 flyttet informanten til Ungarn, der han ble boende noen år. Han jobbet da på oppdrag for sin norske arbeidsgiver. I denne sammenheng, vil jeg peke på et lite paradoks.

Informanten vokste opp i Norge og følte seg helt som nordmann, men følte seg stemplet som utlending. Derfor byttet han til et norsk navn.

Etter at han hadde foretatt dette navnebyttet, bodde han en årrekke i Ungarn. I den perioden, var situasjonen snudd. Nå var han på en måte hjemvendt ungarer, med norsk navn.

Informanten forteller, at det norske navnet ikke bydde på problem i Ungarn, fordi han stort sett brukte sitt ungarske navn i daglig omgang med ungarere.

²⁰² Informant 6. Sira. 07. 02. 2013

11. 6 Opplevde Flekkefjords ungarere fall i sosial status?

Som nevnt, var de norske 1956 ungarerne i hovedsak arbeidsfolk, enten faglærte eller ufaglærte. De gikk inn i yrker de stort sett var kvalifisert til, selv om mange av dem måtte arbeide en del år i Norge før stillingen tilsvarte deres kvalifikasjoner.

Mange av de faglærte ungarerne opplevde det å måtte starte som ufaglært, som en sosial degradering. Dette var ikke så greit for ungarerne, som kom fra en kultur der det var vanlig med sterkere markering av sosial avstand enn det som var vanlig i Norge.²⁰³

Som vi har sett, taler mye for at Flekkefjords ungarere begynte i jobber som stort sett svarte til kvalifikasjonene. Noen av dem hadde vært i ufaglært arbeid i Ungarn og de som var faglærte gikk inn i stillinger som stort sett svarte til kompetansen.

Flertallet av informantene forteller at de var fornøyde med å komme raskt i arbeid og at de egentlig ikke hang seg opp i hva slags stillinger de ble tilbudt.²⁰⁴ For dem betydde det mest at de kom seg i gang. Slik sett ser det ikke ut til at sosial status eller rang knyttet til arbeidslivet eller sosial klasse ble særlig skadelidende.

Når jeg først er inne på betraktninger omkring sosiale forskjeller, har eksempelvis Tjelmeland pekt på at den norske likhetskulturen ble verdsatt av mange immigranter. For eksempel skriver han om en adelig person, som kunne fortelle, at man i Wien ble foraktet om man jobbet i fabrikk, mens holdningen var en helt annen i Norge, der hardt manuelt arbeid ble verdsatt.

Har informantene noen betraktninger omkring den norske enhetskulturen?

Flere av informantene forteller at de satte stor pris på den norske enhetskulturen, spesielt i forbindelse med arbeidslivet. Samtidig har to av dem fortalt, at de likevel opplevde et visst klaseskille også i 1950 – tallets Flekkefjord, sammenliknet med 2013.²⁰⁵

En av disse forteller, at selv i Flekkefjord krevde øvrigheten og byens velstående borgere ganske stor respekt og en viss underdanighet fra menig mann. Dette gjaldt ikke minst fra utlendingene (outsidere) som hadde fått komme til byen. Han forteller samtidig, at dette i for seg ikke var så veldig problematisk for ham på den tiden. Han var ung, takknemlig og vant

²⁰³ Tjelmeland & Brochamnn. 2003: 60

²⁰⁴ Informantene 1, 2, 3, 4 og 5

²⁰⁵ Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012 og informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

med slikt fra Ungarn, der man fryktet presten like mye som «herren selv», for ikke å snakke om det hemmelige politiet.²⁰⁶

11. 7 Hvordan opplevdes Flekkefjords boligmarked?

Som jeg har vært inne på ovenfor, snudde mange steder den gode stemningen overfor ungarerne etter et års tid, når det gjaldt popularitet på arbeidsplasser. Dette stemningsskiftet gjorde seg også gjeldende for ungarere på boligjakt.

Det ble fra enkelte hold hevdet at det pågikk grov diskriminering når det var tale om ungarske leietakere på pensjonater og at de heller ikke fikk leie seg egne hus.²⁰⁷ Også Morgenbladet trakk fram disse problemene, der sosialkurator i flyktningrådet, Ragnhild Frafjord uttalte, at det nesten var umulig å finne husvære til ungarere, selv om pensjonat hadde ledige rom.

Problemene var størst i større byer, som Oslo og Trondheim, der både Adresseavisen og Arbeideravisa rapporterte om problemene. Ifølge Aftenposten gikk man imidlertid ikke så langt som å kalle dette for rasediskriminering.²⁰⁸ Aftenposten rapporterte at det var friksjon, nær sagt over alt, men at det gikk noe lettere på mindre steder. Hvordan var det i Flekkefjord?

Ingen av mine informanter forteller om noen spesielle problemer i forbindelse med innkvartering og bolig de første årene. De vektlegger snarere hvor imøtekommende og hjelpsomme folk var. Dette gjaldt ikke bare den aller første tiden, da byens innbyggere nærmest hadde «forpliktet» seg til å støtte (jæmfør mottakelsen), men også tiden etterpå. Noen av informantene forteller, at de nesten fikk et slags slektsforhold til etablerte familier i byen som de leide bolig hos og som ble faddere til noen av 1956 ungarernes barn ol.²⁰⁹

Når Flekkefjords ungarere stadig vekk understreker at byens innbyggere var hjelpsomme, kan man ikke se bort fra at folk på små steder faktisk var mer velvillige enn folk i større byer. En faktor som sikkert også spilte inn på boligmarkedet, var at det gjaldt litt andre boforhold i utkantstrøk enn i større byer. En ting er at det i stor utstrekning var innkvartering i private eneboliger i Flekkefjord, sammenliknet med for eksempel Oslo, der det ofte var snakk om leiligheter i boligblokker. I Flekkefjord unngikk man derfor at mange ungarere ble konsentrert på samme sted.

²⁰⁶ Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012

²⁰⁷ Aftenposten. 30. 09. 1958 (aften)

²⁰⁸ Aftenposten. 30. 09. 1958 (aften)

²⁰⁹ Informant 1. Flekkefjord. 05. 11. 2012 og informant 3. Hauge dalane. 17. 11. 2012

11. 7. 1 Informantenes forhold til naboer

I dette punktet, vil jeg trekke inn Elias teori om etablerte og outsiders, som impliserer at det var et skille mellom gamle og nye innbyggere i et boligfelt. Spørsmålet blir derfor om informantene har opplevd å stå utenfor et nabofellesskap. Jeg har forsøkt å få fram nyanser mht. hvordan opplevde informantene dette.

Innledningsvis vil jeg bare nevne, at flertallet av informantene byttet bopel flere ganger i løpet de første årene, hvorav noen flyttet noen bort fra Flekkefjord for en tid. Et par av disse var til sjøs, en av dem flyttet til en annen liten sørlandsby og en som var ung, begynte i utdanning. Tre av informantene ble boende i Flekkefjord by hele tiden.²¹⁰

Felles for alle Flekkefjords 1956 immigranter var at de bodde de første årene i leide boliger, før flertallet rundt 1970 etablerte seg i egne eneboliger. Slik sett, var informantene en parallell til ungarere på Østlandet, som også bedret boforholdene i løpet av fem til ti år.²¹¹

Fire av informantene bygde hus i Flekkefjordregionen, en femte i en annen sørlandsby, mens ytterligere en fikk bygget seg hus i en nabobygd.

a) Lite forskjellsbehandling fra «innfødte nordmenn»

En av informantene sier at han ikke har følt seg forskjellsbehandlet som utlending. Han forteller at lokalbefolkningen i byen (Flekkefjord) har vært vennlige, imøtekommende, og innstilt på å hjelpe nykommerne til rette. Samtidig forteller han at han og de andre ungarerne i byen var innstilt på å tilpasse seg norske forhold.²¹²

Han tror at deres motiverte holdning som nykommere, betydde mye for nordmennenes holdning til dem. Han tror det hadde blitt vanskeligere om de var unnasluntrere.

Denne informanten forteller, at han heller ikke har følt seg som noen outsider i lokalmiljøet i byggefeltet, der han har bodd i mange år. Han forteller at de hadde mye omgang med folk i området, og følte aldri at de ble holdt utenfor. Han opplevde at han og familien ble godtatt helt fra begynnelsen, samt at folk i nabolaget var vennlige og hjalp til når han bygde seg hus.

²¹⁰ Dette var informant 1, 2 og «7»

²¹¹ Kramer. 1986: 129

²¹² Informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

Informanten som flyttet til en annen sørlandsby forteller en lignende historie. Både hun og den norske ektefellen var nye i miljøet, men følte seg ikke utestengt på noen måte.²¹³

b)Litt plaging i begynnelsen, etter at han flyttet

En informant forteller at han ikke opplevde noen form for mobbing, mens han bodde i Flekkefjord. På den annen side opplevde han tendenser til «mobbing» fra lokal ungdom, da han og familien flyttet til konas hjembygd for å etablere seg der.

Denne mobbingen, gjaldt bare den første tiden og dabbet av etter hvert. Han er ikke sikker på om denne holdningen kom av at han var utlending, eller om det kort og godt var fordi han var ny i lokalmiljøet.²¹⁴

En annen informant forteller en historie som ligner foregående. Han flyttet flere ganger, hver gang til et nytt sted. Det virker som om også han måtte gjennom en innkjøringsperiode, før det gikk seg til. Ifølge informanten gikk for det meste i ganske harmløs mobbing fra lokal ungdom, som fant på ulike spillopper eller kom med ukvemsord, men informantene forteller også at han følte at de voksne i nabolaget var skeptiske til ham i begynnelsen.²¹⁵

11. 8 Identitet og kultur. Integrering eller assimilering

Har informantene følt press om å bli tilpasset det norske samfunnet? Har de noen gang følt at de måtte bli assimilert for å bli godtatt?

Som jeg var inne på i teorikapittelet, kan en innvandrers innta ulike posisjoner i forholdet til sitt nye land.

Moderne innvandringspolitikk opererer med forståelse av integrering som den ønskede tilpasningsform. Integreringsidealet impliserer en målsetning om at immigranter skal tilpasse seg majoritetssamfunnet, samtidig som de skal vedlikeholde sin opprinnelige kultur og identitet. På 1950 – tallet, var det derimot tanken om assimilering, som var kjernen i norsk innvandringspolitikk. Assimilering, står på mange måter som en motsetning til integrering og innebærer at nasjonale minoritetskulturer blir oppslukt av den norske majoritetskulturen.

I Punktene nedenfor, beveger jeg meg derfor inn på informantenes opplevde tilhørighet og oppfatninger omkring etnisitet. For å finne ut noe om dette, ser jeg først på informantenes

²¹³ Informant 5. Sira. 19. 09. 2012

²¹⁴ Informant 3. Hauge i dalane. 09. 01. 2013

²¹⁵ Informant 6. Sira. 24. 10. 2012

forhold til hjemlandet, Ungarn. Deretter vil jeg finne ut noe om hva slags forhold de har hatt til andre ungarere i utlendighet og om de har følt noe fellesskap med disse.

11. 8. 1 Forholdet til Ungarn

I dette punktet vil jeg undersøke hvordan informantene har forholdt seg til Ungarn, både i årene etter 1956, men også på et mer generelt plan. Jeg har igjen forsøkt å tydeliggjøre ulike posisjoner.

a) Kulturpendling

En informant forteller at det gikk nesten 13 år etter flukten, før han reiste tilbake til Ungarn. Etter først å ha fått norsk statsborgerskap midt på 1960 – tallet, fikk denne informanten i 2008 også tilbake sitt ungarske statsborgerskap. Han har i de senere år også bygd seg hus i Ungarn. Fram til 2011 har han og kona, bodd halvt om halvt i Norge og Ungarn. Han forteller at det er flere grunner til at det har blitt slik: Da han har ungarskfødt kone, har han pleiet et nærmere forhold til Ungarn enn mange av de andre ungarerne i Flekkefjord.

Han har også tatt hensyn til sin svigermor. I Ungarn har det vært skikken at man selv tar seg av sine gamle, i større grad enn i Norge. Informanten forteller, at han og kona derfor har hatt hans svigermor boende hos seg noen år. Dette er i seg selv noe av grunnen til at de har pleiet et ganske nært forhold til Ungarn, fordi det ble for vanskelig for henne å rive seg helt løs fra hjemlandet.²¹⁶

Ytterligere en av informantene, som bare var 11 år da han kom til Flekkefjord, var bosatt i Ungarn i voksen alder, fra 1988 til 1997. I den perioden han bodde i Ungarn, jobbet han som prosjektleder på oppdrag for Telenor. I løpet av disse årene, underviste han også periodevis i engelsk ved universitetet i Pecs.²¹⁷

Denne informanten forteller at det i første rekke var jobben som drev ham til Ungarn. På grunn av at han snakket ungarsk, var et opplagt valg, da firmaet hans trengte ledere til oppdrag i Ungarn. Der traff han sin kone nummer to og stiftet familie, som ble med til Norge da han dro hjem etter endt oppdrag.

²¹⁶ Informant 4, Oslo. 17. 10. 2012

²¹⁷ Informant 6. Sira. 24. 10. 2012

Informanten forteller, at det var greit å bo i Ungarn for en periode, men han understreker at han ikke ble fortrolig med verken det ungarske folkelynnnet eller det offentlige velferdsapparatet. I tillegg savnet han sin mor, som bodde i Norge.

Etter at han flyttet tilbake til Norge, har han ikke hatt noe særlig kontakt med Ungarn.

b)Kontakt, men ikke kulturpendling

To av informantene reiste hjem til Ungarn på ferie i 1972. Denne første turen etter flukten, gikk med tog fra Sverige, via Øst – Tyskland og Tsjekkoslovakia.²¹⁸

En av disse informantene forteller, at han var spent før gjensynet med Budapest, foreldrene og lillebror etter 16 år i utlendighet. Det var ganske små kår der borte.

De tre brødrene, hadde sin ungarske mor på besøk i Norge, ved flere anledninger. Dette var noe som både de og moren satte stor pris på. På den annen side, var det aldri snakk om at moren eller andre i den ungarske slekten skulle flytte etter til Norge.

Likevel har ikke hjemlengselen vært plagsom for de tre informantene som er brødre. En av dem forteller at han ikke har lengtet tilbake til Ungarn. Han var ung da han dro, og har alt i Norge, der han trives. Denne informanten understreker at han heller aldri har følt at han «skyldte» hjemlandet å vende hjem.²¹⁹

Flertallet av informantene forteller at de har følt seg mer som turister enn som hjemvendte når de har vært på ferie i Budapest. Disse informantene forteller i tillegg, at turene til Ungarn har blitt sjeldne med årene, etter at foreldrene døde og den øvrige ungarske slekta begynte å tynnes ut.²²⁰

Flere av informantene har også fortalt, at de i en del år drev og sendte penger hjem til foreldre og slekt i Ungarn.²²¹

c)Dro aldri tilbake

Ytterligere to av informantene har fortalt, at de aldri dro tilbake i Ungarn. Den ene av disse forteller at hun vegret seg for å vende tilbake på grunn av vanskelige familiære forhold.²²²

Den andre som aldri dro tilbake, har fortalt at dette delvis hang sammen med at han har slitt med traumer etter krigshandlingene i Budapest. Han ble påført både fysiske og psykiske

²¹⁸ Informant 1 og 3

²¹⁹ Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012

²²⁰ Informant 1, 2 og 3

²²¹ Dette var informant 1, 2, 3 og 4

²²² Informant 5. Sira. 19. 09. 2012

skader etter de russiske granatangrepene i Budapest, som også gjorde ham arbeidsufør. Han har fortalt at han aldri hadde lengtet hjem og at han hadde trivdes i Flekkefjord i alle år. Jeg har ikke oppdatert informasjon fra denne ungareren, på grunn av at han døde i 2010. Han bodde de siste årene av sitt liv på et eldre senter i Flekkefjord.²²³

11. 8. 2 Forholdet til andre ungarere i utlendighet

I dette punktet har jeg forsøkt å finne ut litt mer om hva slags forhold informantene har hatt til andre ungarere, på individnivå.

En norsk undersøkelse på Østlandet, fra 1980 – tallet, viste at ungarere i Oslo, var tilbakeholdne i å pleie omgang med landsmenn.²²⁴ Heller ikke mine informanter, har gitt uttrykk for at de har sett noen verdi i å sosialisere med sine tidligere landsmenn, bare fordi at de var ungarere. Det skal påpekes, at når jeg skriver om informantenes forhold til «andre ungarere», tenker jeg i denne omgang på ungarere utenfor Flekkefjords 1956 gruppe. Nedenfor har jeg forsøkt å kontrastere synspunkt og vinklinger som skilte seg ut.

a) Vegret seg for kontakt med ungarere – dårlige holdninger

En av informantene forteller et illustrerende eksempel på sitt forhold til andre ungarere i utlendighet. Dette eksempelet stammer fra 1960 – tallet, da han var i utenriksfart på norsk skip. I møtet med fremmede land og kulturer, følte han at han ble «ekstra norsk».

I 1960 hadde han enda ikke fått norsk pass, noe som kunne by på problemer i noen land, spesielt USA.²²⁵

Som norsk sjømann i utenriksfart, traff informanten ofte på ungarere rundt om i verden. Han forteller at dette var noe han vegret seg for. En av grunnene til denne vegringen, var at han mente andre ungarere i utlendighet tilkjennega «dårlige holdninger». Ett av ankepunktene hans, var det han oppfattet som dårlig moral og lojalitet til de land og samfunn de var kommet til. Han legger til, at han mislikte at de var veldig bevisste på å være ungarere i utlendighet. Informanten forteller at han mer enn en gang ble uglesett av andre ungarere på grunn av sitt ønske om å bytte ut denne ungarske gruppeidentiteten og heller kalle seg nordmann.

b) Ungarere vegret seg for kontakt med Flekkefjords ungarere – var blitt for norske

²²³ «Informant 7». Intervju, Agder, Flekkefjord tidende. 05. 01. 2007

²²⁴²²⁴ Kramer. 1986: 138

²²⁵ Informant. 3. Hauge i dalane. 17. 11. 2012

Et par av informantene gir et eksempel, på at valg av språk har vært en kilde til uoverensstemmelser med andre ungarere i Norge.²²⁶

Informantene forteller, at de har opplevd å få negative kommentarer fra ungarske landsmenn i rogalandsdistriktet, på grunn av at de har foretrukket å snakke norsk seg imellom i Flekkefjord i stedet for ungarsk.

Valget om å snakke norsk i stedet for ungarsk, gjaldt mellom de tre som var brødre, men også generelt når ungarerne i den lille sørlandsbyens traff hverandre. På grunn av dette opplevde Flekkefjords ungarere at «utenforstående» ungarere fra Rogalandsdistriktet omtalte dem som svikere og sa at han ikke kunne ha sosial omgang med dem.²²⁷

11. 8. 3 1956. Revitalisering av NUFO. Etnisk inkorporering?

I det følgende, vil jeg se på om ungarske immigranter fra 1956 kan ha følt seg som en etnisk minoritetsgruppe. Har informantene tatt stilling til dette. Har de for eksempel søkt fellesskap med andre landsmenn i Norge?

Norsk ungarsk forening, NUFO, eksisterer fremdeles anno 2013.

Foreningens uttalte formål er å opprette og utvikle et godt forhold mellom Norge og Ungarn, på alle samfunnsnivå – også statlig. Opp gjennom årene, har foreningen kommet med jevnlig oppdaterte publiseringer av Ungarn - relatert materiale. Ved et par anledninger, har foreningen også gitt bøker, blant annet ved 1956 opptøyenes 50 – års markering i 2007.

NUFO, som ble grunnlagt i 1937, ble fra starten av drevet med midler fra bidragsytere i norsk næringsliv, som hadde spesiell tilknytning til Ungarn. De samme bidragsyterne var sentrale også på 1950 – tallet. Etter at foreningen lå nede under og rett etter andre verdenskrig, betydde 1500 ungarske kaldkrigimmigranter en revitalisering av foreningen i 1956/57. I denne epoken var Odd Nansen, Fridtjov Nansens sønn, en pådriver og ble i 1957 valgt til styreformann.

Det ungarske interessefellesskapet fikk i 1960 sitt eget hus i Oslo, Magyar Otthon, «Det ungarske hjem». Det ungarske hjem ble stiftet av Norsk – Ungarsk forening og Katolsk flyktningshjelp og ble sentralt for mye av NUFOs virksomhet.²²⁸

²²⁶ Informant 3. Hauge i dalane. 17. 10. 2012 og informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

²²⁷ Informant. 3. Hauge i dalane. 17. 11. 2012

²²⁸ Kramer. 1986: 139

Økt aktivitet rundt 1960, må bety at i alle fall noen av de ungarske immigrantene så seg selv som en del av en definert etnisk gruppe, med fellesinteresser. Foreningen drev en mangfoldig virksomhet, der det å hjelpe ungarske flyktninger å løse problemer og hjelpe dem å finne seg til rette i Norge, var sentralt. I årene 1958 – 63 ga foreningen ut bladet Bulletin, der flyktningene fikk nyttig informasjon om norske forhold, samtidig som det også var fokus på foreningens arrangement og minnedager som dagen for oppstanden og Ungarns nasjonaldag 15. mars.²²⁹ Det kan ikke være tvilsomt at foreningens aktiviteter og tilbud var mest relevant for flyktningene den første tiden de var i landet. Dette var en tid preget av usikkerhet, der det var trygt å ha et slags fellesskap å forholde seg til.

NUFO oppgir da også selv, at dens mest aktive periode var på 1950 – og 60 – tallet og at behovet for foreningen minket etter hvert som ungarene fant seg til rette og ble integrert i det norske samfunnet.

Selv om det ikke finnes tilgjengelig oversikt over medlemstall fra 1950 – tallet, går utviklingen fram av medlemsmassens utvikling på 1960 - tallet: i 1964 var det 204 registrerte medlemmer. I 1967 hadde det minket til 127.

Fra 1968 av gikk foreningen mer over til å bli en kulturell brobygger mellom Norge og Ungarn, idet foreningen da mente flyktningene i stor grad hadde funnet seg til rette.²³⁰

Dette styrker en generell oppfatning om at ungarene, ikke har vært særlig aktive i å flagge som gruppe, men holder snarere en lav profil som enkeltindivid, sammenliknet med andre etniske grupper. Dette har også i stor grad vært tilfelle når det gjelder Flekkefjords ungarene. Ingen av Flekkefjords 1956 ungarene, har noen gang vært medlem av NUFO. Når informantene ikke har vært medlem av NUFO, kan dette for det første vitne om at de ikke så noen verdi i å holde kontakt med hjemlandet. For det andre at de både var innstilt på å starte på nytt og klare seg selv. For det tredje, har samtlige informanter poengtert at de har holdt en lav profil i det norske samfunnet, der det har vært viktig for dem å ikke stikke seg ut.²³¹

²²⁹ Kramer. 1986: 138

²³⁰ NUFO. Bulletin. Juni 68

²³¹²³¹ Informantene 1, 2, 3, 4, 5, og 6

11. 8. 4 Finkultur og klasseskille

Både NUFO og den ungarske studentforeningen holdt møtene sine i lokalene til det ungarske hjem. Flere av informantene i Julian Kramers undersøkelse på 1980 – tallet, hadde hatt stor glede av NUFOs virksomhet i det ungarske hjem. Dette gjaldt både på det sosiale og på det praktiske plan.

På den annen side tyder mye på at folk fra den ungarske arbeiderklassen ikke følte seg hjemme i «det ungarske hjem». Det viste seg at ungarere med arbeiderklassebakgrunn oppfattet foreningen som en «finkulturell» klubb som opprettholdt klasseskillet de kjente fra Ungarn. Disse følte utestengt i dobbelt forstand, både av NUFOs finkulturelle og av studentforeningens intellektuelle profil.²³²

Som jeg har vært inne på ved flere anledninger, var flertallet av de norske 1956 immigrantene nettopp arbeidsfolk. Det var også Flekkefjords ungarere, informantene.

En av informantene fra Flekkefjord, forteller, at han ved flere anledninger ble invitert på tilstelninger i regi av NUFO. Han tok ikke aktivt del i foreningens virksomhet, men det hendte han var innom «det ungarske hjem» for å spise og være sosial når han var på jobb i Oslo området.²³³ Informanten forteller at han ikke følte seg helt dus med foreningen, men har ellers en ganske nøytral beskrivelse av NUFO og det ungarske hjem.

En annen informant, forteller at han ved ett tilfelle var innom på «det ungarske hjem» i Oslo, på begynnelsen av 1960 – tallet.²³⁴ Den gang ble han invitert med dit av en ungarsk kamerat han besøkte i Oslo.

Denne informanten følte snart at dette ikke var stedet for ham. Han fikk et inntrykk av at dette var en klubb for «finkultur», der de tilstedeværende kun var interessert i å pleie ungarske kontakter og framheve sin ungarske identitet. Samtalen gikk på ungarsk, det var ungarsk mat, ungarsk musikk og lignende. Informanten forteller at han ønsket å snakke norsk i forsamlingen, noe som ikke ble godt mottatt. Da informanten derpå spurte noen av de tilstedeværende hvorfor de ikke heller dro hjem til Ungarn hvis det først og fremst var ungarsk språk, tradisjon og kultur de ønsket, fikk han negativ respons og kommentarer om at han var blitt for norsk.

²³² Kramer. 1986: 139

²³³ Informant 6. Sira. 24. 10. 2012

²³⁴ Informant 3. Hauge i dalane. 17. 11. 2012

11. 9 Nasjonal identitet. Hvor norske informantene føler seg

Jeg vil nå forsøke å belyse spørsmålet om tilhørighet og nasjonal identitet med en ny vinkling og vender fokus over på informantenes forhold til Norge. På spørsmål om hvor norske de føler seg, svarer samtlige av informantene mine, at de føler seg hundre prosent norske. Dette gjelder også dem som har ungarsk kone og tidvis har drevet kulturpendling.

Spørsmålet blir hva «hundre prosent norsk» innebærer. Hvor norske har informantene blitt, nordmenn eller ungarere i diaspora? Har de utviklet nasjonalfølelse overfor det norske samfunnet?

Aller først har jeg ønsket å avklare hvorvidt den gode mottakelsen de fikk i 1956 har fått noen betydning for informantenes fornorskingsprosess.

En av informantene forteller at den gode mottakelsen var et mentalt løft, som motiverte for å bli værende i Norge. Sånn sett var kontrasten stor til det de forlot i Ungarn. Han forteller at velkomsten gjorde at man virkelig fikk lyst til å yte sitt beste i det nye samfunnet.²³⁵

En annen informant forteller at det ikke er noen overdrivelse å si at den overveldende mottakelsen betydde en del. Denne informanten fortalte andre ungarere han kjente, både andre steder i Norge og i utlandet (England) om måten han ble mottatt i Flekkefjord. Selv om det hadde vært god mottakelse også andre steder, ble mange overrasket - ingen hadde opplevd noe liknende som i Flekkefjord.²³⁶

Informantene er samstemte på dette punkt. På den annen side følte nykommerne som nevnt et visst forventningspress.

For å understreke sin nasjonalfølelse, forteller en informant at han i årenes løp har fått henvendelser fra nordmenn som har ønsket å benytte seg av hans «kompetanse» som utlending (ungarer).

Slike forespørsler har ofte kommet fra folk som har hatt behov for anbefalinger eller reiseguide for storbyferie i Budapest. Andre ganger har det vært henvendelser fra skoler i nærområdet, som har ønsket at han skulle holde foredrag for skoleklasser. Informanten forteller at det riktignok har vært smigrende å få slike henvendelser, men han har alltid takket nei når han har blitt bedt om å «opptre som utlending». Det er ikke slik han ser seg selv.²³⁷

²³⁵ Informant 4. Oslo. 17. 10. 2012

²³⁶ Informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

²³⁷ Informant 3. Hauge i dalane. 09. 01. 2013

11. 9. 1 Informantenes forhold til sin ungarske identitet

Har informantene gjort noe fra eller til for å bevare sin ungarske identitet?

En av informantene forteller at han hele tiden har ønsket å bli en del av det norske samfunn. Dette har på mange måter betydd at han har bygget opp en ny norsk identitet. Han forteller at han ønsket å bli en del av det norske samfunnet, både i jobbsammenheng og privat.

En annen informant forteller, at han tidlig bestemte seg for å bli værende i Norge og har derfor ikke sett nytten av at barna skulle lære seg noe om ungarsk språk og kultur. Denne informanten forteller, at han hele tiden har følt seg som en del av det norske samfunnet og har også ønsket at barna hans skulle føle dette på samme måten.²³⁸

Informanten minner også på at de var så unge da de flyktet. Derfor hadde de på en måte ikke noen tradisjoner å ta vare på: de eldre, som behersket kulturtradisjonene ble igjen i Ungarn.

Flere av informantene forteller, at de ikke har pleiet morsmålet i særlig grad.

Som jeg har vært inne på tidligere, har bare et mindretall av Flekkefjords 1956 ungarere drevet noen form for kulturpendling, selv om de fleste av dem har vært i Ungarn på ferie ved flere anledninger. Riktig nok med unntak av to informanter, som enten har eller har hatt ungarsk ektefelle og bodd i Ungarn i perioder.²³⁹

En av informantene forteller at han i mange år har følt seg mer norsk enn ungarsk.

Han forteller videre at han aldri lengtet hjem til Ungarn og at han ikke behøvde å bo lenge i Flekkefjord, før han var overbevist om å bli værende i byen.

De eneste gangene han på en måte har tatt vare på sin ungarske identitet eller har snakket ungarsk, har enten vært i forbindelse med ferie i Ungarn, eller når han og brødrene har blitt sittende her i Norge og mimret litt om gamle dager hjemme i Ungarn.²⁴⁰

Denne informanten understreker at han ønsket å lære seg norsk med en gang han kom til Norge, og forteller at han i mange år har følt seg mer norsk enn ungarsk.

Etter som årene gikk, var det nesten bare morsmålet som minnet ham om at han også har en ungarsk identitet. Han forteller at det hender han mimrer litt om Ungarn når han kommer

²³⁸ Informant 2. Flekkefjord. 17. 10. 2012

²³⁹ Dette er informant 4 og 6

²⁴⁰ Informant 1. Flekkefjord. 05. 11. 2012

sammen med andre ungarere i nærmiljøet, men med årene snakker de sjelden ungarsk med hverandre. Det har blitt mest naturlig å snakke norsk sammen.

11. 9. 2 Informantene om fornorskingspress

Jeg har allerede vært inne på at en del av ungarerne fra 1956, stemte med føttene for andre gang. Av Flekkefjords tolv ungarere, dro jo fem videre.

Mange dro fordi de fikk store problemer med assimileringssideologien bak den norske innvandringspolitikken, som innebar desentralisert utplassering av flyktningene. Dett hang i sin tur sammen med enhetskulturen i et Norge som var på sitt aller norske på 1950 – tallet, med veldig få utenlands fødte i landet.

Hvis man legger sammen disse faktorene, skulle kanskje mye tale for at 1956 ungarerne kjente et visst assimileringsspress.

I dette punktet skal jeg se på om informantene har følt noe press om å bli assimilert, eller om de har følt at de måtte bli helt fornorsket for å bli godtatt. Jeg har trukket fram enkelte illustrerende utsagn.

a) Ønsket å bli værende. Ønsket å bli godtatt

Alle informantene forteller at de har gjort det de har kunnet for å passe inn og bli godtatt av nordmenn. Et flertall av informantene forteller at de ikke har følt noe press fra verken samfunnet eller sin norske svigerfamilie om å bli assimilert.

En av informantene forteller at han ikke har følt press om å bli helnorsk, ikke engang fra sin norske kone.²⁴¹ Denne informanten hevder bestemt at han har fått lov å bevare sin ungarske identitet, i den grad han har villet. Å bli en del av norsk kultur og skikk har vært hans eget valg.

Han forteller videre, at det at han ikke har følt press kanskje har gjort det lettere å tilpasse seg i sitt eget tempo. Informanten forteller i tillegg at kona i alle år har oppfordret ham til å pleie kontakt med Ungarn, for eksempel ved å reise dit på ferie for å besøke slekt.

Samtidig forteller informanten, at han var innstilt på å bli en del av det norske samfunnet og tenkte ikke på at det skulle være viktig å ta vare på ungarsk identitet. Han har ikke angret på at han ble værende i Flekkefjord, og har aldri vurdert å reise tilbake til Ungarn.

²⁴¹ Informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

Beskrivelser av fornorskingsprosessen, som ligner den ovenfor, går igjen hos de fleste informantene. To av informantene har på den annen side også ytret at de har måttet tilpasse seg og gi etter for sin norske ektefelle på et par punkt.²⁴²

Det ene punktet er barneoppdragelse, der de har måttet gi opp den autoritære linjen de var opplært til fra hjemlandet. «Det var ikke trivelig å alltid skulle være den strenge».

Det andre punktet disse to informantene forteller om, er at de hadde lyst til å lære barna sine å snakke ungarsk, noe de måtte gi opp, fordi de opplevde at deres norske ektefelle motsatte seg dette.

b) Han trivdes best sammen med sine landsmenn

En av informantene forteller en liten episode som illustrerer det syn han hadde på nasjonal tilhørighet etter noen år i Norge.²⁴³

Tidlig på 1970 - tallet jobbet han to halvårsperioder i Danmark, på oppdrag for sin norske arbeidsgiver. I Danmark arbeidet han sammen med flere andre nordmenn. I tillegg til nordmennene var det også to innleide «svenske» 1956 ungarere, som arbeidet på samme plass. Disse to svensk ungarerne var kritiske til sin landsmann (informanten), fordi de mente at han hadde blitt for norsk. Dette begrunnet de med at han snakket norsk og foretrakk å omgås sine norske arbeidskamerater på fritiden.

Informanten forteller, at de to svensk ungarerne irriterte seg over ham på grunn av dette og mente han heller skulle omgås sine landsmenn (altså ungarere), i stedet for nordmenn.

«Men det var jo akkurat det – å omgås sine landsmenn – nordmennene, han gjorde».

11. 9. 3 Nasjonaldag

Om man drar til Ungarn og spør en ungarer om hva som er landets fremste merkedag og nasjonaldag, kan man få forskjellige svar.

Noen vil svare 4. juli (1456), til minne om da Ungarn seiret over den tyrkisk - osmanske hæren ved Beograd. Andre vil si 20. august, da man minnes Ungarns grunnlegger og første konge, hellige Stefan (Istvan) og landets første grunnlov. Atter andre vil si 15. mars (1848), da Ungarn fikk en frihetsgnist i kampen mot Habsburg dynastiet. Til sist, står 23. oktober (1956) for mange som den store merkedagen.

²⁴² Informant 1. Flekkefjord. 05. 11. 2012 og informant 3. Hauge i dalane. 17. 11. 2012

²⁴³ Informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

Uten å presisere eller utdype, stilte jeg flere av informantene mine spørsmålet om når de feirer nasjonaldag. Alle svarte de, litt forundret over spørsmålet, at det er jo 17. mai.

Jeg formulerte spørsmålet litt om, for å forsikre meg om at de ikke bare svarte det de «trodde jeg ville høre», altså den norske nasjonaldagen, og spurte så rett ut hva som er Ungarns nasjonaldag.

To av dem svarte ganske bestemt, at det er 20. august.²⁴⁴ De fleste ble likevel en smule overrumplet av spørsmålet, og måtte erkjenne at de ikke var helt oppdatert på hva som er Ungarns nasjonaldag. Kanskje den var endret etter at østblokken falt i 1989/90?

Hvordan skal man tolke dette? En sak er det at det, som nevnt, går an å peke på forskjellige ungarske merkedager og at man dermed kan være usikker. En annen sak er det når flertallet av informantene gir uttrykk for at Ungarns nasjonaldag ikke er relevant for dem og poengterer at det er den norske nasjonaldagen de feirer.

11. 10. Sosial inkludering. Tilskrevet identitet, eller hvor norsk en immigrant får lov å bli

Den sosiale status en nykommer har, er tilknyttet flere faktorer. For eksempel vil nordmenns generelle anerkjennelse og aksept bety mye. Kan en utenlandsfødt, eller etterkommer av en utenlandsfødt (outsider) noen gang helt og holdent bli innlemmet i de etablertes kretser, eller er det snakk om et betinget medlemskap?

Ofte trekker den etablerte gruppen, i dette tilfellet nordmenn, opp grenser for hvor norsk en utlending kan bli. Disse grensene viser seg noen ganger ved at nykommerne er norske nok i noen sammenhenger, mens de i gitte situasjoner blir minnet om at de tross alt ikke er innfødte (hvilket i og for seg er korrekt). En tidligere undersøkelse har eksempelvis vist at en del ungarere opplevde at de ble regnet for «gode nordmenn», når det gikk bra på jobben, mens de ble minnet på at de bare var ungarere når det gikk dårlig.²⁴⁵

På den annen side, hender det at innfødte nordmenn trekker slike grenser, uten at det verken er bevisst eller av vond vilje. Nedenfor holder jeg fram et par eksempel på informantenes erfaring med dette siste.

a) Er det lenge siden du var hjemme?

²⁴⁴ Informant 4 og 6

²⁴⁵ Kramer.1986: 149

En av informantene forteller at han etter ganske kort tid i Norge, regnet seg som en del av det norske samfunnet. Han mener det kanskje kan være riktig å si at han har følt seg så norsk som nordmenn har gitt ham lov til.²⁴⁶

Han fortalte om en liten episode som illustrerer hva han mener. For noen år siden, da han var seksti, var han og hjalp en ung ektefødt nordmann på førti med å få start på traktoren hans. Det var ettermiddag, og han kom rett fra middagsbordet hjemme hos sin kone. Traktorens eier lurte på om det var lenge siden han hadde vært hjemme? Informanten skjønnte hvor han ville med spørsmålet, men gjorde seg litt «dum» og svarte at nei, det var bare en halvtime siden han var hjemom og spiste middag. Ja, greit, svarte traktorens eier, «men er det lenge siden du var hjemme i Ungarn»?

Å, det var det du mente. Informanten var bare sytten år da han kom til Norge og forteller at han ikke har regnet Ungarn som sitt hjem på mange år. For ham føltes det litt rart at en nordmann som hadde levd kortere enn han selv hadde bodd i Norge, kunne ha rett til å regne seg som mer norsk enn han. Informanten forteller at i slike øyeblikk føles det som om alt strevet med å tilpasse seg og bli godtatt har vært forgjeves.

Informanten legger til at han føler seg helt norsk, eller ønsker å være det. Når nordmenn til stadighet har gjort ham oppmerksom på sin utlendighet, har han på en måte blitt «bedt om» å være seg bevisst sin annerledeshet.

Således opplever han på en måte at nordmenn setter grenser for hvor norsk han får bli.

b) Sammenliknet med andre ungarere – minnet på at de tross alt ikke var helt norske

En annen informant forteller om en episode han husker spesielt godt. Han har i så godt som hele sitt yrkesaktive liv jobbet på samme sted, i samme bedrift.²⁴⁷

Episoden han forteller om, fant sted etter at han hadde vært i jobben noen år. Anledningen var at det ble ansatt en «ny» ungarer på fabrikken. Noen tid senere, kom fabrikk sjefen en dag bort til informanten og skrøt av hvor fornøyd han var med arbeidsinnsatsen hans. Fabrikk sjefen fortsatte, hvorpå han til informanten, at den nye ungareren på langt nær holdt samme standard, som 1956 generasjonen.

Informanten husker at han i første omgang opplevde dette som et stort kompliment og en anerkjennelse av arbeidsinnsatsen sin.

²⁴⁶ Informant 3. Hauge i dalane. 09. 01. 2013

²⁴⁷ Informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

På den annen side, ble jo de etablerte 1956 ungarerne i dette konkrete tilfellet målt opp mot den nye ungareren, som om ungarere var en egen nisje av mennesker. Han kunne ikke huske at han noen gang fikk slike kompliment i sammenlikning med nordmenn.

Selv om fabrikk sjefen sikkert sammenliknet i beste mening, ble informanten minnet på at de tross alt ikke var norske, selv om sammenlikningen var positivt ment.

11. 11 Informantenes tilpasning. «Følger norsk skikk og tradisjoner»

Som jeg har vært inne på ovenfor, har informantene gitt uttrykk for at de har blitt helt norske. I denne forbindelse, kan man spørre om det finnes noen betingelser eller kriterier som må oppfylles for å bli anerkjent som nordmann. Må man f. eks ha et visst minimum av språkferdigheter, en viss botid i riket eller visse holdninger?

På den annen side. Hva mener informantene det å være norsk innebærer? Noen av informantene har bedyret at de følger norsk skikk og tradisjoner og framholder at dette var viktige sosialiseringfaktorer, både for å tilpasse seg i hverdagen, men også for å bli godtatt av nordmenn. Dette gjelder også han som fant seg ungarsk ektefelle.²⁴⁸

De tre informantene som er brødre, har alle fortalt, at de i løpet av de første årene, var så heldige å bli godt kjent med en etablert familie i Flekkefjord. Hos denne familien fikk de en god innføring i hva som var skikk og bruk og god etikette i det norske samfunnet.²⁴⁹

I de påfølgende punktene vil jeg se litt nærmere på hvordan informantenes norskhet har kommet til uttrykk på ulike områder.

11. 11. 1 Religion og kulturtilpasning

Ungarere flest, var overveiende katolikker. En undersøkelse fra 1980 – tallet, antydte at veldig mange av ungarerne på Østlandet hadde holdt fast på sin katolske tro.²⁵⁰

Hvordan var det med Flekkefjords ungarere? Kom dette verdigrunnlaget i konflikt med det norske, eller hjalp det dem til å bli akseptert i et nytt land?

²⁴⁸ Informant 4. Oslo. 17. 10. 2012

²⁴⁹ Informant 1, 2 og 3

²⁵⁰ Kramer 1986: 152

Det må med en gang nevnes, at alle informantene forteller at de ikke har vært praktiserende katolikker. Alle Flekkefjords ungarere som ble gift i Norge, valgte enten statskirkelig eller borgerlig vielse. Av de to som hentet ektefelle fra hjemlandet og ble viet i Ungarn, hadde den ene katolsk vielse.²⁵¹

En av informantene mine forteller at han aldri vært noen sterkt troende katolikk. For ham var religionen for det meste synonymt med noe som var innfelt i ungarsk skole og kulturtradisjon. I oppveksten i Ungarn, var ikke religion noe man valgte selv.²⁵² Kirkegang og tjeneste hos presten var en selvfølgelig ting man ikke motsa. Denne informanten forteller, at religion derfor var noe han for det meste forbandt med ungarsk skikk og bruk – ikke tro i betydningen livssyn.

Når det gjelder selve kulturmøtet, har flere av informantene ment, at overgangen gikk bra. For det første lå ikke norske tradisjonene så veldig langt unna det de var vant med. En av dem påpekte, at så lenge de ikke var sterkt troende, hadde de heller ikke noen spesielle prinsipper å ivareta. Derfor følte det også helt greit å justere seg om til norske skikker.²⁵³

11. 11. 2 Seremonier og livs ritualer

Selv om de fleste informantene sier de ikke har noe forhold til religiøsitet, har alle valgt å følge norske tradisjonelle høytider og overgangsritualer.

Eksempelvis, forteller en av informantene forteller at han så det å døpe og konfirmere barna i den norske statskirken, som en naturlig del av det å tilpasse seg normen i det norske samfunnet²⁵⁴.

På den annen side, forteller den samme informanten, at det er tvilsomt om hans norske kone ville ha godtatt andre løsninger om han hadde ønsket det, som f. eks katolsk vielse eller katolske ritualer i hverdagen. Sann sett mener han at det nok har betydd en del at han giftet meg med en norsk kvinne. De andre informantene, som fant norsk ektefelle, har kommet med lignende uttalelser.

11. 11. 3 Kulturformidling, holdninger og språk

Når jeg har kommet inn spørsmålet om sosialisering og fornorsking, er det ett stikkord som går igjen blant informantene - tilpasningsevne.

²⁵¹²⁵¹ Informant 4. Oslo. 17. 10. 2012

²⁵² Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012

²⁵³ Informant 5. Sira. 19. 09. 2012

²⁵⁴ Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012

Som jeg har vært inne på, har de fleste av informantene vært opptatt av å tilpasse seg det norske samfunnet. Samtidig gir de uttrykk for at de har vært opptatt av å legge forholdene til rette for at også barna skulle passe inn i det norske samfunnet.

Denne holdningen gjenspeiler seg for det første i informantenes navngiving av sine barn. Alle barna som har en norsk og en ungarskfødt forelder (blandet ekteskap), har fått vanlige norske døpenavn. Også de barna som har to ungarskfødte foreldre, har fått navn som er typiske for Norge, selv om disse navnene, i omskrevet form, også er vanlige i Ungarn.

Også i synet på hvilket språk som ble snakket i hjemmet eller det å følge norsk tradisjon i forskjellige sammenhenger, har flertallet av ungarerne prioritert tilpasning til norske forhold. Et par av informantene forteller, at dette har betydd at de ikke har ønsket at barna skulle lære seg noe om ungarsk språk og kultur.²⁵⁵

En av disse informantene forteller at han fryktet at kulturpendling skulle gå på bekostning av barnas tilegnelse av norskspråklige ferdigheter. Han mente dessuten, at om barna skulle lære seg å snakke ungarsk, kunne dette svekke deres tilhørighet til det norske samfunnet. Han hadde ikke planer om å returnere til Ungarn og så ikke nytten av at barna skulle lære seg ungarsk språk. Informanten forteller at han regnet seg som norsk og ønsket at barna skulle se dette på samme måten.

11. 11. 4 Barneoppdragelse

Bortsett fra det hel ungarske ekteparet, har informantene fortalt, at de fikk utfordret sin tilpasningsevne når det gjaldt barneoppdragelse.

Flere av informantene foreller, at det i begynnelsen oppsto en liten kulturkonflikt i hjemmet når det gjaldt barneoppdragelse, som i Ungarn var ganske autoritær. Når det gjaldt etikette, takt og tone og respekt for foreldre og andre autoriteter, var 1956 immigrantere vant til helt andre forhold i Ungarn enn i Norge.

Flere av informantene forteller at barn i hjemlandet var pålagt å titulere alle voksne de eller dem, også mine egne foreldre.²⁵⁶ I Norge var barneoppdragelsen noe mykere i formen enn de var vant med fra Ungarn. Eksempelvis, forteller en av informantene, at det ikke var så greit å alltid skulle vær den strenge forelder og at det tok litt tid før han klarte å legge om stilen.²⁵⁷

²⁵⁵ Informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012 og informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012

²⁵⁶ Informant 1. Flekkefjord. 05. 11. 2012 og informant 4. Oslo. 17. 10. 2012

²⁵⁷ Informant 3. Hauge i dalane. 09. 01. 2013

Et par av informantene, med blandet ekteskap, oppgir uenighet om barneoppdragelse som en kilde til mange konflikter i hjemmet.

11. 11. 5 Norsk militærtjeneste

En annen faktor de ungarske immigrantene holder fram, når det blir spørsmål om de føler seg som nordmenn, er at de har avtjent sin verneplikt i det norske forsvaret.

En av informantene forteller at han har gjort tjeneste i det norske forsvaret (heimevernet), der han var kokk i 15 år.²⁵⁸ Også hans bror har framholdt at han hadde samme type militærtjenestetjeneste.

Et par av de andre informantene var til sjøs i utenriksfart i noen år og ble glemt bort av forsvaret. Da de etter hvert «gikk i land», var det ikke noen som kom på å innkalle ham til militærtjeneste.²⁵⁹

En fjerde informant forteller at han var i den norske marinen i åtte år, der han også fikk utdanning.

11. 11. 6 Engasjement - aktiv i lokalmiljøet

Et par informanter holder fram at det har vært viktig å engasjere seg i det norske samfunnet.

En av disse informantene forteller, at han i alle år har vært ganske aktiv i ulike aktiviteter i lokalmiljøet. Dette hadde han drevet med, både den første tiden i Flekkefjord og i senere år i konas hjembygd. Han mener selv at dette er grunnen til at han har kommet godt inn i ulike miljø i lokalsamfunnet og blitt kjent med folk. Han har blant annet vært med å drive bygdas amatørteater i over tretti år.²⁶⁰

Flere av informantene framholder at det er viktig å ha et generelt samfunnsengasjement. De forteller at de har vært ganske engasjert i det som skjer i samfunnet, både gjennom å følge med i media, delta i diskusjoner på jobb og gjennom det å være pliktoppfyllende og stemme på politiske parti ved valg.

²⁵⁸ Informant 1. Flekkefjord. 05. 11. 2012

²⁵⁹ Dette var informant 3 og 4

²⁶⁰ Informant 3. Hauge i dalane. 11. 09. 2012

11. 11. 7 Norske mattradisjoner

Alle informantene forteller at de setter pris på norsk mat og norske mattradisjoner. De forteller at de gjerne spiser tradisjonell norsk mat ved de ulike høytidene, som lammelår i påsken, ribbe eller pinnekjøtt til jul og kalkun på nyttår.

De fleste av dem forteller at det ikke var vanskelig å legge om til norske matvaner, fordi de rett og slett liker norsk mat. En av informantene har på den annen side understreket, at det hadde vært utenkelig for hans norske kone å spise noe annet.

I Ungarn er kjøtt eller fjærfe, som kylling, blant de vanligste rettene på middagsbordet. En informant forteller at han var uvant med å spise fisk, som f. eks kokt torsk, da han kom til Norge og at det nok tok noen år før han var fortrolig med slik mat. Han fikk ofte bemerkninger fra sin kone om at han måtte bli mer norsk i matveien.²⁶¹

Informanten som bor deler av året i Ungarn, forteller at han spiser både norsk og ungarsk mat. Han må jo ta hensyn til både kona og svigermor, som begge er ungarske.

11. 12 Privat omgangskrets, arbeidskamerater, ungarere og konas familie

Alle informantene forteller at de i alle år hatt nordmenn i sin private omgangskrets.

Denne omgangskretsen inkluderte både arbeidskamerater, nordmenn i nabolaget, andre ungarere i lokalmiljøet og ektefelles slekt (for dem i blandet ekteskap).

Med ett unntak, forteller alle informantene at kontakten med nordmenn har avtatt med årene, spesielt etter at de ble pensjonister. De siste årene har informantene for det meste pleiet omgang med hverandre og til dels ektefelles slekt. De tre informantene som er brødre, har selvsagt en del kontakt seg imellom, i tillegg til at de også stadig er oppdatert på sine ungarske landsmenn i lokalmiljøet.²⁶²

Denne utviklingen gjelder også den informanten som bor deler av året i Ungarn. På grunn av at han tidvis bor i Ungarn, har han naturlig nok i større grad kontakt med andre ungarere, selv om han presiserer at det er Norge, ikke Ungarn som er hans base i livet.²⁶³

²⁶¹ Informant 3. Hauge i dalane. 09. 01. 2013

²⁶² Informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

²⁶³ Informant 4. Oslo. 17. 10. 2012

11. 13 Hjemme igjen

Denne studien skal jo i stor grad handle om identitet og tilhørighet. Derfor kan kanskje følgende være av interesse.

Etter mange års flytting både i inn og utland (Ungarn), har de to informantene som er mor og sønn, atter flyttet tilbake til den egnen der det hele begynte i januar 1957. Både mor og sønn bor på det samme lille tettstedet, som ligger et par mils biltur fra Flekkefjord.

Begge disse informantene forteller at det følte naturlig for dem å flytte hjem på sine eldre dager. De har også understreket at det er dette lokalmiljøet som er hjemme for dem.²⁶⁴

Med dette utsagnet i mente, er det kanskje grunn til å tro at det er tilknytningen til denne egnen som framfor noe definerer deres norskhet.

Det har også vært et visst samhold, Flekkefjords 1956 ungarere imellom. En av dem var aldri tilbake i Ungarn og ble heller ikke gift. De andre ungarerne i byen fungerte derfor som «nærmeste familie», helt til hans død i 2010.²⁶⁵ I 2007 uttalte han til Agder, at han ikke ville byttet bort Flekkefjord med noe annet sted.²⁶⁶

En informant har bedt om å bli sitert, når det gjelder hans syn på hjemme – borte. Når han i dag ser tilbake, oppleves det ikke som om han dro i utlendighet da han flyktet i 1956, men at han tvert imot kom hjem, da han kom til Flekkefjord i januar 1957 og har vært hjemme helt siden da. Perspektivet blir derfor omvendt. Det er foreldrene og slekten hans som har bodd på et fremmed sted i et fremmed land i alle disse årene, ikke han.²⁶⁷

11. 14 Informantene. Etablerte outsiders og over tilpasset?

Informantene har tilkjennegitt en ganske sterk vilje til å tilpasse seg norske forhold på forskjellige områder. På mange måter kan det virke som om de har ønsket å distansere seg fra Ungarn og å viske ut sin ungarske identitet.

Har informantene også blitt holdningsmessig erkenorske, som for eksempel det å «mislike» svensker? Under dette punktet, vil jeg derfor se om man kan spore det Friedrich Heckmann kaller overtilpasning. Har de blitt «mer katolske enn paven»?

²⁶⁴ Informant 6. Sira. 07. 02. 2013

²⁶⁵ Dette var «Informant 7», jmført informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

²⁶⁶ Agder. Flekkefjord Tidende. 05. 01. 2007

²⁶⁷ Informant 2. Flekkefjord. 08. 10. 2012

Alle informantene reagerer med engasjement, hvis jeg kommer inn på emnet norsk innvandringspolitikk anno 2013. De distanserer seg fra dagens norske innvandringspolitikk og har sterke innvendinger mot både integrerings og velferdspolitikken, som de mener er for liberal. I denne sammenheng, har en av informantene også understreket, at de som kom i 1956 ble invitert av den norske stat (jamfør overføringsflyktninger) og var ikke asylsøkere.²⁶⁸

De tar altså sterkt avstand fra det bildet som dominerer moderne innvandringsdebatt, der innvandrere framstilles som om de uten videre kan komme til Norge og heve dagpenger og andre trygdeytelser fra NAV.

Informantene mener dette kjennes urettferdig, tatt i betraktning at 1956 immigrantene, ikke fikk all verdens hjelp fra den norske stat. Etter et kort opphold på mottak, ble de utplassert i distriktene, fikk litt språkopplæring og ble henvist jobb og bolig. Resten måtte de klare seg selv.

Selv om overgangen til et nytt land nok ikke var enkel for 1956 ungarene, kjennes det riktig å sette ting i perspektiv. 1956 immigrantene var tross alt relativt privilegert. Som politiske helter, fikk de flyktningstatus, på samme måte som tsjekkere og slovakere fra 1948, selv om de fleste ungarene strengt tatt ikke passet i kategorien. Dette sikret dem et minimum av starthjelp. Mye tyder på at 1956 ungarene også fikk en lettere overgang til norske forhold, sammenliknet med jødiske og tsjekkosllovakiske flyktninger, på slutten av 1940 - tallet.²⁶⁹

Som jeg har vært inne på tidligere, fortalte en av informantene meg, at han selv ble møtt med skepsis fra enkelte nordmenn, den første tiden han var i Norge. Denne informanten må erkjenne at han ser et lite paradoks når han jamfører de holdninger han nå til dagens (2013) norske innvandrere, med de holdninger han selv ble møtt med, blant enkelte nordmenn på slutten av 1950 – tallet.

Informanten medgir derfor, at det er en liten tankevekker, at han selv kan ha blitt formidler av de samme negative holdningene som han en gang ble møtt med.²⁷⁰

Informanten forklarer, at etter snart en mannsalder i Norge, har man jo opparbeidet litt fartstid som nordmann og blitt ganske norsk i både holdninger og meninger. Han vil ikke underslå, at han nok har blitt veldig «norskpatriotisk» i synet på dagens innvandring til Norge. Samtidig

²⁶⁸ Informant 6Sira. 07. 02. 2012

²⁶⁹ Tjelmeland & Brochmann. 2003: 59

²⁷⁰ Informant 3. Hauge i dalane. 09. 01. 2013

forteller han at han dette ikke slår ham sånn uten videre, fordi han rett og slett har sluttet å se på seg selv som innvandrer.

11. 15 Noen slutninger omkring etablerte og outsiders

Når jeg skal til å oppsummere, er det i utgangspunktet to forhold jeg skal si noe om.

Det ene er forholdet mellom etablerte og outsiders. Har de blitt forskjellsbehandlet eller følt seg som outsiders?

Den andre faktoren jeg skal si noe om, er informantenes identitet. Har det vært bevegelse i syn på tilhørighet? Hvor norske har de blitt?

På den ene siden, kunne jeg forsøkt å skille disse to spørsmålene fra hverandre i en oppsummering. På den annen side, mener jeg at de griper inn i hverandre og henger så nøye sammen, at dette blir vanskelig. Derfor vil jeg trekke noen slutninger i flere trinn, der jeg har hele problemkomplekset for øye.

Det later til at flertallet av informantene har opplevd å bli mobbet eller uglesett i forskjellige sammenhenger. I noen tilfeller har dette helt klart hatt sammenheng med dem som utlendinger. Da tenker jeg i første rekke på norskspråklige ferdigheter, problemer med utenlandsklingende navn og lignende. En av informantene opplevde også å bli mobbet i en årrekke i det norske forsvaret, på grunn av at han var ungarsk.

På den annen side har flertallet av informantene, i et etablert - outsider perspektiv, framholdt at de har blitt godt mottatt og inkludert i lokalsamfunnet, både på jobb og privat.

Når dette er sagt, virker det som om det har vært en viss progresjon i informantenes forhold til etablert – outsider rollen. Det ser ut som om de ungarske 1956 immigrantene har måttet gå gjennom en trinnvis utvikling i forskjellige oss – dem relasjoner. For eksempel fortalte flere av informantene at de måtte gjennom en innkjøringsperiode, når de flyttet og etablerte seg på et nytt sted.²⁷¹

Samtidig undergikk informantene en fornorskingsprosess, der de selv har framholdt tilpasningsevne og det å «ligge lavt», som mulige suksessfaktorer. I denne resosialiseringsprosessen, har mange av informantene uttrykt at de strebet etter å tilegne seg norske ferdigheter. De har selv vektlagt at tilegnelse av norske hverdagskulturelle ferdigheter, som skikk og bruk, etikette, språkferdigheter, matvaner og lignende har vært viktige for å få

²⁷¹ Informant 3. Hauge i dalane. 09. 01. 2013 og informant 6. Sira. 24. 10. 2012

innpass i det norske samfunnet. Den bakenforliggende hensikten med dette, må jo ha vært å endre status fra outsider til innsider.

Hvis jeg skulle si noe om konfliktene som oppsto på den sosiale arena, eksempelvis på dansetilstelninger og lignende, kunne jeg på den ene siden slått meg til ro med rapporter om at ungarerne var asosiale og vanskelige.

I en slik slutningsrekke, kunne jeg også støttet meg på at ungarsk deltakelse på feil side i to verdenskriger, viste at de rett og slett var bråkmakere.

På den annen side, kan kanskje noe av forklaringen på at ungarere kom i konflikt med nordmenn ved sosiale tilstelninger henge sammen med den ungarske immigrantgruppens beskaffenhet i seg selv. For det første besto den ungarske 1956 gruppen i hovedsak av unge menn, som i seg selv nok var mer aktive i selskapslivet enn om de f. eks hadde vært etablerte familiefedre.

I denne sammenheng, er det derfor en mulighet for at det var nordmenns gjestfrihet som nådde en grense i oss – dem forholdet til ungarerne (outsiderne), når det ble snakk om et konkurranseforhold. Derfor kan man vel ikke utelukke, at i det minste noen av konfliktene oppsto fordi unge norske menn reagerte på det de oppfattet som konkurranse om en begrenset ressurs, i dette tilfellet norske kvinner

11. 15. 1 Noen slutninger omkring tilpasningsstrategier og identitet.

I det ovenstående, har jeg påbegynt en slutningsrekke. I dette punktet vil jeg bygge ut denne tankerekken, trinnvis. For det første vil jeg anta at følelsen av å gå fra outsider til innsider også vil påvirke et menneskes opplevde tilhørighet og identitet. For det andre, kan man kanskje si at identiteten er sirkulær, slik at et menneske føler tilhørighet på ulike nivå.

Jeg har prøvd å finne ut litt om hvilke tilpasningsstrategier Flekkefjords 1956 ungarere har valgt. Jeg har eksempelvis sett på om informantene har forsøkt å beholde sin særpregede identitet, med tilfang fra to kulturer eller om de har valgt å la seg assimilering og la seg oppsluke av majoritetskulturen.

I den forbindelse, har jeg sett litt på i hvilken grad Flekkefjords ungarerne mener de har en dobbel identitet eller om de aktivt har forsøkt å ta vare på den delen av seg som var ungarsk.

Et par av informantene kan sies å ha drevet kulturpendling i en viss utstrekning. Disse har, eller har hatt ungarsk ektefelle, de har barn som snakker ungarsk og har i tillegg bodd perioder i Ungarn.²⁷²

De øvrige informantene har gitt uttrykk for at de har vært innstilt på å la seg assimilere, det vil si vende ryggen til sin ungarske identitet og satte mye inn på å tilpasse seg norske forhold. Flekkefjords ungarere altså ikke sett noen verdi av å sosialisere med norsk - ungarere generelt, eller å holde en kulturell link til Ungarn. Den forbindelsen de har ønsket å ha med Ungarn, har de ordnet helt individuelt og privat.

Alle informantene erklærer at de føler seg helt norske, også de som har drevet en eller annen form for kulturpendling. Det er et lite paradoks, at den ene av de to som har drevet kulturpendling også er den eneste av informantene som har byttet til et helnorsk navn, noe han gjorde før han bosatte seg noen år i hjemlandet.

11. 15. 2 Individuell tilpasning og lokalt samhold

Jeg har også prøvd å finne ut i hvilken grad informantene kan ha følt seg som en etnisk minoritetsgruppe, om de for eksempel har søkt fellesskap med andre landsmenn i Norge. Undersøkelsen viser, at Informantene ikke har følt noe etnisk fellesskap, med andre ungarere i Norge, men at de snarere har gitt uttrykk for at de tar avstand fra kontakt med andre ungarere.

Ungarerne som slo seg til i lokalmiljøet i Flekkefjord og omegn, forteller altså at de først og fremst har oppfattet seg som individ, ikke som medlem av et ungarsk fellesskap. Flere av mine informanter har understreket at de bevisst har styrt unna ungarere i årene som har gått siden 1956, idet de tar avstand fra det de betegner som en «ungarsk – nasjonalistisk» grunnholdning blant ungarere flest.

Som jeg har vært inne på, har informantene fortalt at de har opplevd å få negative kommentarer fra ungarske landsmenn i rogalandsdistriktet, på grunn av at de har foretrukket å snakke norsk seg imellom i Flekkefjord, i stedet for ungarsk. Følgelig opplevde disse informantene at «utenforstående» ungarere fra rogalandsdistriktet mente de var svikere som han ikke kunne ha sosial omgang med.²⁷³

²⁷² Dette var informant 4 og 6

²⁷³ Informant. Flekkefjord

Etter min mening, kan hendelsen jeg nettopp har referert på flere måter peke ut retningen for slutningsrekkene mine.

For det første. Det at de ville snakke norsk, også seg imellom, markerte vilje til å tilpasse seg norske forhold, altså la seg assimilere.

For det annet, mener jeg at hendelsen ikke bare viser informantenes forhold til andre ungareres holdninger mht. det å fornorske seg, men at den også kan indikere at Flekkefjords 1956 immigranter på en måte hadde utviklet en slags ungarsk lokalhabitus, som impliserte at ungarere fra andre norske regioner kan ha blitt regnet som outsiders. Jeg kommer tilbake til dette nedenfor.

11. 15. 3 Lokalt samhold, lokal tilhørighet

I dette punktet, vil jeg bygge videre på ovenstående slutningsrekke.

Som nevnt, har Flekkefjords ungarere hevdet, at de skydde unna det å ha omgang med sine tidligere landsmenn.

I denne sammenheng, har jeg tidligere antydnet at en norsk undersøkelse fra 1980 - tallet, viste at den samme trenden gjaldt blant ungarere i f. eks Oslo. Samtidig viste undersøkelsen at ungarere i en mindre østlandsby i større grad sosialiserte med hverandre enn dem i Oslo, selv om det også i denne byen ble utvist «måtehold».²⁷⁴ Med dette perspektivet i mente, vil jeg nå prøve å trekke noen slutninger omkring mine informanter.

For det første. Når det gjelder informantenes dårlige erfaringer med NUFO, kan man vel ikke se helt bort fra betydningen av at NUFOs ledelse var elitepreget med en finkulturell profil og at foreningen derfor ikke evnet å virke samlende på norske 1956 ungarere, som i hovedsak var folk fra arbeiderklassen.

På den annen side, ligger jo Flekkefjord også et stykke unna Oslo, slik at man heller ikke kan utelukke at den geografiske avstanden til hovedstaden i seg selv spilte en viss rolle når det gjaldt omgang med f. eks NUFO.

Før jeg går videre med resonnementet, vil jeg legge til, at informantene ikke kjente hverandre før flukten i 1956 (bortsett fra de tre som var brødre). Dermed var storparten av Flekkefjords ungarske immigranter så godt som fremmede for hverandre da de kom til byen i 1957.

²⁷⁴ Kramer. 1986: 138

Hvis jeg nå atter trekker inn informantenes utsagn om at de har skydd omgang med sine tidligere landsmenn, har jo flertallet av Flekkefjords ungarere likevel hatt jevnlig kontakt og sosial omgang med ungarere (hverandre internt), i alle sin år som nordmenn.

Dette er i og for seg ikke så rart, med tanke på at tre av dem var brødre. Kanskje man kan si at brødrene har utgjort kjernen i dette lokale fellesskapet og at de ble et slags referansepunkt for de andre ungarerne i lokalmiljøet.

Derfor, på tross av at Flekkefjords ungarerne selv hevder de har tatt avstand fra andre ungarere, både dem som er i Ungarn og dem som er i Norge, ser ut til at de har utviklet vennskap og samhold seg imellom. Et slikt vennskap kom til uttrykk, da en av 1956 immigrantene giftet seg i Ungarn og en av Flekkefjords andre ungarere var forlover.²⁷⁵

Jeg har også vært inne på at noen av informantene, har fungert i rollen som nærmeste pårørende for ungareren som ikke hadde noen familie i Norge.

Poenget mitt er derfor, at informantene har hatt et nært lokalt fellesskap og kjent en eller annen form for fellesinteresse med resten av gruppen som kom til Flekkefjord i januar 1957.

11. 15. 4 Hjemme

Til slutt vil jeg komme med noen betraktninger, om det kanskje er den lokale tilhørigheten, som definerer informantenes norskhet.

Når informantene har fortalt om konflikter, forskjellsbehandling eller mobbing, har samtlige understreket at problemene de har opplevd i liten grad gjorde seg gjeldende Flekkefjord og omegn. I lokalmiljøet er de kjent, alle vet hvem de er og de har ikke hatt særlige problemer der. Informantene understreker altså, at det stort sett var andre steder i Norge at problemene gjorde seg gjeldende. Disse utsagnene indikerer kanskje at en av grunnene til at de føler tilhørighet til dette lokalmiljøet, er at de der kan regne seg som etablerte, ikke outsiders.

På et åpent spørsmål om tilhørighet (uten å presisere nivå), svarer informantene at de er flekkefjæringer. De understreker selv sin lokale tilhørighet.

På dette punkt kan man kanskje si at de har internalisert et vanlig norsk perspektiv på sirkulær identitet. Med dette mener jeg at identitet og tilhørighet noen ganger defineres ut fra nasjonalitet (norsk), ofte ut fra landsdel eller fylke, men først og fremst står hjembyen/bygda - det vakreste sted på jord.

²⁷⁵ Informant 4 ble gift, informant 2 var forlover

Dette perspektivet, kommer også til uttrykk i det tilfellet der mor og sønn på sine eldre dager har flyttet tilbake til det lokalmiljøet, der det hele startet i 1957. Mor hadde bodd i en annen sørlandsby i mange år, mens sønnen både hadde bodd i nabofylket, Rogaland og en årrekke i Ungarn.

Disse to informantene forteller selv, at det er Flekkefjord og omegn, som for dem er hjemme.

Flere av informantene har gitt uttrykk for at en av grunnene til at de har lagt vekt på å internalisere norsk kultur, har vært hensynet til andre generasjon. De ønsket ikke barna skulle føle seg som fremmede (outsidere) i sitt hjemland, Norge.

I siste kapittel vil jeg se litt nærmere på om denne holdningen kommer til uttrykk, blant annet gjennom andre generasjons yrkesvalg.

12. Andre generasjon. Kulturelt medlemskap

Ifølge Knut Kjeldstadli, kan andre generasjons utdanningsvalg være en indikator på kulturelt medlemskap og tilpasning. Søking til kulturnøytrale fag, som tekniske og naturvitenskaplige kan tale mot kulturelt medlemskap, mens søking til kulturbundne humanistiske, kan tale for at andre generasjon føler et slikt medlemskap. I dette kapittelet skal jeg derfor se litt på hva slags fagkrets andre generasjon har valgt.

Hva har vært viktigst for andre generasjon, adgang til økonomisk eller kulturell kapital?

Kapital, kan betegnes som et gode som er tilkjent verdi innen det felt den er aktuell. Når jeg vil finne hvilken form for kapital andre generasjon har prioritert, er det for å kunne si noe om hvilket felt de har orientert seg mot.²⁷⁶ Jeg bruker uttrykket kulturell kapital om det å tilegne seg kulturbunden, norsk, kompetanse, altså humanistisk akademiske fag.

12. 1 Andre generasjon. Utvalget

Før jeg går i gang med selve analysen, vil jeg si et par ord om andre generasjon ungarere. Skulle man i 2013 gi seg i kast med en bred undersøkelse av etterkommere av norske 1956 ungarere, ville man stått overfor et krevende detektiv arbeid.

For det første, kommer dette av at 1956 ungarerne for det meste giftet seg med innfødte nordmenn. Personer med bare en utenlands født forelder blir jamført statistisk sentralbyrå ikke registrert som innvandrere eller etterkommer av innvandrere i noen statistikker. Dette er tilfellet for et flertall i mitt utvalg, som har en utenlandskfødt og en norsk forelder (blandet).

To av informantene fant seg hver sin ungarske ektefelle, som de fikk henholdsvis to og tre barn med.²⁷⁷ Derfor kan totalt fem i mitt andre generasjons utvalg per definisjon kalle seg innvandrere.

Med litt kunnskap om vanlige ungarske etternavn, kunne man kanskje funnet fram til noen av etterkommerne. På den annen side, hadde det likevel blitt vanskelig å finne barn av de 1956 ungarere som hadde tatt norsk etternavn. Det ville heller ikke vært enkelt å finne de etterkommerne som selv har endret navn, enten ved giftermål eller av andre grunner.

²⁷⁶ Bourdieu. 1995: 75

²⁷⁷ Informant 4, har to barn. Informant 6, fikk tre barn med sin ungarske ektefelle

Imidlertid har jeg bare måttet forholde meg til et begrenset utvalg fra et lokalmiljø som jeg kjenner godt. Derfor opererer heller ikke denne delen av studien med et tilfeldig utvalg, men baserer seg på tilgjengelig informasjon om fjorten etterkommere etter primærinformantene.

Ni av dem er barn fra blandede ekteskap, mens fem har to ungarske foreldre.

Det eksisterer ytterligere noen etterkommere, men disse er holdt utenfor studien fordi jeg mangler kunnskap.

Alle andre generasjons ungarene i undersøkelsen bor i Norge i 2013. Seks av dem bor i Flekkefjord og omegn, en bor i Nord - Norge, to bor i Oslo, tre bor på Jæren og ytterligere to på Sørlandet. Det er altså ingen som har flyttet til Ungarn, selv om to av dem har foreldre som er bosatt der store deler av året.

12. 2 Habitus. Utdannelse og yrkesvalg

Jeg har allerede gjort rede for teori og skal bare kort repetere litt omkring habitus.

Som jeg har vært inne på, kan habitus, beskrives som et tillært, vanebestemt normsystem, som til dels ubevisst styrer aktørens valg i forskjellige situasjoner og sammenhenger. Habitus kan dermed komme til uttrykk i alt fra smak og behag til yrkesvalg.²⁷⁸

Det var få ungarske akademikere kom til Norge i 1956 / 57, ei heller til Flekkefjord. Derfor må vi ha i mente at første generasjon var arbeidsfolk, ikke akademikere.

Dermed er det arbeiderklasse som er andre generasjons habitus i denne sammenheng. Idet habitusteorien opererer med en forståelse av at aktørene ofte reproducerer opphavets disposisjoner, blir spørsmålet i hvilken grad andre generasjons habitus har innvirket på yrkesvalg.

Gjennom korrespondanseanalyse, har Bourdieu sannsynliggjort at habitusrelaterte verdivurderinger gir aktørene ulike posisjoner innen felt, som i sin tur inngår i et større sosialt rom, der det finnes spenninger. De forskjellige habituser, inntar således ulike posisjoner i forhold til hverandre, der enkelte nesten kan regnes som «motpoler».²⁷⁹

Dette impliserer at det finnes klasser og motsetninger, selv om jeg må understreke at det ikke nødvendigvis er snakk om klasser i en marxistisk forstand. Hvis man eksempelvis har arbeiderklassehabitus, vil nok derfor ikke det å orientere seg mot en akademisk, intellektuell

²⁷⁸ Bourdieu. 1996: 15

²⁷⁹ Bourdieu. 1995: 76

habitus være et opplagt førstevalg. Kanskje det var en slik motsetning, som kom til uttrykk i møtet mellom ungarske arbeidsfolk og NUFOs intellektuelle, finkulturelle profil.

Det innledende spørsmålet blir hvilke faglige og yrkesmessige retninger andre generasjon har valgt. Dernest kommer spørsmålet om hvorvidt andre generasjons valg kan kobles til habitus. Hvis det skulle vise seg, at andre generasjon i noen grad har orientert seg mot norsk, kulturbunden kapital, kan dette selvsagt indikere kulturelt medlemskap.

Om det derimot skulle vise seg at andre generasjon har valgt kulturnøytrale fag, der det å tilegne seg økonomisk kapital og materielle goder ble det viktigste parameter ved fag og yrkesvalg, kan man kanskje si at andre generasjons arbeiderklassehabitus har fått gjennomslag.

For å introdusere neste poeng, vil jeg minne om at Flekkefjords 1956 ungarene (informantene) har framholdt at de har blitt norske og formidlet norske verdier til barna.

Hvis man «snur litt på flisa», kan resultatet av undersøkelsen om kulturelt medlemskap, kanskje peke tilbake på første generasjons fornorskingsgrad, idet andre generasjons valg kan indikere hvilke kulturelle normer 1956 ungarene har tilkjent verdi og dermed videreført til neste generasjon.

Når jeg så har kartlagt yrkesvalg og inntektsevne, vil jeg få et grunnlag for å si noe om hvorvidt andre generasjon har utvist noen sosial mobilitet eller har foretatt klassereise. Det ene spørsmålet blir da om andre generasjon har tilegnet seg mer av de godene første generasjon antas å ha verdsatt. Jeg legger først og fremst andre generasjons evne til å tilegne seg økonomisk kapital til grunn for denne vurderingen, hvilket jeg begrunner med en oppfatning av at arbeiderklassens mål med arbeidsinnsatsen først og fremst var å tilegne seg økonomisk kapital, penger, ikke kulturell kapital.

Spørsmålet blir derfor om andre generasjon har tilegnet seg disse ressursene i slik mengde, at det har gitt dem en høyere sosial plassering i samfunnet.

I den grad jeg snakker om klassereise, mener jeg at noen kan ha orientert seg mot et annet sosialt felt, som vanligvis verdsetter andre verdier, altså ikke en marxistisk klasseforståelse.

12. 3 Andre generasjons faglige valg og yrkeskarrierer

Jeg vil nå stille opp de faktiske yrkesvalg andre generasjon har foretatt. Hensikten er, som nevnt, å se om man kan trekke noen slutninger mht. kulturelt medlemskap og sosial mobilitet. Man kan kanskje også si noe om disse valgene kan tilknyttes habitus.

Nedenfor har jeg laget en liten oversikt over andre generasjon ungarere, der jeg har delt dem inn i underkategorier, etter hvem som har valgt kulturbundne og hvem som har valgt kulturnøytrale fag.

Jeg sammenholder fortløpende andre generasjon med deres respektive foreldres utdannelse og karriereutvikling. Dette er gjort for å se om det er noen sammenheng mellom yrkesvalg og habitus, samt posisjonering i forhold til forelder med tanke på sosial eller klassemobilitet.

12. 3. 1 Kulturnøytrale fag, faglig habitus, mobilitet.

Alle andre generasjon i denne kategorien har valgt kulturnøytrale fag

Foreldre: Ungarsk far, norsk mor. Far er fagutdannet, videreutdannelse, med klatrekarriere type 1.²⁸⁰

Andre generasjon:

En tok teknisk yrkesfaglig utdannelse innen sjøfart. Både maskinist og styrmann. Han har også jobbet noen år på land med industrirørlegging og mekanisk arbeid. Jobber i 2013 innen offshore (olje), der han har vært noen år.

Denne andre generasjon har altså valgt en kulturnøytral linje.

Han har skiftet jobb ettersom mulighetene har bydd seg. Han har klatrekarriere type 1.

Dagens lønnsnivå innen offshore tilsier at det har vært en viss sosial mobilitet.²⁸¹

En annen (bror av foregående), tok utdannelse innen elektrofag. Gikk i lære, fikk fagbrev, teknisk fagskole. Jobber i 2013 offshore (olje), der han har vært noen år. Også denne andregenerasjon har valgt en kulturnøytral linje.

Han har utviklet seg gradvis rent faglig, men har også byttet jobb etter som mulighetene har bydd seg. Han har klatrekarriere type 1.

Offshore, oljeindustrien tilsier god lønn og en viss sosial mobilitet.²⁸²

²⁸⁰ Dette er informant 3

²⁸¹ Barn av informant 3

Foreldre: Ungarsk far, norsk mor. Far er ufaglært, med stagnasjonskarriere type 1.²⁸³

Andre generasjon;

En, tok utdannelse innen elektrofag, gikk i lære, fikk fagbrev, teknisk fagskole. Jobber i 2013 offshore (olje), der han har vært noen år.

Denne andre generasjon har valgt en kulturnøytral linje.

Det har vært en faglig progresjon, men han har også klatret gjennom å bytte jobb. Denne personen passer i klatrekarriere type 1 – 2.

Både fagutdannelse (ufaglært far) og lønnsnivået i offshore, oljeindustri tilsier sosial mobilitet.²⁸⁴

En annen fra andre generasjon, har yrkesfaglig utdannelse, men også administrativ yrkeserfaring. Arbeidet som faglært i industribedrift, før han tok tilleggsutdannelse og jobbet med boligsalg. Har i 2013 en administrativ stilling på mellomnivå i en industribedrift.

Han har valgt kulturnøytrale fag. Karrieren hans minner om klatrekarriere type 2.

Fagutdannelse (ufaglært far) samt bevegelse fra arbeider til funksjonær, tilsier sosial mobilitet.²⁸⁵

Foreldre: Ungarsk far, ungarsk mor. Far er faglært og videreutdannet, med klatrekarriere type 1.²⁸⁶

Andre generasjon:

Denne personen er utdannet laborant, jobber på A hus i Oslo. Har valgt en kulturnøytral linje.

Har vært i samme jobb i samme stilling hele tiden. Stagnasjonskarriere type 1.

En bevegelse fra arbeider (far) mot en funksjonærlignende jobb, kan tilsi svak mobilitet.²⁸⁷

Foreldre: Ungarsk far, norsk mor. Far er ufaglært, med stagnasjonskarriere type 1.²⁸⁸

Andre generasjon:

²⁸² Barn av informant 3

²⁸³ Dette er informant 1 og 2, som hadde identisk utvikling

²⁸⁴ Barn av informant 1

²⁸⁵ Barn av informant 2

²⁸⁶ Dette er informant 4

²⁸⁷ Barn av informant 4

²⁸⁸ Dette er informant 1 og 2, som hadde identisk bakgrunn og utvikling

Denne personen har jobbet i ulike bransjer, både som ufaglært innen industrien, og som faglært i langtransport. Jobbet et års tid i det norske forsvaret. Jobber i 2013 innen industri.

Jeg vil plassere ham i stagnasjonskarriere type 2

Han må sies å ha valgt kulturnøytrale fag.

Det kan ikke sies å ha vært noe særlig mobilitet for denne personen.²⁸⁹

Ytterligere en etterkommer passer i samme kategorien. Har hele tiden jobbet i samme stilling innen detaljhandel/butikk. Stagnasjonskarriere type 2.

Han valgte en kulturnøytral linje.

Jeg vil ikke si det har vært noen form for mobilitet.²⁹⁰

Foreldre: Ungarsk mor. Norsk far. Mor er faglært, med stagnasjonskarriere type 2²⁹¹

Denne personen har jobbet som faglært industriarbeider. Vedkommende har byttet jobb noen ganger, men har hele tiden hatt samme type stilling. Stagnasjonskarriere type 2

Det kan ikke sies å ha vært noen sosial mobilitet.²⁹²

12. 3. 2 Kulturbundne fag, faglig habitus, mobilitet

Etterkommerne i denne kategorien har valgt kulturnbundne akademiske fag

Foreldre: Ungarsk far, norsk mor. Far er fagutdannet, videreutdanning med klatrekarriere type 1.²⁹³

Denne personen har en sammensatt utvikling. Han jobbet først som ufaglært innen ulike yrker i industrien, noe som taler i retning av kulturnøytral orientering og stagnasjonskarriere type 2.

I de senere år, har denne etterkommeren utdannet seg innen akademiske fag, som nordisk språk og litteratur, samfunnsfag, jus og historie. Han har fullført lavere akademisk grad (bachelor) og er i sluttfasen av en mastergrad innen samme fagkrets.

Denne etterkommeren orienterer seg i retning av en kulturnbundet fagkrets.

Om man setter tilgang til økonomisk kapital som mål på sosial mobilitet, har han nok ikke beveget seg nevneverdig bort fra sitt opphav. Definerer man derimot klassereise som det å søke mot et annet samfunnsjikt, fra arbeider til akademiker har det vært mobilitet.²⁹⁴

²⁸⁹ Barn av informant 1

²⁹⁰ Barn av informant 2

²⁹¹ Dette er informant 5

²⁹² Barn av informant 5

²⁹³ Informant 3

²⁹⁴ Barn av informant 3

Foreldre: Ungarsk far, ungarsk mor. Far er faglært med videreutdannelse og Klatrekarriere type 1.²⁹⁵

En annen andre generasjon ungarer tok akademisk utdannelse innen juridiske fag. Jobber på universitetet i Oslo. Jeg er litt usikker på hvor jeg skal plassere jus som fag, men det er jo norsk rett som var faget. Det peker i retning av kulturbundne fag.

Da denne personen har hatt samme arbeidsgiver hele tiden, er det litt vanskelig å plassere ham karrieremessig. Det er mest naturlig å plassere ham i en kategori for klatrekarriere.

Han har foretatt klassereise både som akademiker og jurist.²⁹⁶

Foreldre: Ungarsk mor, norsk far. Mor er faglært, med stagnasjonskarriere type 2²⁹⁷

Denne personen arbeidet først som ufaglært innen serviceyrker, før vedkommende tok utdannelse som allmennlærer (4 år). Lærerutdannelsen har en vid fagkrets, men jeg mener at fag som historie, samfunnsfag og norsk språk gjør at man på et vis kan snakke om kulturbundet utdannelse.

Jobber som lærer i folkeskolen, på ungdomstrinnet. Klatrekarriere type 1

Vedkommende har gått fra arbeiderklasse til akademiker og har utvist sosial mobilitet.²⁹⁸

12. 3. 3 Kulturøytrale akademiske fag, faglig habitus, mobilitet

Etterkommerne i denne kategorien havner i en mellomstilling. De har valgt akademiske fag, men ikke norsk kulturbundne.

Foreldre: Ungarsk far, ungarsk mor. Far er faglært, videreutdannet på masternivå. Klatrekarriere type 1.²⁹⁹

Alle de tre andre generasjons ungarene nedenfor, er søsken.

Den første av de tre, har høyere arkitektutdannelse på masternivå. Denne personen har i tillegg eksamen i ungarsk språkfag, avlagt ved norsk universitet.

Nummer to, er i slutfasen av et utdannelsesløp innen økonomi, på masternivå.

Den tredje av disse tre etterkommerne, har utdannelse innen data, på lavere akademisk (bachelor) nivå.

²⁹⁵ Informant 4

²⁹⁶ Barn av informant 4

²⁹⁷ Dette er informant 5

²⁹⁸ Barn av informant 5

²⁹⁹ Dette er informant 6

Disse tre informantene er noe yngre enn det øvrige utvalget i undersøkelsen, og er derfor så tidlig i sin yrkeskarriere, at det ikke kan sies noe sikkert om verken karrieremønster eller sosial mobilitet. På den annen side, taler mye for at de vil havne på omtrent samme «hulle» som sin far.

12. 3 Noen slutninger om kulturelt medlemskap

Avslutningsvis, vil jeg komme med noen betraktninger rundt andre generasjons valg, i forhold til fagkrets som mål på kulturelt medlemskap.

Hvis man i første omgang ser nøkternt på undersøkelsen, viser resultatet at et klart flertall av dette vesle andre generasjons utvalget har valgt kulturnøytrale fag.

Tre fra andre generasjon har enten høyere eller lavere kulturnøytral akademisk utdanning. Av disse tre, har en av dem til alt overmål eksamen i ungarsk språk.

En annen etterkommer har studert jus, som jeg mener kommer i en mellomstilling, i og med at det dreier seg om norsk rett.

Til slutt, har en utdanning som allmennlærer, mens en annen har spesialisert seg innenfor særnorske kulturbundne fag, som nordisk språk og litteratur, norsk historie og samfunnsfag.

Rent mekanisk, skulle man for det første kunne trekke konklusjonen at flertallet av utvalget ikke føler kulturelt medlemskap i det norske samfunnet. Dernest kunne man kanskje utlede, at de som valgte «særnorske fag», i det minste følte et sterkere kulturelt medlemskap enn de som valgte kulturnøytrale.

På den annen side må det vel påpekes, at det jo også finnes mange etnisk «urnorske» nordmenn, som ikke har utdanning innen kulturbundne norske fag, men som likevel vil bedyre en sterk tilhørighet i Norge. Dertil kommer, at det ikke er så lett å måle en subjektiv tilstand, det vil si en opplevelse av tilhørighet.

En bred undersøkelse av andre generasjon og identitet, ville sprengte rammene for denne studien, men nedenfor vil jeg likevel vurdere ytterligere noen faktorer omkring andre generasjons tilhørighet i det norske samfunnet.

12. 4. 1 Overført tilhørighet. Språk og navn

Flere faktorer vil spille inn når man, på et nøytralt plan, skal prøve å si noe om kulturell identitet.

En sak er at alle de undersøkte andre generasjon som er gift, har funnet innfødt, norsk ektefelle og at alle er bosatt i Norge, de fleste i og rundt lokalmiljøet de vokste opp i.

En annen faktor ved fornorsking, er de kulturelle verdier de har fått overført fra sine foreldre, noe jeg kommer inn på i neste punkt. I første omgang tar jeg for meg de distinkte kjennetegn de har fått overført fra sine foreldre, for eksempel språk.

Ingen av etterkommerne fra blandede ekteskap, snakker ungarsk i særlig grad. Vokabularet begrenser seg til enkle ord og fraser, samt å telle på ungarsk. Det begrenser seg kort sagt til et ordforråd, som en hvilken som helst nordmann kunne tenkes å tilegne seg før han reiste på ferie til et fremmed land. I forbindelse med språkopplæring, vil jeg nevne at flere andre generasjon fra blandede ekteskap, har opplevd at deres norskfødte foreldre har vært negativ til at de skulle lære å snakke ungarsk, selv om heller ikke den ungarske forelder var veldig pågående i dette spørsmålet.

Andre generasjon som har to ungarske foreldre snakker godt ungarsk, både fordi de har lært dette hjemme, men også fordi de helt ungarske parene i en viss utstrekning har drevet kulturpendling og oftere drar til Ungarn.³⁰⁰

En av immigrantene har to ekteskap bak seg, ett blandet (norsk) og ett i Ungarn. Barna hans fra det blandede ekteskapet snakker bare norsk, mens de barna som har ungarsk mor, snakker både ungarsk og norsk godt. Disse tre barna er født i Ungarn.³⁰¹

Et klart flertall av Flekkefjords 1956 immigranter var menn. Man skulle kanskje tro at barn av ungarsk mor ville få mer ungarskspråklig opplæring, i og med at mødre på 1960 – og 70 – tallet vanligvis tilbrakte mer med barna enn fedrene. Dette stemmer ikke, så langt det gjelder Flekkefjords kvinnelige 1956 ungarer. Også hun ønsket først og fremst barna fra sitt norske ekteskap skulle lære seg norsk.³⁰²

Den neste faktoren, er at alle Flekkefjords 1956 immigranter som fant seg norskfødt ektefelle, har gitt barna sine tradisjonelle norske navn.

³⁰⁰ Informant 4. Oslo. 17. 10. 2012

³⁰¹ Informant. 6. Sira. 24. 10. 2012

³⁰² Informant 5. Sira. 19. 09. 2012

Dette kan for det første tolkes som at informantene følte tilhørighet i sitt nye land. For det andre var valg av norskklingende navn kanskje et signal om at de ville legge forholdene til rette for at også neste generasjon skulle bli en del av det norske samfunnet.

Dette ser ut til å gjelde også for informantene som fant seg ungarskfødt ektefelle. I begge tilfeller har barna fått navn som er vanlige i Norge, men som med en liten vri også er typisk ungarske navn.

12. 5 Mobilitet og habitus

Når det gjelder sosial eller yrkesmessig mobilitet, er bildet flersidig.

Noen av andre generasjon som har valgt en akademisk utdanning av et eller annet slag, har beveget seg bort fra foreldrenes fagkrets, som overveiende var arbeidsfolk, enten faglært eller ufaglært.

Kanskje man da kan si at disse etterkommerne har tilegnet seg en viss særnorsk kulturell kapital, som første generasjon ikke hadde og på denne måten begrunne klassemobilitet.

Samtidig, har jo noen av de etterkommerne som hadde ufaglært forelder, skaffet seg utdanning innen et fag og har dermed blitt faglært. I tillegg, jobber flere av andre generasjon offshore innen oljeindustrien, som jo hører til våre dagers norske lønnsadel. Derfor kan man nok med en viss rett si at det har vært noe sosial mobilitet, da flere av disse andre generasjons ungarene har tatt et steg videre, sett i forhold til foreldrene.

Dette gjelder spesielt hvis man kan legge til grunn at den økonomiske kapitalen de besitter kan veksles inn i sosial anseelse.

Til slutt, viste undersøkelsen, at det også er etterkommere, som havner omtrent på samme «hylle» som opphavet, både blant ufaglærte og akademisk utdannede. Jeg vil derfor kort kommentere litt omkring hvordan en habitusrelatert vurdering av undersøkelsen kan se ut. Jeg har forsøkt å nyansere synspunktene mine:

a)Arbeiderklassehabitus?

Den dominerende kategorien i undersøkelsen, består av dem som har valgt kulturnøytrale fag. Disse har på flere måter fulgt i sine foreldres fotspor, i alle fall i utgangspunktet.

Når det gjelder fagkrets, har de fleste i denne kategorien orientert seg mot yrker som er relatert til arbeiderklassen. I tillegg har flere av dem hatt en utvikling i yrkeskarriere som ligner den til deres respektive foreldre.

I den grad det er sosial mobilitet, er det fordi de har tilegnet seg bedre jobber og mer lønn innen industrirelaterte yrker. Derfor kan man kanskje si at disse tenderer mot å reprodusere sin arbeiderklassehabitus.

b)Fornorskingsrelatert habitus?

Hva slags kulturverdier har gått andre generasjon fått overlevert?

Flere av informantene (første generasjon) har poengtert at de har strebet etter å innrette seg etter norsk skikk og bruk, både når det gjelder språk, høytider, mattradisjoner, holdninger og hverdagsetikette.

Et par av informantene har også framholdt viktigheten av å etterleve og fremme disse holdningene i hjemmet, ikke bare som en fasade utad.

Hvis man legger kulturbundne fagvalg til grunn for kulturelt medlemskap, kan man ikke si at undersøkelsen som helhet gjenspeiler førstegenerasjons fornorskingsvennlige holdninger.

Dog finnes det tre unntak, der andregenerasjon har orientert seg bort fra sin arbeiderklassehabitus, valgt norske kulturbundne fag og dermed kanskje vist klassemobilitet.

c)Utdanningsvennlig habitus?

Tre søsken fra andre generasjon, har alle valgt utdanning innen akademiske fag.

En av disse tre har fullført, en annen er i ferd med å fullføre høyere grad på masternivå.

Alle de tre har valgt kulturnøytrale fag. På den annen side, har den ene av de tre også universitetseksamen i ungarsk språk (kulturbundet ungarsk).

I dette tilfellet ser det ut til at to ungarske foreldre, samt en far med høyere utdanning og ledererfaring har innvirket på andre generasjons valg. Det at barna har gått rett inn i utdanningsløp, uten omveier, forsterker inntrykket av at fars bakgrunn har lagt føringer.

Det at en av dem (1956 ungarerne) som angivelig hadde arbeiderklassehabitus, valgte høyere utdanning og i neste omgang påvirket barna i den retning, kan kanskje trenge en forklaring. Noe av forklaringen kan selvsagt være, at han som i dette tilfellet er første generasjon, var meget ung da han kom til Norge og at han derfor kom naturlig inn i et studieløp.³⁰³

³⁰³ Informant 6, var 11 år i 1957

På den annen side. Hans far, som forsvant i opptøyene i 1956, var ikke arbeider, men en ledende offiser i den ungarske hæren. Dette kan kanskje være noe av forklaringen, både bak 1956 ungarerens egne valg og at det var naturlig å videreføre denne linjen.

Primærkilder, informantene

Informant 1. Mann. 20 år i 1956. Intervjuet 05. 11. 2012

Informant 2. Mann. 20 år i 1956. Intervjuet 08. 10. 2012

Informant 3. Mann. 17 år i 1956. Intervjuet 11. 09. 2012, 17. 11. 2012 og 9. 01. 2013

Informant 4. Mann. 20 år i 1956. Intervjuet 17. 10. 2012

Informant 5. Kvinne. 29 år i 1956. Intervjuet 19. 09. 2012

Informant 6. Mann. 11 år i 1956. Intervjuet. 24. 10. 2012 og 07. 02. 2013

«Informant» 7. Mann. 23 år i 1956. Døde i 2010. Jeg har skrevet om ham via generell kjennskap, de andre informantene, samt brukt noe materiale fra intervju i Agder 05. 01. 2007

Litteratur

Anderson, Benedict: 1996. *Forestilte fellesskap*. Refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning. Spartacus. S.15 - 56

Barth, Fredrik. 1969. *Ethnic groups and boundaries*, Oslo

Bekes, Csaka, Malcolm Byrnes, & Janos M. Rainer. 2002: *The 1956 Hungarian Revolution. A History in Documents*: 389. Budapest/New York

Bourdieu, Pierre. 1995. *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Pax Forlag A/S Oslo

Bourdieu, Pierre. 1996: *Physical Space, Social Space and Habitus*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo

Brochmann, Grete & Anniken Hagelund. 2010. *Velferdens grenser. Innvandringspolitikk og velferdsstat i Skandinavia 1945 2010*. Universitetsforlaget, Oslo

Brochmann, Grete & Anniken Hagelund. 2005. *Innvandringens velferdspolitiske konsekvenser. Nordisk kunnskapstatus*

Brochmann, Grete, tordis Borchgrevink, Jon Rogstad. 2002. *Sand I maskineriet. Makt og demokrati i det flerkulturelle Norge*. Oslo

Brochmann, Grete & Knut Kjeldstadli. 2008. *A History of Immigration. The Case of Norway 900-2000*. Oslo

Burgess, Peter. Identitet og mangfold: ”Det europeiske, det skandinaviske, det norske”, i *Den europeiske identiteten og den skandinaviske*. Volda, 2000: 7 – 28

Crampton, R. J. 1997: *Eastern Europe in the Twentieth Century – and after*. London (254-303)

“Document NO 87: RFE Press Review on UN Action against the Soviet Union” 4. 11. 1956.
Budapest

Elias, Norbert & John L Scotson 1965 (1990). Collected Works. *The established and the outsiders. A social enquiry*. Baden-Baden

Engelstad, Fredrik. 2003. *Retorikkens relevans. Makt, kommunikasjon, retorikk*. Oslo

Fejtö, Francis: *A History of the Peoples Democracies: Eastern Europe under Stalin*. Kapittel 5: “The Revolution of October 1956” (66-83).

Hahnimäki, Jussi og Odd Arne Westad. 2005: *The Cold War. A History in Documents and Eyewitness Accounts*. Oxford: Oxford University Press

Hansen, Lars-Erik. 2001. *Jämlikhet och valfrihet. En studie av den svenska invandrapolitikens framväkst*. Stockholm

Heckmann, Friedrich. 1992. *Etnische Minderheiten, Volk und Nation. Soziologie interetnischer Beziehung*. Stuttgart

Kjeldstadli, Knut. 2008. *Sammensatte samfunn. Innvandring og inkludering*. Pax, Oslo

Kramer, Julian Y. 1986: *Flyktingers tilpasning i det norske samfunn*. NOU. Universitetsforlaget

Lundestad, Geir. 2004. *Øst, vest, nord, sør. Hovedlinjer i internasjonal politikk etter 1945*. Oslo: Universitetsforlaget

Lundh, Christer & Rolf Ohlsson. 1994. *Från arbeidskraftsimport till flyktninginnvandring*.

Rasmussen, Ebbe Gert. 1975: *Ungarn 1956. Kildehæfte til fundamental HISTORIE*. København (5–48)

Redse, Arne. 2007. "Kulturomgrep og kulturanalyse". Utvidet utgave av artikkel publisert i årsskriftet *Budskap*.

Redse, Arne. 2011. "Om å skrive masteroppgåve". Metodeforelesning for prosjektskisse. HVO

Sebestyen, Victor. 2006: *Twelve Days. Revolution 1956*. London. *How the Hungarians Tried to Topple their Soviet Masters* (55 -273 Spesielt "Part Two - Revolution")

Tjelmeland, Hallvard & Grete Brochmann. 2003. *Norsk innvandringshistorie. Bind 3. I globaliseringens tid 1940 – 2010*. Pax, Oslo

Tolke og informasjonsavdelingen. Utlendingsdirektoratet. *Migrasjonsforskning I Norge 1980-1990. En prosjektoversikt*

Thorkildsen, Dag. 1995: *Nasjonalitet, identitet og samfunn. KULTs skriftserie nr. 33*. Oslo

Støttelitteratur

Hodne, Bjarne, Knut Kjelstadli & Göran Rosander. 1981: *MUNTlige KILDER. Om bruk av intervjuer i etnologi, folkeminnevitenskap og historie*. Universitetsforlaget

Kvale, Steinar & Svend Brinkmann. 2009: *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Norsk Forlag

Nettsteder forskning

antropologi.info

FAFO Imer miljøer

Idunn.no

ISF Institutt for samfunnsforskning

IMER Bergen

Nupi

